

В.В. Коваленко С.О. Дмитров А.В. Єжов

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ
ТА ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ
ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ТА ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ**

Монографія

Суми
УАБС НБУ
2007

УДК 343.9.024:336.7
ББК 65.9(4укр)26+67.9(4укр)308
К56

Рекомендовано до друку вченою радою
Української академії банківської справи
Національного банку України,
протокол № 7 від 25.05.2007.

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор,
завідуючий кафедрою контролінгу та зовнішньоекономічної діяльності
Національного технічного університету
“Харківський політехнічний інститут”

В.А. Міщенко;

доктор економічних наук, професор,
завідуюча кафедрою банківської справи
Дніпропетровського державного університету

О.Й. Шевцова;

доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи
Української академії банківської справи Національного банку України

С.М. Козьменко

Коваленко В.В., Дмитров С.О., Єжов А.В.

К56 Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: Монографія. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 140 с.

ISBN

У монографії вперше у вітчизняній науковій літературі аналізуються методологічні та організаційно-нормативні аспекти організації процесу у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Проаналізовано діяльність міжнародних організацій, що діють у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Розкрито особливості побудови моніторингу в окремих державах та в системі Національного банку України зокрема. Визначено і проаналізовано міжнародні стандарти у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом.

Видання розраховане на працівників банківських та фінансово-кредитних установ, науковців, аспірантів, студентів економічних спеціальностей.

УДК 343.9.024:336.7
ББК 65.9(4укр)26+67.9(4укр)308

© Коваленко В.В., Дмитров С.О., Єжов А.В., 2007

ISBN

© Українська академія банківської справи
Національного банку України, 2007

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Міжнародні організації, які діють у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.....	6
1.1. FATF	6
1.2. Група країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону з відмивання грошей (АТГ) (The Asia/Pacific Group on Money Laundering (APG))	11
1.3. Комітет експертів з оцінки заходів з відмивання грошей Ради Європи (MONEYVAL).....	12
1.4. Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів у Південній Америці (The Financial Action Task Force on Money Laundering in South America (GAFISUD))	13
1.5. Група країн Карибського басейну з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (Caribbean Financial Action Task Force (CFATF)).....	13
1.6. Євразійська група (Eurasian Group (EAG)).....	14
1.7. Східно- та Південноафриканська група з запобігання відмиванню коштів (Eastern and Southern Africa Anti-Money Laundering Group (ESAAMLG)).....	17
1.8. Міжурядова група запобігання відмиванню коштів у Африці (Intergovernmental Action Group against Money-Laundering in Africa (GIABA))	18
1.9. Центральна-Східна та Північно-Африканська група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (Middle East and North Africa Financial Action Task Force (MENAFATF)).....	18
1.10. Міжнародний валютний фонд та Світовий банк	19
1.11. Антитерористичний комітет та комітет № 1267 Організації Об'єднаних Націй	20
Розділ 2. Міжнародні стандарти у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом	22
2.1. Документи, які визначають міжнародні стандарти у сфері запобігання та протидії відмиванню кримінальних доходів.....	22
2.2. Рекомендації FATF та відповідних міжнародних документів щодо напрямків діяльності у сфері запобігання відмиванню злочинних доходів, та боротьби з фінансуванням тероризму	23
2.2.1. Визначення термінів та фінансових заходів	23
2.2.2. Вимоги щодо ідентифікації клієнтів.....	25
2.2.3. Термін зберігання документів про фінансові операції та клієнтів	31
2.2.4. Надання повідомлень Уповноваженому органу (підрозділу фінансової розвідки)	31
2.2.5. Заборона інформування третіх осіб, захист від санкцій за надання повідомлення до Уповноваженого органу	32
2.2.6. Внутрішня система надання звітів, тренування персоналу	33

2.2.7. Здійснення нагляду	34
2.2.8. Кримінальна відповідальність за легалізацію злочинних доходів та фінансування тероризму	36
2.2.9. Співробітництво між державними органами всередині країни	37
2.2.10. Міжнародне співробітництво	37
2.2.11. Створення та діяльність підрозділів фінансової розвідки	38
2.3. Боротьба з фінансуванням тероризму	38
Розділ 3. Світовий досвід боротьби з відмиванням кримінальних доходів та фінансуванням тероризму	42
3.1. Сполучені Штати Америки	42
3.2. Федеративна Республіка Німеччина	49
3.3. Французька республіка	54
3.4. Організація процесу запобігання та протидії відмиванню кримінальних доходів в системі Національного банку України	58
Висновки	77
Список літератури	80
Додаток	83

ВСТУП

Однією з найбільш актуальних світових фінансових проблем останнього часу є зростання кількості випадків участі банків у процесі відмивання брудних грошей. Це завдає величезних збитків кредитним установам, підриває довіру добропорядних вкладників, до того ж, обіг таких коштів шкодить економіці держави.

Боротьба з відмиванням брудних грошей у банківському секторі економіки – справа виняткової ваги. В Україні сьогодні склалися об'єктивні умови для активного відмивання грошових коштів. Поширення цього явища значною мірою спричиняє закритість кредитно-фінансових установ, існування банківської таємниці, невизначеність законодавчої бази щодо реєстрації та джерел походження первинного капіталу. Банківська справа продовжує залишатися основною ланкою у сфері відмивання коштів підприємницьких структур.

Донедавна в Україні не існувало законодавчої бази та системи контролю за нелегально отриманими коштами. Після того, як Україна потрапила до “чорного списку” Групи з розробки заходів боротьби з “відмиванням” брудних грошей (FATF), було здійснено ряд кроків щодо вирішення цієї проблеми: прийнято законодавчі акти, впроваджено систему фінансового моніторингу на рівні банківських установ другого рівня тощо.

Організуючи роботу і розробляючи зазначену внутрішньобанківську систему запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, банківські установи повинні усвідомлювати головну мету боротьби з відмиванням грошей – не тільки зупинити здійснювану клієнтом неправомірну операцію та притягти його до відповідальності, а й відстежити весь ланцюжок легалізації незаконно добутих коштів, викрити злочинців, конфіскувати їхні активи. Тобто основний тягар системи фінансового моніторингу покладено на банківську систему.

З огляду на актуальність проблеми метою написання монографії виступає вивчення методологічних та нормативно-організаційних міжнародних аспектів організації фінансового моніторингу. Тобто поставлено завдання висвітлити весь процес здійснення контролю за дотриманням вимог щодо системи протидії відмиванню грошових коштів.

РОЗДІЛ

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЯКІ ДІЮТЬ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ТА ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

1.1. FATF

Проблема “відмивання” злочинних доходів на міжнародному рівні протягом останніх десятиріч постала особливо актуальною насамперед для держав з розвинутою економікою та вільним рухом капіталів.

Розуміючи рівень загрози для банківського сектора та фінансових установ, за ініціативою Президента Франції, у 1989 р. керівники держав Великої Сімки,¹ на своїй зустрічі в Парижі вирішили створити Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF), до складу якої увійшли держави – члени Великої Сімки, Європейська Комісія та ще вісім країн.

Групі були надані повноваження щодо дослідження методів та тенденцій відмивання, вивчення уже вжитих державами заходів на національному та міжнародному рівнях та визначення перспективних заходів з метою боротьби проти відмивання коштів. У квітні 1990 р., тобто в наступному році після свого створення, FATF склала звіт, який містив Сорок рекомендацій, що визначили широке підґрунтя для заходів, необхідних для боротьби з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом.

FATF – це міжурядовий орган, завданням якого є розробка і сприяння розвитку стратегії боротьби з відмиванням кримінальних доходів як на національному, так і на міжнародному рівні. З 2001 р. FATF також вживає заходи щодо боротьби з фінансуванням терориз-

---

¹ Великобританія, Італія, Канада, Німеччина, США, Франція, Японія.

му. Таким чином, Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів є органом, який розробляє стратегію, і діяльність якого спрямована на формування необхідної політичної волі для здійснення реформування національного законодавства та практичної діяльності регуляторних органів з метою запобігання відмиванню кримінальних доходів та фінансуванню тероризму.

FATF вивчає результати реалізації країнами-членами заходів з метою запобігання та протидії відмиванню кримінальних доходів та фінансуванню тероризму, досліджує методи відмивання коштів та контрзаходи, а також сприяє прийняттю та здійсненню заходів щодо боротьби з відмиванням грошей у всесвітньому масштабі. У своїй діяльності FATF співпрацює з іншими міжнародними органами, що протидіють відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму.

FATF не має ані статуту, ані необмеженого терміну існування. Кожені п'ять років Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів проводить регулярні огляди своїх завдань. При заснуванні FATF було погоджено, що вона має продовжувати свою роботу так довго, як це буде необхідно. Останній мандат для діяльності FATF був прийнятий у вересні 2004 р. і діятиме до грудня 2012 р. Вказаним мандатом визначено основні поточні завдання цієї організації, а саме:

- створення міжнародних стандартів для боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму;
- забезпечення глобальних дій з метою боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму;
- забезпечення впровадження членами FATF переглянутих Сорока і Восьми рекомендацій повною мірою та ефективним шляхом²;
- залучення нових членів³;
- подальша розробка типологій;
- роз'яснення документів Групи.

Протягом 1991 та 1992 рр. кількість членів FATF було розширено з 16 (на час створення) до 28. У 2000 р. кількість членів FATF було збільшено до 31, а в 2003 р. – до 33 членів⁴ (кількість на сьогоднішній день). На початок 2007 року статус спостерігача мають також Китай

---

² 22 жовтня 2004 р. на пленарній зустрічі у Парижі Вісім спеціальних рекомендацій були доповнені Дев'ятою рекомендацією і з того часу мають назву “Дев'ять спеціальних рекомендацій щодо боротьби з фінансуванням тероризму”.

³ Перелік країн-претендентів був визначений на засіданні FATF у 1998 р.: Аргентина, Бразилія, Індія, Китай, Мексика, Південно-Африканська Республіка та Російська Федерація.

⁴ Австралія, Австрія, Аргентина, Бельгія, Бразилія, Великобританія, Греція, Гонконг (Китай), Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Канада, Люксембург, Мексика, Нідерланди, Німеччина, Нова Зеландія, Норвегія, Південно-Африканська Республіка, Португалія, Росія, Сінгапур, США, Туреччина, Фінляндія, Франція, Швейцарія, Швеція, Японія, а також Європейська комісія та Рада співробітництва країн Перської затоки.

та Південна Корея. Асоційованими членами FATF є Азійсько-Тихоокеанська група з запобігання відмиванню доходів⁵, Спеціальний комітет експертів Ради Європи з питань оцінки заходів запобігання відмиванню доходів⁶, Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів у Південній Америці⁷. FATF продовжує вивчати методи, що використовуються для відмивання кримінальних доходів і щорічно видає збірник типологій відмивання доходів. Останній такий збірник виданий у червні 2006 р. і стосується типологій відмивання доходів в процесі здійснення торгових операцій. FATF провела два раунди взаємних оцінок країн – членів стосовно вжиття заходів з метою запобігання легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму. В процесі третього раунду взаємних оцінок у 2005-2006 рр. вивчений стан вжиття вказаних заходів у наступних країнах-членах: Австралія, Бельгія, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Норвегія, Португалія, США, Туреччина, Швеція, Швейцарія⁸.

Країни – члени FATF зобов'язалися дотримуватися дисципліни багатостороннього моніторингу і взаємного контролю. Проведення самооцінки та виконання процедур взаємної оцінки є основними інструментами, використовуючи які FATF стежить за ходом реалізації 40+9 рекомендацій урядами країн-членів.

При здійсненні самооцінки кожна країна – член FATF надає інформацію про стан реалізації 40+9 рекомендацій, відповідаючи щороку на стандартний заздалегідь визначений перелік запитань. Потім ця інформація зводиться і аналізується; вона є основою для оцінки ступеня реалізації 40+9 рекомендацій як в окремих країнах, так і в групі в цілому.

Другим елементом моніторингу за процесом реалізації 40+9 рекомендацій є процес взаємної оцінки. FATF по черзі перевіряє кожну країну – члена FATF на основі інформації, отриманої безпосередньо в цій країні упродовж перебування групи з трьох-чотирьох експертів у юридичній, фінансовій сфері, а також щодо діяльності правоохоронних органів. Експерти є представниками інших країн-членів. Завданням такого візиту є складання звіту з оцінки поступу країни, що оцінюється, на шляху запровадження ефективної системи запобігання та протидії відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму, а також визначення основних напрямків подальшої діяльності.

---

⁵ The Asia/Pacific Group of Money Laundering (APG).

⁶ The Council of Europe Select Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures (MONEYVAL).

⁷ The Financial Action Task Force on Money Laundering in South America (GAFISUD).

⁸ Звіти про результати перевірок розміщені на сайті fatf-gafi.org.

Діяльність окремих регіональних та міжнародних органів, таких як Група країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону з відмивання грошей (APG), Група країн Карибського басейну з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (CFATF), Комітет експертів з оцінки заходів з відмивання грошей Ради Європи та Група представників офшорних країн у сфері банківського нагляду (OGBS) у повному обсязі або частково має на меті виконання аналогічних завдань щодо своїх країн-членів, як і ті, що ставить FATF до своїх держав-членів.

Тому співпраця з такими організаціями, спрямована на забезпечення впровадження усіма країнами світу ефективних контрзаходів проти відмивання злочинних доходів та фінансування тероризму, є надзвичайно важливою частиною стратегії FATF. Група країн Карибського басейну з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (CFATF), Комітет експертів з оцінки заходів з відмивання грошей Ради Європи (MONEYVAL) та Група представників офшорних країн у сфері банківського нагляду (OGBS) проводять взаємну оцінку діяльності країн-членів відповідних організацій, у ході яких оцінюється поступ на шляху впровадження необхідних заходів боротьби у сфері відмивання коштів. Так само, Група країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону з відмивання грошей, Група країн Карибського басейну з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів, Комітет експертів з оцінки заходів з відмивання грошей Ради Європи також здійснюють виявлення нових тенденцій у сфері відмивання коштів у відповідних регіонах.

Проводиться робота щодо створення регіональних груп та започаткування ініціатив боротьби з відмиванням грошей в Африці та Південній Америці. І, нарешті, FATF тісно співпрацює з міжнародними організаціями, які виступають з ініціативами щодо протидії відмиванню кримінальних доходів та фінансуванню тероризму.

Процес прийняття рішень та засідання Групи

FATF – це багатогалузевий орган, засідання якого проводяться регулярно декілька разів на рік, і який поєднує стратегічний потенціал фахівців у сфері права, економіки та діяльності правоохоронних органів. На його засіданнях обговорюються, зокрема:

- напрямки стратегії та ініціативи FATF. Обговорення стосуються таких питань, як аналіз тенденцій у сфері відмивання грошей та відповідні контрзаходи, моніторинг реалізації заходів боротьби з відмиванням коштів в країнах-членах FATF та діяльність, спрямована на створення всесвітньої мережі боротьби з відмиванням коштів. Щороку проводяться три пленарні засідання (для FATF рік по-

чинається в липні, а засідання, як правило, відбуваються у вересні/жовтні, лютому та червні);

- методи відмивання грошей щороку розглядаються на так званих “типологічних” засіданнях. Для участі в них збираються експерти з країн-членів FATF, деяких міжнародних організацій, правоохоронних органів та представників фінансових регуляторів, щоб обговорити найбільш поширені методи відмивання коштів, нові тенденції та ефективні контрзаходи;
- питання, що торкаються окремих регіонів світу, обговорюються на засіданнях різних регіональних груп, які створюються за потреби. У рамках пленарних засідань FATF також формуються й інші тимчасові групи, які займаються спеціальними питаннями, що потребують проведення більш детального аналізу. Такі групи мають особливі повноваження і на кожному пленарному засіданні звітують про свою роботу.

Кожні два роки FATF також проводить Форум фахівців у сфері фінансових послуг, в якому беруть участь представники регіональних та міжнародних установ і організацій у сфері фінансових послуг, а також представники інших професій та бізнесу, де обговорюються проблеми, що становлять спільний інтерес.

Обговорення проводяться на основі підготовлених Секретаріатом документів, або на основі письмових чи усних доповідей делегацій. Процес прийняття рішень у FATF базується на принципі досягнення консенсусу, тому всі члени активно працюють для досягнення згоди з багатьох питань, які вони мають вирішити. Офіційні мови FATF – англійська і французька.

FATF також тісно співпрацює з низкою міжнародних та регіональних організацій, що впроваджують заходи з метою запобігання відмиванню доходів. Як спостерігачі, у роботі FATF беруть участь такі організації та органи:

- Група країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону з відмивання грошей (APG);
- Азійський банк розвитку;
- Група країн Карибського басейну з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (CFATF);
- Секретаріат Співдружності;
- Рада Європи;
- Європейський банк реконструкції та розвитку (EBRD);
- Міжнародний валютний фонд (IMF);
- Банк розвитку країн Південної та Північної Америки (IDB);

- Комісія з контролю за обігом наркотиків Організації країн Північної та Південної Америки (OAS/CICAD);
- Інтерпол;
- Міжнародна організація комісії з цінних паперів (IOSCO);
- Група представників офшорних країн у сфері банківського нагляду (OGBS);
- Комітет ООН з контролю за обігом наркотичних речовин та запобігання злочинності (UNODCCP);
- Світовий банк;
- Всесвітня митна організація (WCO).

На посаду Президента FATF призначається урядова офіційна особа високого рівня – представник країни – члена FATF терміном на один рік. З липня 2006 р. Президентом FATF є Франк Сведлове (Канада). Невеликий за чисельністю Секретаріат обслуговує Групу і допомагає Президенту FATF у його діяльності. Секретаріат розташований у штаб-квартирі Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) в Парижі, Франція. Хоча Секретаріат FATF і знаходиться в ОЕСР, проте сама FATF, будучи незалежним міжнародним органом, не є частиною ОЕСР.

1.2. Група країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону з відмивання грошей (АТГ) (The Asia/Pacific Group on Money Laundering (APG))

Ця Група була створена з метою забезпечення прийняття, впровадження та застосування міжнародних стандартів запобігання та протидії відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму. Вона зосередила свої зусилля, насамперед, на питаннях допомоги у впровадженні у законодавство країн регіону норм щодо запобігання та протидії відмиванню злочинних доходів, взаємної правової допомоги, конфіскації, вилучення майна та екстрадиції; сприяння у визначенні порядку звітування про фінансові операції, що викликають мотивовану підозру, здійснення розслідувань щодо цих операцій, а також у створенні підрозділів фінансової розвідки. АТГ враховує також регіональні особливості впровадження заходів з метою запобігання та протидії відмиванню кримінальних доходів та фінансуванню тероризму.

Створення АТГ бере свій початок з “підвищення рівня інформованості” про діяльність FATF на початку дев’яностих років минулого сторіччя і було частиною стратегії щодо забезпечення вжиття у світовому масштабі заходів з метою запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Група була створена у м. Бангкок (Таїланд) в 1997 р. Місцем розташування Секретаріату

АТГ була вибрана Австралія. Група здійснює також взаємні перевірки держав-членів та готує методичні видання з питань запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом. Членами **АТГ** є Австралія, Афганістан, Бангладеш, Бруней, Вануату, Гонконг (Китай), Індія, Індонезія, Камбоджа, Канада, Тайвань (Китай), Острови Кука, Фіджі, Макао (Китай), Малайзія, Маршалові острови, Монголія, М'янма, Непал, Нова Зеландія, Ніуе, Пакистан, Республіка Корея, Палау, Філіппіни, Самоа, Сінгапур, США, Таїланд, Тонга, Шрі Ланка, Японія.

1.3. Комітет експертів з оцінки заходів з відмивання грошей Ради Європи (MONEYVAL)

Комітет експертів Ради Європи з питань взаємної оцінки заходів протидії відмиванню грошей (PC-R-EV, MONEYVAL) засновано у вересні 1997 р. для здійснення заходів самооцінки та взаємної оцінки заходів протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, держав, які не входять до Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). Цей комітет Ради Європи у своїй роботі та за процедурою здійснення оцінки та самооцінки заходів з запобігання та протидії відмиванню кримінальних доходів та боротьби з фінансуванням тероризму є повністю ідентичним FATF. Цим комітетом було здійснено два раунди оцінки вжитих Україною заходів з запобігання та протидії відмиванню кримінальних доходів та боротьби з фінансуванням тероризму. Третій раунд планується провести у 2008 р.

Пленарні засідання Комітету проводяться двічі на рік, під час яких експерти розглядають звіти держав-членів та готують рекомендації по кожному з них. Крім того, MONEYVAL залучає FATF і наукових експертів, визначених секретаріатом MONEYVAL.

Членами Комітету є наступні держави: Албанія, Андорра, Азербайджан, Боснія та Герцеговина, Болгарія, Вірменія, Кіпр, Естонія, Грузія, Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Мальта, Молдова, Монако, колишня югославська республіка Македонія, Нідерланди, Польща, Румунія, Російська Федерація, Сан Марино, Сербія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Україна, Франція, Хорватія, Чеська Республіка⁹.

---

⁹ Дві країни визначаються для членства у MONEYVAL президентом FATF на дворічний термін. Зараз такими країнами є Нідерланди та Франція.

1.4. Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів у Південній Америці (The Financial Action Task Force on Money Laundering in South America (GAFISUD))

Група була створена 8 грудня 2000 р. у м. Картахена (Колумбія), де був підписаний Меморандум про взаєморозуміння керівниками урядів дев'яти південноамериканських держав: Аргентини, Болівії, Бразилії, Еквадору, Колумбії, Парагваю, Перу, Уругваю, Чилі.

Метою GAFISUD було визначено забезпечення прийняття, впровадження та застосування міжнародних стандартів запобігання та протидії відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму. Група здійснює свою діяльність за наступними напрямками: допомога у впровадженні у законодавство країн регіону норм щодо запобігання та протидії відмиванню злочинних доходів; взаємна правова допомога, конфіскація, вилучення майна, сприяння у створенні процедур звітування про фінансові операції, що викликають мотивовану підозру, здійснення відповідних розслідувань, а також створення в регіоні підрозділів фінансової розвідки. Регіональні особливості впровадження заходів з метою запобігання та протидії відмиванню кримінальних доходів та фінансуванню тероризму також є предметом постійної уваги на засіданнях цієї Групи. Під її егідою здійснюється навчання персоналу державних органів країн-учасниць з питань запобігання та протидії відмиванню кримінальних доходів та фінансуванню тероризму.

1.5. Група країн Карибського басейну з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (Caribbean Financial Action Task Force (CFATF))

CFATF є організацією держав та територій Карибського басейну, які погодили між собою заходи щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Група була створена як результат двох зустрічей, проведених на Арубі та Ямайці на початку дев'яностих років минулого століття. На зустрічі в Арубі представники делегацій погодили дев'ятнадцять рекомендацій, відомих як "Арубські рекомендації", які стосувалися регіональної перспективи протидії відмиванню кримінальних доходів та доповнювали стандарти FATF. Зустріч міністрів країн групи на Ямайці в листопаді 1992 р. завершилася підписанням Кінгстонської декларації, у якій підтверджувались наміри урядів карибських держав щодо впровадження міжнародних стандартів запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

У листопаді 1996 р. був підписаний Меморандум про взаєморозуміння, який зараз є основою для діяльності та визначає цілі CFATF. Меморандум був підписаний 21 учасником. Члени CFATF погодили

прийняти та впровадити положення Конвенції ООН 1988 р. проти незаконного переміщення наркотичних та психотропних речовин, Сорока рекомендацій FATF та Дев'ятнадцяти рекомендацій CFATF, виконати зобов'язання, сформульовані у Кінгстонській декларації, та План дій, прийнятий на Американському саміті, а також прийняти і впровадити інші заходи з метою запобігання відмиванню доходів від тяжких злочинів, як це визначено у законодавстві кожної держави-члена.

З цією метою CFATF вживає наступні заходи:

- самооцінка рівня імплементації рекомендацій FATF та CFATF;
- взаємна оцінка держав-членів;
- координація та участь у програмах технічної допомоги;
- двічі на рік – пленарні зустрічі технічних представників і щорічні зустрічі міністрів.

Членами CFATF є Ангільла, Антигуа і Барбуда, Аруба, Багами, Барбадос, Беліз, Бермуди, Британські Віргінські острови, Венесуела, Домініка, Домініканська Республіка, Гренада, Гватемала, Гайана, Гаїті, Гондурас, Кайманові острови, Коста-Ріка, Монсеррат, Нідерландські Антілли, Нікарагуа, Панама, Сальвадор, Сент Кітс і Невіс, Санта Лючія, Сант Вінсент і Гренадіни, Сурінам, Тринідад і Тобаго, Теркс і Кайкос, Ямайка.

1.6. Євразійська група (Eurasian Group (EAG))

Євразійська група по протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму (ЄАГ) була заснована 6 жовтня 2004 р. шістьма державами – Білоруссю, Казахстаном, Китаєм, Киргизією, Росією і Таджикистаном. Згодом до ЄАГ ввійшов Узбекистан. Спостерігачами в ЄАГ є 13 держав: Вірменія, Афганістан, Великобританія, Німеччина, Грузія, Італія, Литва, Молдова, США, Туреччина, Україна, Франція, Японія. Головою ЄАГ вибраний Віктор Зубков, керівник Федеральної служби по фінансовому моніторингу Російської Федерації (Росфінмоніторинг).

Головною метою ЄАГ є забезпечення ефективної взаємодії і співпраці на регіональному рівні та інтеграції держав – членів ЄАГ в міжнародну систему запобігання відмиванню злочинних доходів, та боротьби з фінансуванням тероризму відповідно до рекомендацій FATF, міжнародних конвенцій, відповідних резолюцій Ради Безпеки ООН і угод держав-членів ЄАГ.

Основними завданнями ЄАГ є:

- сприяння розповсюдженню міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії відмиванню злочинних доходів та боротьби з

фінансуванням тероризму у євразійському регіоні і впровадженні державами – членами ЄАГ 40+9 рекомендацій FATF;

- розробка і проведення спільних заходів, направлених на запобігання та протидію відмиванню злочинних доходів та боротьбу з фінансуванням тероризму в межах компетенції підрозділів фінансової розвідки;
- здійснення програм взаємної оцінки держав – членів ЄАГ на базі 40+9 рекомендацій FATF, включаючи вивчення ефективності законодавчих і інших заходів;
- координація програм співпраці з міжнародними організаціями, робочими групами і зацікавленими державами;
- аналіз тенденцій (типологій) у сфері легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму та обмін досвідом щодо питань протидії таким злочинам з урахуванням особливостей регіону;
- надання технічного сприяння державам – членам ЄАГ.

На початковому етапі основна увага в діяльності ЄАГ надавалася створенню організаційно-правових основ і механізму вирішення основних задач ЄАГ, включаючи надання технічного сприяння державам-членам з метою підготовки до прийняття ними базового закону, що регулює питання запобігання та протидії відмиванню злочинних доходів та боротьби з фінансуванням тероризму, а також створення в цих державах відповідних структур, включаючи підрозділи фінансової розвідки.

Штат Секретаріату ЄАГ сформований з числа співробітників Росфінмоніторингу, проведено технічне оснащення учбових і службових приміщень Секретаріату ЄАГ. Для виконання основних задач створено три робочі групи ЄАГ: 1) щодо взаємних оцінок і з правових питань; 2) щодо розробки типологій; 3) з технічної допомоги.

На сьогодні вжиті необхідні заходи з метою приведення ЄАГ у відповідність до сучасних вимог FATF до регіональних структур і подано заяву у FATF про отримання ЄАГ нового статусу – Асоційованого члена FATF.

Затверджено графік проведення взаємних оцінок відповідності національних систем запобігання та протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму. Як основа для проведення взаємних оцінок застосовуватиметься Методологія FATF 2004 р. Для підготовки фахівців в цьому напрямі в 2005-2006 рр. проведено три навчальні семінари для експертів-оцінювачів ЄАГ, чергові семінари заплановані на 2007 р.

Опрацьовані рекомендації щодо підготовки національного законодавства у сфері запобігання та протидії відмиванню злочинних доходів та боротьби з фінансуванням тероризму, а також щодо форму-

вання національних підрозділів фінансової розвідки в державах-членах ЄАГ. Група взяла активну участь в підготовці і проведенні міжнародних семінарів по створенню і введенню в дію підрозділів фінансової розвідки Казахстану, Киргизії, Узбекистану. Зазначеним країнам, а також Таджикистану, була надана практична допомога з боку ЄАГ в даному питанні.

Проведені місії ЄАГ до держав-членів (Білорусь, Казахстан, Киргизія, Таджикистан) з метою оцінки їх потреб в технічному сприянні. Результати місій були використані при проведенні першої Конференції донорів ЄАГ (грудень 2005 р.) і другої Конференції донорів ЄАГ (грудень 2006 р.). Проведено п'ять пленарних засідань ЄАГ, на яких підведені проміжні підсумки діяльності ЄАГ і визначені цілі на найближчу перспективу.

У грудні 2006 р. в Москві відбулися Консультації ЄАГ з представниками банківського та страхового секторів, які продемонстрували актуальність взаємодії ЄАГ з приватним сектором в принципово новому форматі відкритого діалогу.

У рамках ЄАГ ведуться дослідження типологій легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму, характерних ознак фінансових операцій, що проводяться з метою їх більш ефективного виявлення підрозділами фінансової розвідки, правоохоронними органами і спецслужбами держав-членів.

На першому семінарі ЄАГ з питань типологій в листопаді 2005 р. в Москві були розглянуті результати типологічних досліджень ЄАГ за 2005 р., які увійшли до Щорічної збірки типологій відмивання грошей і фінансування тероризму за 2005 р. FATF планує використовувати у своїй діяльності деякі результати типологічних досліджень ЄАГ. У 2006 р. робочою групою ЄАГ з питань типологій досліджувалися теми “Легалізація доходів від незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин” і “Використання некомерційних організацій з метою фінансування тероризму”. Результати досліджень були обговорені на спільному семінарі FATF/ЄАГ у Шанхаї (Китай) в листопаді 2006 р., а також на 5-му Пленарному засіданні ЄАГ у Москві в грудні 2006 р.

Головним результатом перших двох років діяльності ЄАГ стало ухвалення законів щодо запобігання та протидії відмиванню злочинних доходів та боротьби з фінансуванням тероризму у Киргизії, Китаї і Узбекистані.

З метою фінансової підтримки діяльності ЄАГ у 2004 р. Російська Федерація виділила 1 млн. дол. США, у 2005 р. – 3,5 млн. дол. США, у 2006 р. – 5,3 млн. дол. США. У квітні 2005 р. Китай узяв на себе осно-

вні витрати по підготовці і проведенню 2-го Пленарного засідання ЄАГ в Шанхаї.

З виділених Росією коштів близько 2,5 млн. дол. США направлено на надання технічного сприяння державам – членам ЄАГ, устаткування учбових і службових приміщень ЄАГ, проведення заходів ЄАГ, а також оплату і відшкодування витрат на відрядження представникам держав-членів і спостерігачів в ЄАГ.

2 млн. дол. США перераховані як засновницький внесок Росфінмоніторингу до статутного фонду Автономної некомерційної організації “Міжнародний навчально-методичний центр фінансового моніторингу”, заснованої у грудні 2005 р. у Москві відповідно до розпорядження Уряду Російської Федерації від 21.11.2005 № 1989-р. Основною функцією даного центру є надання технічного сприяння державам – членам ЄАГ, перш за все, навчання співробітників фінансових розвідок і інших державних органів, які беруть участь у роботі щодо запобігання та протидії відмиванню злочинних доходів та боротьби з фінансуванням тероризму, а також проведення науково-дослідних робіт з цієї проблематики. Центр, разом з Групою радників при Секретаріаті ЄАГ, входить до складу інфраструктури підтримки ЄАГ.

1.7. Східно- та Південноафриканська група з запобігання відмиванню коштів (Eastern and Southern Africa Anti-Money Laundering Group (ESAAMLG))

Членами Східно- та Південноафриканської групи з запобігання відмиванню коштів (ESAAMLG) є 14 країн регіону. Меморандум про взаєморозуміння, за яким створена Група, був підписаний у серпні 1999 р. На сьогодні державами, які його ратифікували, є Ботсвана, Кенія, Малаві, Маврикій, Мозамбік, Намібія, Південно-Африканська Республіка, Свазіленд, Танзанія та Уганда. Лесото, Замбія та Зімбабве ще не ратифікували меморандум. Члени групи погодили проведення взаємних перевірок.

ESAAMLG проголошено наступні цілі:

- адаптація і впровадження Сорока рекомендацій FATF;
- вжиття заходів щодо боротьби з відмиванням доходів при розслідуванні всіх тяжких злочинів;
- впровадження інших заходів, які містяться у багатосторонніх договорах, та ініціатив, за якими уряди-члени погоджують заходи з метою попередження і запобігання відмиванню коштів, що мають походження з тяжких злочинів.
- ESAAMLG має три основні органи:
- Міністерська рада;

- Спеціальна група вищих посадовців;
- Секретаріат.

Рада є органом, який приймає рішення і до якої входить, як мінімум, один представник від кожної країни. Рада щорічно обирає президента та віце-президента (які не можуть бути з однієї й тієї ж країни). До повноважень Ради входять прийняття робочої програми на поточний рік, визначення джерел фінансування та вирішення політичних питань. Спеціальна група збирається двічі на рік і здійснює контроль за виконанням прийнятої робочої програми, розглядає звіти самооцінки та взаємної оцінки країн-членів, а також надає рекомендації щодо політичних питань.

1.8. Міжурядова група запобігання відмиванню коштів у Африці (Intergovernmental Action Group against Money-Laundering in Africa (GIABA))

Членами Групи є Бенін, Буркіна-Фасо, Капе Верде, Кот-д'Івуар, Гамбія, Гана, Гвінея-Бісау, Гвінея-Конакрі, Ліберія, Малі, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Того.

GIABA була створена 10 грудня 1999 р. за рішенням органу керівників держав і урядів (ECOWAS). Мандат GIABA був переглянутий у січні 2006 р. з метою застосування і правильного розуміння вимог щодо боротьби з фінансуванням тероризму. Члени GIABA розуміють, що відмивання коштів і фінансування тероризму є критично небезпечними для світової спільноти і боротьба з цими злочинами потребує об'єднання зусиль.

Цілями GIABA є:

- захист національних економік та фінансових і банківських систем держав, що підписалися від проникнення коштів, що мають злочинне походження, та боротьба з фінансуванням тероризму;
- покращення співробітництва між державами-членами.

1.9. Центральньо-Східна та Північно-Африканська група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (Middle East and North Africa Financial Action Task Force (MENAFATF))

Членами групи є Алжир, Бахрейн, Єгипет, Йорданія, Кувейт, Ліван, Марокко, Оман, Катар, Саудівська Аравія, Сирія, Туніс, Об'єднані Арабські Емірати, Ємен.

Цілями MENAFATF також є:

- захист національних економік та фінансових і банківських систем держав-членів від проникнення кримінальних доходів;
- посилення співробітництва між державами-членами.

1.10. Міжнародний валютний фонд та Світовий банк

Міжнародний валютний фонд ¹⁰ (МВФ) та Світовий банк ¹¹ (СБ) як провідні міждержавні фінансові установи відіграють надзвичайно важливу роль у розвитку та поширенні системи заходів з метою запобігання відмиванню злочинних доходів та фінансуванню тероризму.

Оскільки довіра суспільства до фінансової системи своєї держави вимагає її належної репутації, а високий ризик відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму є одним із свідчень слабкості фінансової системи, МВФ та СБ, при здійсненні перевірок країн з метою оцінки стабільності їх фінансових систем. З цією метою використовується Методологія FATF ¹² щодо перевірки та оцінки країн з питань **запобігання відмиванню доходів та фінансуванню тероризму** – ЗВД/ФТ, яка базується на 40+9 рекомендаціях.

FATF здійснює взаємну оцінку держав-членів, починаючи з перших років свого існування. Такі ж перевірки щодо своїх держав-членів здійснюють створені за зразком FATF регіональні органи. Крім того, FATF було здійснено оцінку держав – не членів FATF та визначені держави і території, які не співпрацювали з питань ЗВД/ФТ ¹³. Перевірки здійснювались на основі 40 рекомендацій FATF у редакції 1996 р., і не всі країни були охоплені такими перевірками.

Враховуючи досвід здійснення МВФ та СБ оцінки дотримання фінансовими секторами держав стандартів у банківській сфері, страхуванні та сфері обігу цінних паперів, у певних випадках його фахівці здійснювали і оцінку стану вжиття заходів з ЗВД. Після подій 11 вересня 2001 р. МВФ було доручено більш детально перевіряти стан впровадження державами заходів з метою ЗВД/ФТ. Така перевірка здійснювалась на основі сучасної Методології FATF щодо перевірки та оцінки країн з питань ЗВД/ФТ. Здійснення фахівцями МВФ/СБ оцінок фінансових секторів країн з питань ЗВД/ФТ сприяло посиленню в цих країнах режиму впровадження ефективних заходів з метою ЗВД/ФТ та визначенню напрямів надання їм наступної допомоги. Звіт про результати оцінки МВФ/СБ фінансового сектора країни з питань ЗВД/ФТ може бути прийнятий FATF чи регіональним органом, створеним за його зразком. І, відповідно, звіт про результати оцінки, здійсненої FATF чи регіональним органом, створеним за його зразком, може бути прийнятий МВФ/СБ з метою оцінки фінансового сектора відповідної країни.

¹⁰ International Monetary Fund (IMF).

¹¹ World Bank (WB).

¹² Остання редакція цього документа була прийнята в лютому 2007 р. (див. сайт: www.fatf-gafi.org).

¹³ Україна була внесена до цього переліку у 2002 р. і виключена з нього у 2004 р. Остання з держав – М'янма – була виключена з цього переліку наприкінці 2006 р. На сьогодні цей перелік не містить жодної країни.

1.11. Антитерористичний комітет та комітет № 1267 Організації Об'єднаних Націй

Антитерористичний комітет і комітет № 1267 ООН є підрозділами у структурі ООН, завданням яких є боротьба з тероризмом. На сьогодні розподіл повноважень між ними визначений Радою безпеки ООН. Антитерористичний комітет здійснює моніторинг та сприяння зусиллям держав щодо посилення боротьби з тероризмом шляхом розвитку національного законодавства та створення і розвитку відповідних адміністративних структур. Комітет № 1267 здійснює контроль за впровадженням міжнародних санкцій стосовно Усами Бен Ладена, членів організацій Аль-Кайда і Талібан та пов'язаних з ними осіб та груп. Ці два комітети здійснюють тісне співробітництво між собою з метою покращення координації та обміну інформацією відповідно до своїх повноважень та з метою ефективної боротьби з глобальним тероризмом.

Резолюція Ради безпеки ООН № 1373/2001 вимагає від держав – членів ООН з метою боротьби з тероризмом вжити ряд заходів, таких як прийняття відповідних законів і нормативних актів, формування певних державних структур. Як визначено цією резолюцією, Антитерористичний комітет¹⁴:

- вивчає звіти держав щодо конкретних кроків, які були здійснені з метою впровадження визначених резолюцією заходів;
- визначає прорахунки держав в процесі імплементації резолюції та вживає заходи з метою покращення співробітництва на двосторонньому та багатосторонньому рівнях, допомагаючи розвитку їх можливостей для попередження та боротьби з тероризмом;
- здійснює обмін інформацією з міжнародними та регіональними організаціями, які здійснюють боротьбу з тероризмом;
- надає Раді Безпеки ООН періодичні звіти з оцінкою стану виконання запланованих заходів.

Резолюцією № 1373 також передбачено створення групи експертів з метою підтримки діяльності Комітету при здійсненні ним аналізів звітів країн щодо впровадження ними заходів, передбачених цією резолюцією.

Резолюція Ради безпеки № 1267/1999 та наступні резолюції¹⁵ вимагають від держав-членів ООН передбачити застосування санкцій

---

¹⁴ Мандат Комітету був посилений та розширений відповідно до резолюцій № 1377/2001 та 1456/2003.

¹⁵ Санкції Ради Безпеки були вдосконалені та посилені у наступних резолюціях: № 1333/2000, 1390/2002, 1455/2003, 1526/2004. Комітет 1267 підтримується спеціальною групою експертів з моніторингу, створеною відповідно до Резолюції № 1526/2004. Група аналізує звіти держав, здійснює виїзди до країн, вивчає, за дорученням Комітету, окремі недоліки, які були наявні при імплементації санкцій.

стосовно осіб, які пов'язані з діяльністю Аль-Кайди, Талібану та Усами Бен Ладена, зокрема “заморожування” активів, заборону в'їзду до країни та ембарго на торгівлю зброєю. Створений згідно з Резолюцією № 1267 Комітет має наступні повноваження:

- визначати та вносити до відповідного переліку фізичних осіб та утворень, які пов'язані з діяльністю Аль-Кайди, Талібану та Усами Бен Ладена, стосовно яких держави повинні застосовувати санкції (на січень 2004 р. в переліку було 398 фізичних та юридичних осіб);
- здійснювати облік “заморожених” активів осіб та утворень, вказаних у переліку;
- надавати Раді Безпеки ООН періодичні звіти з оцінкою стану виконання заходів щодо застосування санкцій.

2.1. Документи, які визначають міжнародні стандарти у сфері запобігання та протидії відмиванню кримінальних доходів

Основним документом, який визначає міжнародні стандарти у сфері запобігання та протидії відмиванню кримінальних доходів, є Сорок рекомендацій FATF (додаток А). Вони містять широкий набір контрзаходів щодо відмивання доходів і охоплюють фінансову систему та визначене коло осіб, які надають нефінансові послуги, систему кримінального законодавства та систему правозастосування, а також міжвідомче та міжнародне співробітництво.

Сорок рекомендацій визнані, прийняті і схвалені багатьма міжнародними організаціями та державами. Рекомендації не є складними за змістом і не викликають труднощів при їх впровадженні, вони не обмежують свободу здійснення законних операцій і не заважають економічному розвитку. Згадані рекомендації визначають принципи дій і надають країнам певну гнучкість у реалізації цих принципів з урахуванням конкретних умов їх розвитку та нормативно-правової бази. Хоча рекомендації не є міжнародним документом (таким як конвенція або договір), що є обов'язковим для виконання, багато держав взяли на себе зобов'язання імплементувати Сорок рекомендацій з метою ефективного запобігання і протидії відмиванню злочинних доходів.

Розроблені в 1990 р. Рекомендації були переглянуті в 1996 р. для того, щоб врахувати зміни тенденцій відмивання грошей і передбачити потенційні майбутні загрози. FATF також розробила численні роз'яснення до рекомендацій з метою тлумачення застосування конкретних положень окремих рекомендацій. FATF здійснила у 2003 р. поновлення Сорока рекомендацій для відображення змін, що сталися у сфері відмивання грошей, і сприяння розвитку інших країн у всьому світі у напрямку вжиття заходів боротьби з відмиванням злочинних

доходів та фінансуванням тероризму. У 2004 р. FATF була розроблена Методологія оцінки стану впровадження положень 40 рекомендацій та 9 спеціальних рекомендацій FATF.

Наступні міжнародні документи також мають широке застосування у сфері запобігання відмиванню доходів та боротьби з фінансуванням тероризму:

- III Директива Європарламенту та Ради Євросоюзу “Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму” від 25 жовтня 2005 р. (2005/60/ЕС);
- Директива Єврокомісії щодо заходів з імплементації Директиви 2005/60/ЕС Європейського Парламенту та Ради стосовно визначення терміна “політичний діяч” і технічних критеріїв для спрощеної комплексної юридичної експертизи клієнтів та звільнення від неї з огляду на фінансову діяльність, що здійснюється на нерегулярній або дуже обмеженій основі, від 1 серпня 2006 р. (2006/70/ЕС);
- Конвенція Ради Європи “Про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму”, Варшава, 16 травня 2005 р. (CETS-198);
- Конвенція Ради Європи “Про запобігання тероризму”, Варшава, 16 травня 2005 р. (CETS-196);
- Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 р.;
- Конвенція ООН проти корупції, 2003 р.;
- Стандарти Базельського комітету з банківського нагляду;
- Рекомендації Вольфсбергської групи банків.

2.2. Рекомендації FATF та відповідних міжнародних документів щодо напрямків діяльності у сфері запобігання відмиванню злочинних доходів, та боротьби з фінансуванням тероризму

2.2.1. Визначення термінів та фінансових заходів

До фінансових установ, які є суб'єктами фінансового моніторингу, належать будь-які особи, які здійснюють наступну підприємницьку діяльність для клієнта чи за його дорученням:

- приймають кошти на депозит;
- надають кредити;
- здійснюють фінансовий лізинг;
- здійснюють переказ грошей або цінностей;
- емітують та здійснюють управління платіжними засобами;
- надають фінансові гарантії;

- здійснюють торгові операції з інструментами грошового ринку (чеками, деривативами та ін.); обміну валют; перевідними цінними паперами; строковими угодами щодо товару;
- беруть участь у випуску цінних паперів і здійснюють обслуговування операцій з ними;
- здійснюють управління пакетами цінних паперів;
- здійснюють адміністрування чи зберігають ліквідні цінні папери;
- здійснюють інше інвестування, адміністрування чи управління активами чи грошовими коштами за дорученням інших осіб;
- здійснюють підписку або розміщення полісів страхування життя, чи іншого страхування, пов'язаного з інвестуванням;
- здійснюють обмін грошей.

Визначеними нефінансовими установами, які є суб'єктами фінансового моніторингу, вказані (рекомендація 12):

- казино – коли клієнти здійснюють операції, які дорівнюють або перевищують поріг у 3000 дол. США/євро;
- агентства нерухомості, коли беруть участь у здійсненні операцій своїх клієнтів щодо купівлі-продажу нерухомості;
- торговці дорогоцінними металами та каменями – коли вони беруть участь в операціях клієнта з готівкою, сума якої дорівнює або перевищує встановлений поріг;
- юристи, нотаріуси, інші незалежні професіонали у правовій сфері, бухгалтери, коли вони допомагають у плануванні або здійсненні операцій для свого клієнта стосовно: купівлі-продажу нерухомості; управління грошовими коштами, цінними паперами або іншими активами клієнта; управління банківським, ощадним рахунком або рахунком з цінними паперами; організації внесків для створення діяльності або управління компаніями; створення або управління юридичними особами або компаніями, або купівлі/продажу об'єктів підприємницької діяльності;
- повірені і посередники, що надають послуги компаніям – коли вони здійснюють фінансові операції в інтересах клієнта: як агент зі створення юридичних осіб; діють особисто чи доручають іншій особі діяти як директор чи секретар компанії, партнер у партнерстві або здійснювати аналогічні функції щодо інших юридичних осіб; надають зареєстрований офіс, адресу юридичної особи, поштову адресу чи адміністративну адресу для компанії, або іншої юридичної особи, або партнерства; діють як повірений (або доручають діяти як повіреному іншій особі) за відповідним дорученням; діють як

(або доручають іншій особі діяти як) номінальний власник акцій на користь іншої особи.

2.2.2. Вимоги щодо ідентифікації клієнтів

Фінансові установи не повинні відкривати анонімні рахунки та рахунки на явно фіктивні імена (рекомендація 5 FATF).

Фінансові установи повинні ставитись до клієнтів з обачністю, включаючи ідентифікацію та перевірку особи їхніх клієнтів у разі:

- встановлення ділових відносин;
- проведення окремих операцій, що перевищують відповідно визначений поріг, та грошових переказів у обставинах, описаних у пояснювальній записці до спеціальної **рекомендації VII**;
- існування підозри у відмиванні грошей або фінансуванні тероризму, або якщо фінансова установа сумнівається у достовірності або достатності попередньо отриманої інформації про ідентифікацію клієнта.
- До заходів належної обачності щодо клієнтів належать:
- ідентифікація клієнта і перевірка особи клієнта з використанням надійних документів, даних чи інформації, отриманої з незалежних джерел;
- встановлення особи вигодоодержувача і вжиття відповідних заходів для перевірки особи вигодоодержувача таким чином, щоб фінансова установа була впевнена у тому, що вона знає, хто є вигодоодержувачем. Для юридичних осіб та організацій фінансові установи повинні вживати заходи для виявлення власника та керівної структури клієнта;
- отримання інформації про мету і передбачувану природу ділових стосунків;
- проведення постійних заходів обачності щодо ділових відносин і спостереження за операціями, що відбуваються протягом таких відносин, з метою забезпечення того, щоб операції, що проводяться, відповідали інформації про клієнта, його бізнес і характер ризику, наявній в установі, включаючи, у разі потреби, джерела коштів.

Фінансові установи повинні застосовувати всі заходи обачності, але можуть визначати “жорсткість” таких заходів залежно від ступеня ризику, пов’язаного з клієнтом, діловими відносинами та фінансовими операціями. Застосовувані заходи повинні відповідати рекомендаціям, виданим компетентними органами. Для категорії операцій з високим ризиком фінансові установи мають застосовувати посилені заходи обачності. Фінансові установи можуть застосовувати зменшені або

спрощені заходи до операцій, що мають низький ризик використання з метою відмивання грошей.

Фінансові установи повинні ідентифікувати клієнта і вигодоодержувача до встановлення ділових відносин або проведення операцій (для нерегулярних клієнтів). Фінансовим установам може надаватися дозвіл проводити перевірку після встановлення ділових відносин тоді, коли це доречно з точки зору доцільності, у випадках, коли необхідно не перешкоджати нормальному веденню бізнесу, якщо ризики відмивання коштів ефективно контролюються.

Якщо фінансова установа не може виконувати вищевказані вимоги, вона повинна відмовити у відкритті рахунку, підтриманні ділових відносин або проведенні операції, а також розглянути можливість повідомлення про сумнівну операцію стосовно такого клієнта.

Ці вимоги повинні застосовуватися до всіх нових клієнтів, хоча фінансові установи повинні впроваджувати цю рекомендацію також до існуючих клієнтів на основі значимості та ризику. Також повинні застосовуватись заходи обачності до існуючих відносин у визначений час.

Фінансові установи зобов'язані здійснювати заходи належної перевірки клієнтів у випадках, коли:

- встановлюються ділові відносини;
- виконуються випадкові операції, що перевищують діючий визначений поріг (15000 дол. США/євро). Це також включає ситуацію, коли операція виконується однією дією або кількома діями, які здійснюються пов'язаними між собою особами;
- виконуються випадкові операції, які є банківськими переказами;
- існує підозра у відмиванні грошей або фінансуванні тероризму, незалежно від будь-яких винятків або розмірів порогів, які витікають з положеннями рекомендацій FATF;
- фінансова установа має сумнів щодо достовірності або адекватності отриманих раніше ідентифікаційних даних клієнта.

Від фінансових установ слід вимагати ідентифікації клієнта (постійного чи випадкового, фізичної чи юридичної особи або іншого утворення) та перевірки справжності цього клієнта з використанням надійних документів, даних або інформації, які отримані з незалежних джерел (ідентифікаційні дані).

Щодо клієнтів, які є юридичними особами або юридичними структурами, від фінансових установ повинна вимагатись:

- перевірка того, що будь-яка особа, яка має намір діяти від імені клієнта, має відповідні повноваження, а також ідентифікація і перевірка ідентичності цієї особи;

- перевірка правового статусу юридичної особи або іншого утворення, наприклад, шляхом отримання доказів її створення або існування, а також інформації про ім'я клієнта, імена довірителів (для трастів), правову форму, юридичну адресу, керівників (для юридичних осіб), та договірних умов, що регулюють повноваження, покладені на юридичну особу або інше утворення.

Фінансові установи зобов'язані ідентифікувати бенефіціарного власника і застосовувати розумні заходи щодо перевірки його особи з використанням відповідної інформації або даних, отриманих із надійного джерела, в тій мірі, в якій фінансова установа вважає, що вона знає хто є бенефіціарним власником іншої особи, і потім повинна застосувати розумні кроки для отримання достатніх ідентифікаційних даних з метою перевірки цієї іншої особи.

Для клієнтів – юридичних осіб або юридичних об'єднань фінансова установа зобов'язана застосувати розумні заходи з метою:

- з'ясування права власності і контролюючої структури клієнта;
- визначення фізичних осіб, які в кінцевому підсумку володіють або здійснюють контроль за клієнтом. Це включає також осіб, які здійснюють кінцевий реальний контроль за юридичною особою або об'єднанням (бенефіціарів).

Термін “бенефіціар”¹⁶ означає фізичну особу (осіб), яка повністю володіє або контролює клієнта та/або фізичну особу, від імені якої виконується операція або діяльність. Термін “бенефіціар” повинен застосовуватися:

щодо корпорацій, якщо це:

- фізична особа (особи), яка повністю володіє або контролює юридичну особу шляхом прямого чи непрямого володіння або контролю достатнім процентом акцій або прав голосу у юридичній особі, включаючи володіння акціями на пред'явника, на відміну від компанії, внесеної в офіційний лістинг на регульованому ринку, що підпадає під вимоги законодавства Співтовариства або еквівалентних міжнародних стандартів; володіння 25 % акцій плюс одна повинно вважатися достатнім аргументом для досягнення цього критерію;
- фізична особа (особи), яка іншим чином має вплив на управління юридичною особою;

---

¹⁶ стаття 3 III-ї Директиви Європарламенту та Ради Євросоюзу “Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму” (2005/60/EC)

щодо юридичних осіб, таких як фонди, та юридичних утворень, таких як трасти, які управляють коштами та розподіляють їх, якщо:

- майбутні бенефіціари вже визначені, фізична особа (особи), яка є бенефіціаром, володіє 25 % або більше майна юридичної компанії або юридичної особи;
- особи, які отримують вигоду від юридичної компанії або юридичної особи, ще не визначені, або група осіб, в інтересах яких юридична компанія або юридична особа, була заснована та діє;
- це фізична особа (особи), яка володіє 25 % або більше власності юридичної компанії або юридичної особи.

Фінансові установи повинні проводити постійну належну перевірку клієнтів в ході ділових відносин.

Постійна належна перевірка клієнтів включає перегляд операцій, які здійснюються в ході таких відносин, щоб переконатись, що ці операції проводяться відповідно до даних установи про клієнтів, їх діловий профіль і профіль ризику і, у випадку необхідності – про джерела коштів.

Фінансові установи зобов'язані регулярно оновлювати зібрані в ході належної перевірки клієнтів документи, дані або інформацію шляхом вивчення наявних даних, особливо для категорій клієнтів або ділових відносин більш високого ризику.

Фінансові установи зобов'язані здійснювати посилену належну перевірку клієнтів для категорій клієнтів, ділових відносин або операцій більш високого ризику.

У випадку з низькими ризиками країни можуть вирішити, що фінансові установи можуть застосовувати скорочені або спрощені заходи. Загальне правило передбачає, що клієнти повинні бути у повному обов'язку перевірені належним чином, включаючи вимогу встановлення бенефіціарного власника. Однак існують обставини, коли ризик відмивання коштів або фінансування тероризму нижче, коли інформація про особу клієнта і бенефіціарного власника клієнта доступна з відкритих джерел, або коли достатні перевірки і контроль існують в іншому місці в національних системах. За таких обставин доцільно було б з боку держав дозволити фінансовим установам застосовувати спрощені або скорочені заходи належної перевірки клієнта при ідентифікації і перевірці особи клієнта і бенефіціарного власника.

Фінансові установи зобов'язані перевіряти особу клієнта і бенефіціарного власника до або під час встановлення ділових відносин або проведення операцій для разових клієнтів.

Фінансовим установам може бути наданий дозвіл завершувати перевірку особи клієнта і бенефіціарного власника після встановлення ділових відносин, за умови, що:

- це відбувається так швидко, наскільки можливо;
- це важливо для того, щоб не переривати нормальний хід діяльності;
- ризики відмивання коштів знаходяться під ефективним управлінням.

Якщо клієнт вступає в ділові відносини з фінансовою установою до проведення перевірки, фінансові установи зобов'язані вжити процедури управління ризиками відносно умов, за яких це може відбуватися. Ці процедури повинні включати набір заходів, таких як: обмеження кількості, типів та/або сум операцій, які можуть бути здійснені, і моніторинг великих або складних операцій, що здійснюються за межами очікуваних норм для відносин такого типу.

Фінансові установи стосовно клієнтів – політичних діячів, на додаток до звичайних правил обачності повинні застосовувати відповідну систему управління ризиками для визначення того, що особа є політичним діячем, отримати схвалення вищого керівництва на встановлення ділових стосунків з такими клієнтами, вживати заходи щодо визначення джерел збагачення та джерел фінансування; здійснювати постійний моніторинг поточних ділових відносин (рекомендація 6 FATF).

Політичними діячами вважаються¹⁷:

- глави держав, глави уряду, міністри і заступники міністрів;
- члени парламентів;
- члени верховних судів, конституційних судів або інших судових органів високого рівня, чії рішення не підлягають оскарженню, крім як за виняткових обставин;
- члени суду аудиторів або правлінь центральних банків;
- послы, повірені у справах та високопосадовці збройних сил;
- члени адміністративних, управлінських чи наглядових органів державних підприємств.

Жодна з категорій, визначених вище, не стосується осіб, які займають середні або нижчі посади.

Зазначені заходи обачності, які застосовуються до політичних діячів, фінансові установи застосовують також і до найближчих членів родин політичних діячів.

Найближчими членами родини політичного діяча вважають:

---

¹⁷ стаття 2 Директиви Єврокомісії щодо заходів з імплементації Директиви 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради Євросоюзу стосовно визначення терміна “політичний діяч”, технічних критеріїв для спрощеної комплексної юридичної експертизи клієнтів та звільнення від неї з огляду на фінансову діяльність, що здійснюється на нерегулярній або дуже обмеженій основі, від 1 серпня 2006 р. (2006/70/ЄС)

- чоловіка або дружину;
- будь-якого партнера, який вважається за національним законодавством еквівалентним чоловікові або дружині;
- дітей або їхніх чоловіків чи дружин або партнерів;
- батьків.

До числа осіб, відомих як найближчі партнери політичного діяча, відносять:

- будь-яку фізичну особу, яка, як відомо, є співвласником-бенефіціаром юридичних осіб чи правових угод або має будь-які інші тісні ділові відносини з політичним діячем;
- будь-яку фізичну особу, яка є єдиним власником-бенефіціаром юридичної особи чи юридичного правочину, який, як відомо, був фактично укладений на користь політичного діяча.

Як приклад розглянемо роль офшорних корпорацій та секретарських компаній у відмиванні доходів.

Протягом 1995-1996 рр. фінансові установи в одній з європейських країн надали численні звіти про підозрілі трансакції до своїх підрозділів фінансової розвідки. У цих звітах повідомлялося про значні суми коштів, внесені готівкою на депозитні рахунки в банки, які потім були переведені у банківські чеки, за якими сплата здійснювалась офшорній корпорації, що була розташована та діяла на території однієї з азійських юрисдикцій. Загальний обсяг переведених таким чином коштів, про які повідомлялося у звітах, склав приблизно 1,6 млн. дол. США. В той же час поліція цієї країни розслідувала справу щодо групи осіб, які здійснювали ввезення наркотиків, і в 1997 р. було прийнято рішення про арешт кількох осіб з цієї групи, включаючи керівника, який контролював компанію, розташовану в азійській юрисдикції. Ці особи були обвинувачені у контрабанді каннабісу у великих обсягах. В ході фінансового розслідування було встановлено, що керівник мав значний дохід, велика частка якого була досліджена. Кошти загальною сумою близько 2 млн. дол. США були перераховані з європейської країни до азійської і після цього повернуті назад на банківські рахунки в Європі, де вони були арештовані.

У цьому випадку використовувались два способи відмивання доходів. Керівник створив офшорну компанію в азійській юрисдикції, управління якою здійснювала компанія, яка надавала адміністративні та секретарські послуги (“секретарська компанія”) в цій юрисдикції. Офшорна компанія відкрила банківський рахунок, який використовувався для отримання банківських розпоряджень та банківських чеків, куплених за готівку в країні походження. Керівнику також допомагала інша особа, яка контролювала (через ту ж саму секретарську компанію)

певні компанії. Ці компанії діяли як з законними цілями, так і з протизаконними. Співучасник відмивав частину цих коштів, відправляючи їх до деяких інших юрисдикцій, використовуючи для цього можливість віддаленого доступу до рахунку (інструкції комп'ютерними каналами з країни походження)¹⁸.

2.2.3. Термін зберігання документів про фінансові операції та клієнтів

Фінансові установи повинні зберігати протягом, принаймні, п'яти років усі необхідні облікові документи стосовно як внутрішніх, так і міжнародних операцій, на основі яких вони мають змогу оперативно відповідати на запити про інформацію, що надходять від компетентних органів (рекомендація 10 FATF). Обсяг цих документів має бути достатнім для того, щоб простежити хід окремої операції (включаючи суми і тип валюти, якщо така операція існувала), і таким чином надати в разі необхідності правоохоронним органам докази щодо переслідування осіб, які обвинувачуються у вчиненні злочинів.

Фінансовим установам необхідно зберігати документи, які стосуються ідентифікаційних даних, отриманих внаслідок виконання процедур обачності щодо клієнтів (наприклад, копії ідентифікаційних документів – паспортів, посвідчень особи, посвідчень водія або аналогічних документів), облікові документи по банківських рахунках і ділову кореспонденцію протягом, принаймні, п'яти років після припинення ділових відносин. Ідентифікаційні дані та облікові документи повинні надаватися компетентним органам держави, які мають відповідні повноваження¹⁹.

2.2.4. Надання повідомлень Уповноваженому органу (підрозділу фінансової розвідки)

Стосовно того, що фінансова установа підозрює або має достатні підстави підозрювати, що кошти від здійснення певної операції є результатом кримінальної діяльності або пов'язані з фінансуванням тероризму, необхідно у законодавстві встановити вимогу про негайне повідомлення про свої підозри підрозділу фінансової розвідки (ПФР) (рекомендація 13 FATF).

---

¹⁸ Звіт FATF про типології відмивання доходів за 1997-1998 рр.

¹⁹ див. також статтю 30 III-ї Директиви Європарламенту та Ради Євросоюзу “Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму” від 25 жовтня 2005 р. (2005/60/ЄС); статтю 13 Конвенції Ради Європи “Про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму”, Варшава, 16 травня 2005 р. (СЕТS-198); пункт 26 Стандартів Базельського комітету з банківського нагляду “Знай свого клієнта”, жовтень 2001 р., пункт 9 Вольфсбергських принципів запобігання відмиванню кримінальних доходів у приватному банкінгу, травень 2002 р.

Фінансові установи зобов'язані передавати повідомлення про підозрілу операцію до ПФР у випадку, коли вона підозрює або має мотивовані підстави підозрювати, що кошти від операції є доходом від злочинної діяльності (відповідно до рекомендації 1 FATF).

Зобов'язання направляти повідомлення про підозрілі операції також може застосовуватись до коштів, коли є обгрунтовані підстави підозрювати, що вони пов'язані або мають відношення, або, що вони використовуються для тероризму, терористичних актів, або терористичними організаціями, або особами, що здійснюють фінансування тероризму.

Про всі підозрілі операції, включаючи спроби здійснення таких операцій, слід повідомляти незалежно від суми операції²⁰.

2.2.5. Заборона інформування третіх осіб, захист від санкцій за надання повідомлення до Уповноваженого органу

Особлива увага. Фінансові установи повинні приділяти особливу увагу загрози проведення операцій з відмивання грошей, яка існує завдяки появі і розробці нових технологій, що сприяють анонімності, і в разі необхідності повинні здійснювати заходи, спрямовані на запобігання їх використанню у схемах відмивання доходів. Зокрема, від фінансових установ необхідно вимагати наявності процедур і політики, спрямованих на окремі ризики, пов'язані з діловими відносинами або операціями, які відбуваються не безпосередньо (рекомендація 8 FATF)²¹.

Фінансові установи повинні звертати особливу увагу на будь-які складні, незвичайно великі операції, на будь-які незвичайні схеми проведення операцій, де не можна простежити очевидну законну кінцеву мету. Необхідно відстежувати, до можливої межі, зміст і цілі таких операцій, отримані висновки оформляти письмово і бути в змозі допомогти компетентним органам і аудиторам (рекомендація 11 FATF)²².

Фінансові установи повинні приділяти особливу увагу діловим стосункам і операціям з особами, в тому числі компаніями та фінансовими установами країн, де рекомендації FATF не застосовуються або застосовуються в недостатній мірі. У випадку, коли ці операції не мають очеви-

²⁰ див. також частину 2 рекомендації 19 FATF; пункт 4 Вольфсбергських принципів запобігання відмиванню кримінальних доходів у приватному банкінгу, травень 2002 р.; статтю 21 III-ї Директиви Європарламенту та Ради Євросоюзу "Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму" від 25 жовтня 2005 р. (2005/60/EC).

²¹ див. також статтю 13 (частина б) III-ї Директиви Європарламенту та Ради Євросоюзу "Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму" від 25 жовтня 2005 р. (2005/60/EC).

²² див. також статтю 20 III-ї Директиви Європарламенту та Ради Євросоюзу "Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму" від 25 жовтня 2005 р. (2005/60/EC).

дної економічної або законної мети, підстави їх проведення та цілі повинні бути максимально ретельно перевірені, з'ясована інформація – зафіксована письмово та доступна для відповідних державних органів. Якщо такі країни продовжують не застосовувати або застосовувати в недостатній мірі рекомендації FATF, країни повинні бути спроможні застосовувати відповідні контрзаходи (рекомендація 21 FATF).

Заборона інформування третіх осіб про інформування Уповноваженого органу. Фінансові установи, їх керівники, посадові особи та працівники повинні: мати визначений нормативними актами юридичний захист від кримінальної або цивільної відповідальності у зв'язку з порушенням будь-яких обмежень щодо розкриття інформації, обумовлених контрактом або будь-якими законодавчими, нормативними або адміністративними положеннями, якщо вони добросовісно доводять свої підозри до відома підрозділу фінансової розвідки, навіть за умови, що вони не знали точно, які саме кримінальні дії стояли за операцією, а також незалежно від того, чи такі кримінальні дії дійсно мали місце; заборонити законом розголошення факту повідомлення ПФР про підозрілу операцію або пов'язану з цим інформацію (рекомендація 14 FATF)²³.

Санкції за розголошення відомостей про надання інформації до Уповноваженого органу. Країни повинні забезпечити наявність ефективних, пропорційних та переконливих санкцій, кримінальних, цивільних або адміністративних, що застосовуються до фізичних або юридичних осіб, яких стосуються ці Рекомендації і які не виконують вимоги щодо боротьби з відмиванням грошей або фінансуванням тероризму (рекомендація 17 FATF)²⁴.

2.2.6. Внутрішня система надання звітів, тренування персоналу

Фінансові установи мають розробляти програми протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. Ці програми повинні передбачати:

- а) розробку внутрішньої політики, процедур та важелів контролю, включаючи надання функцій забезпечення такого контролю особам на рівні керівництва, а також адекватних процедур перевірки для

---

²³ *див. також:* статті 28 і 29 III-ї Директиви Європарламенту та Ради Євросоюзу “Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму” від 25 жовтня 2005 р. (2005/60/EC); статтю 13 Конвенції Ради Європи “Про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму”, Варшава, 16 травня 2005 р. (CETS-198).

²⁴ *див. також:* статтю 39 III-ї Директиви Європарламенту та Ради Євросоюзу “Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму” від 25 жовтня 2005 р. (2005/60/EC).

того, щоб упевнюватися у повній відповідності існуючим вимогам тієї особи, яка приймається на роботу до установи;

- б) постійне проведення програм підготовки службовців; заходи аудиторського характеру з метою перевірки системи роботи установи (рекомендація 15 FATF)²⁵.

Фінансові установи зобов'язані розробляти і підтримувати внутрішні процедури, політику і контроль для попередження відмивання доходів та фінансування тероризму, і доводити їх до відома своїх співробітників. Ці процедури, політика і контроль повинні бути розроблені, поряд з іншим, щодо належної поведінки клієнта, зберігання даних, виявлення незвичних і підозрілих операцій та зобов'язання щодо звітування стосовно таких клієнтів та операцій.

Належить розробити відповідні процедури управління виконання вимог, наприклад, для фінансових установ – як мінімум призначення відповідального працівника з питань запобігання відмиванню злочинних доходів та боротьби з фінансуванням тероризму на рівні керівництва.

Відповідальний працівник з питань запобігання відмиванню злочинних доходів та боротьби з фінансуванням тероризму та інші відповідні співробітники повинні мати своєчасний доступ до ідентифікаційних даних клієнтів та іншої інформації щодо належної поведінки клієнта, даних по операціям та іншої відповідної інформації.

Фінансові установи повинні мати забезпечену відповідними ресурсами і самостійну аудиторську функцію для перевірки виконання (включаючи вибіркові перевірки) цих процедур, політики і контролю.

Установи повинні проводити постійну підготовку співробітників з метою забезпечення їх інформованості щодо останніх розробок, включаючи інформацію про сучасну техніку **відмивання коштів (ВК) та фінансування тероризму (ФТ)**, а також методів і тенденцій, чіткого роз'яснення всіх аспектів законів і зобов'язань щодо ЗВД/ФТ.

Фінансові установи повинні розробити процедури перевірки для забезпечення високих стандартів при наймі співробітників.

2.2.7. Здійснення нагляду

Держави повинні забезпечити, щоб фінансові установи підлягали адекватному регулюванню і нагляду та ефективно впроваджували рекомендації FATF. Компетентні органи мають вживати необхідні пра-

---

²⁵ див. також: статті 34 і 35 III-ї Директиви Європарламенту та Ради Євросоюзу “Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму” від 25 жовтня 2005 р. (2005/60/ЕС); статтю 29 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 р.; пункти 55-59 Рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду “Знай свого клієнта”, жовтень 2001 р.; пункти 5-8, 11 Вольфсбергських принципів запобігання відмиванню кримінальних доходів у приватному банкінгу, травень 2002 р.

вові або регулятивні заходи, щоб запобігти ситуації, коли злочинці або пов'язані з ними особи стають власниками або вигодоодержувачами значної або контрольної частки активів у фінансових установах, або коли вони беруть участь в управлінні фінансовими установами.

Відносно фінансових установ, до яких застосовуються “Основні принципи” (Базельські принципи банківського нагляду), необхідно застосовувати регулятивні та наглядові заходи, які стосуються обачності, боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму (рекомендація 23 FATF).

Фінансові установи повинні забезпечити застосування вищезначених принципів також для філій і закордонних дочірніх установ, які знаходяться в країнах, у яких дані рекомендації не застосовуються або застосовуються в недостатній мірі, в межах, що не суперечать чинному законодавству даної країни. У тих випадках, коли застосування даних рекомендацій заборонено законодавством даної країни, фінансові установи повинні повідомити компетентні органи за місцем розташування їх головних установ про неможливість застосування рекомендацій (рекомендація 22 FATF)²⁶.

Компетентні органи повинні розробити методичні рекомендації та надавати інформацію, яка допоможе фінансовим установам та особам, що надають визначені нефінансові послуги, застосовувати національні заходи щодо протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму, зокрема, щодо виявлення та повідомлення про підозрілі операції (рекомендація 25 FATF).

Органи, які здійснюють нагляд, повинні мати адекватні повноваження для того, щоб здійснювати моніторинг відповідності фінансових установ вимогам щодо боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, включаючи повноваження на проведення перевірок. Їм повинні бути надані повноваження на витребування будь-якої інформації стосовно моніторингу такої відповідності від фінансових установ, а також на накладення адекватних адміністративних санкцій за невідповідність таким вимогам (рекомендація 29 FATF).

---

²⁶ див. також: статті 25, 31, 36, 37 III-ї Директиви Європарламенту та Ради Євросоюзу “Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму” від 25 жовтня 2005 р. (2005/60/EC); статтю 7 (частини 1 та 3) Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 р.; статтю 14 Конвенції ООН проти корупції 2003 р.; статтю 13 (частина 2 пункт “с”) Конвенції Ради Європи “Про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму”, Варшава, 16 травня 2005 р. (CETS-198); пункти 60-69 Рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду “Знай свого клієнта”, жовтень 2001 р.;

2.2.8. Кримінальна відповідальність за легалізацію злочинних доходів та фінансування тероризму

Поняття злочину відмивання коштів повинно застосовуватись до всіх предикатних правопорушень. Предикатні правопорушення можуть описуватись шляхом посилення на всі правопорушення чи на поріг, пов'язаний з категорією серйозних правопорушень, або з покаранням у вигляді позбавлення волі, яке встановлено за предикатне правопорушення (пороговий підхід), чи на перелік предикатних правопорушень, або шляхом комбінації цих підходів (рекомендація 1 FATF)²⁷.

Конфіскація. Держави повинні вживати заходи, аналогічні передбаченим у Віденській та Палермській конвенціях, включаючи законодавчі кроки, які можуть бути необхідними для надання компетентним органам цих держав повноважень щодо конфіскації відмитої власності, доходів, отриманих внаслідок злочину відмивання коштів чи предикатного правопорушення, та засобів, що використовувались чи мали бути використані для вчинення цих правопорушень, або майна відповідної вартості, не зачіпаючи прав *bona fide* третіх сторін.

До таких заходів необхідно включити:

- а) визначення, виявлення та оцінку майна, яке підлягає конфіскації;
- б) здійснення тимчасових заходів, таких як заморожування і арешт, для того, щоб запобігти будь-яким операціям з майном, його передачі, або позбуттю його;
- в) здійснення заходів, які запобігають або анулюють дії, що впливають на здатність держави отримати конфісковану власність;
- г) проведення розслідування.

Держави можуть згідно з принципами свого національного законодавства розглянути можливість вжиття заходів, які дозволяють здійснювати конфіскацію таких доходів або активів без кримінального переслідування, або які вимагають від правопорушника підтвердити законне походження майна, що інакше підлягає конфіскації (рекомендація 3 FATF)²⁸.

---

²⁷ див. також: рекомендацію 2 FATF; статтю 3 Конвенції ООН проти незаконного перевезення наркотиків та психотропних речовин, 1988 р.; статті 5, 6, 8 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 р.; статті 23, 24, 27, 28 Конвенції ООН проти корупції 2003 р.; статті 9 та 11 Конвенції Ради Європи “Про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму”, Варшава, 16 травня 2005 р. (CETS-198).

²⁸ див. також: статтю 5 Конвенції ООН проти незаконного перевезення наркотиків та психотропних речовин; статтю 12 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 р.; статтю 31 Конвенції ООН проти корупції 2003 р.; статті 3-7 та 14 Конвенції Ради Європи “Про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму”, Варшава, 16 травня 2005 р. (CETS-198); статтю 24 III-ї Директиви Європарламенту та Ради Євросоюзу “Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму” від 25 жовтня 2005 р. (2005/60/EC).

2.2.9. Співробітництво між державними органами всередині країни

Під час проведення розслідувань стосовно відмивання коштів і відповідних предикатних правопорушень компетентні органи повинні мати можливість отримувати документи та інформацію для використання у таких розслідуваннях у судовому розгляді та пов'язаних з ним діях. Слід передбачити повноваження на використання примусових заходів для отримання документів, які знаходяться у фінансових установах та у інших осіб, на обшук осіб та приміщень та на накладення арешту і отримання доказів (рекомендація 28 FATF).

Держави повинні надавати всім своїм компетентним органам, задіяним у боротьбі з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, достатні фінансові, людські та технічні ресурси, а також встановити процедури, які повинні забезпечити чесність персоналу таких органів (рекомендація 30 FATF)²⁹.

2.2.10. Міжнародне співробітництво

Держави повинні забезпечити здійснення їх компетентними органами якнайширшого міжнародного співробітництва з іноземними партнерами. Необхідно визначити ефективні шляхи сприяння швидкому та конструктивному обміну інформацією безпосередньо між відповідними органами (ініціативно або на запит) щодо відмивання грошей та предикатних злочинів. Такий обмін повинен здійснюватися без надмірно обмежуючих умов, зокрема:

- а) компетентні органи не повинні відмовляти у виконанні запиту про допомогу лише на підставі того, що злочин, як вважається, включає в себе також і фіскальні питання;
- б) країни не повинні посилатися на законодавство, яке вимагає від фінансових установ зберігати таємність або конфіденційність як підставу для відмови у співробітництві;
- в) компетентні органи повинні мати можливість з'ясувати обставини справи, та, якщо можливо, проводити розслідування від імені відповідних іноземних органів.

Якщо отримання інформації, необхідної іноземним компетентним органам, виходить за межі компетенції цих органів, країнам рекомендується давати дозвіл своїм компетентним органам співпрацювати безпосередньо з іноземними компетентними органами, які мають

---

²⁹ див. також: рекомендації 31 та 32 FATF; статтю 7 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, статті 14, 37-41 Конвенції ООН проти корупції 2003 р.; статтю 33 III-ї Директиви Європарламенту та Ради Євросоюзу "Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму" від 25 жовтня 2005 р. (2005/60/ЄС).

інші функції, з метою сприяння швидкому та конструктивному обміну інформацією.

Співробітництво з іноземними органами, які мають інші функції, може здійснюватися безпосередньо або з використанням третьої сторони. Компетентним органам спочатку необхідно визначити разом з відповідними іноземними органами, яким чином можна надати допомогу.

Держави повинні встановити контроль та вжити запобіжні заходи для того, щоб забезпечити використання інформації, одержаної в результаті обміну між компетентними органами, лише дозволеним способом, який відповідає їхнім зобов'язанням стосовно захисту приватного життя та персональних даних (рекомендація 40 FATF)³⁰.

2.2.11. Створення та діяльність підрозділів фінансової розвідки

Держави повинні створити підрозділи фінансової розвідки, які є національними центрами для отримання (і якщо це дозволено, направлення запитів), аналізу і передачі повідомлень про підозрілі операції, та іншої інформації щодо вірогідного відмивання коштів або фінансування тероризму. Фінансова розвідка повинна мати доступ, прямий або непрямий, на регулярній основі, до фінансової, адміністративної та правоохоронної інформації, яка їй необхідна для належного виконання своїх функцій, включаючи аналіз повідомлень про підозрілі операції (рекомендація 26)³¹.

2.3. Боротьба з фінансуванням тероризму

Дев'ять спеціальних рекомендацій FATF з питань боротьби з фінансуванням тероризму

Визнаючи виняткову необхідність дій по боротьбі з фінансуванням тероризму, FATF погодилася визнати наступні рекомендації, які, на додаток до Сорока рекомендацій по боротьбі з відмиванням грошей, створюють основи виявлення, запобігання і припинення фінансування тероризму і терористичних актів:

---

³⁰ див. також: рекомендації 36 та 37 FATF; статтю 7 Конвенції ООН проти незаконного перевезення наркотиків та психотропних речовин, 1988 р.; статті 18, 21, 26, 27 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності; статті 14, 46, 47, 48 Конвенції ООН проти корупції 2003 р.; статті 15-20, 33-45 III-ї Директиви Європарламенту та Ради Євросоюзу "Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму" від 25 жовтня 2005 р. (2005/60/EC).

³¹ див. також: статтю 58 Конвенції ООН проти корупції 2003 р.; статті 12, 46, 47 Конвенції Ради Європи "Про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму", Варшава, 16 травня 2005 р. (CETS-198); статті 21, 32, 38 III-ї Директиви Європарламенту та Ради Євросоюзу "Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму" від 25 жовтня 2005 р. (2005/60/EC).

1. *Ратифікація і впровадження нормативних актів ООН.* Кожній країні слід якнайшвидше повністю впровадити положення Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р.

Також країни повинні негайно впровадити положення резолюцій ООН щодо запобігання і припинення фінансування тероризму, особливо положення резолюції Ради Безпеки ООН № 1373.

2. *Визнання злочинного характеру фінансування тероризму і пов'язаного з ним відмивання коштів.* Кожна країна повинна визнати кримінальним злочином фінансування тероризму, терористичних актів і терористичних організацій. Країни повинні також передбачити при кримінальному переслідуванні таких діянь їх статус як предикатного правопорушення для подальшого переслідування за відмивання коштів.

3. *Заморожування і конфіскація активів терористів.* Кожній країні слід вжити заходи щодо створення механізму негайного заморожування коштів та інших активів терористів, і осіб, що фінансують тероризм, а також коштів терористичних організацій відповідно до резолюцій ООН щодо запобігання і блокування фінансування тероризму.

Кожній країні слід розробити та впровадити заходи, у тому числі законодавчі, які нададуть повноваження компетентним органам здійснювати арешт і конфіскацію власності, що має походження чи використовується, або призначається чи зосереджена для використання з метою фінансування тероризму, або для терористичних актів чи терористичних організацій.

4. *Звіти про підозрілі операції, які мають відношення до фінансування тероризму.* Якщо фінансові установи та інші організації, що здійснюють операції з грошовими коштами, мають підозру або достатні підстави підозрювати, що активи пов'язані, або мають відношення, або призначені для тероризму, терористичних актів і терористичних організацій, вони зобов'язані негайно повідомити про свої підозри Уповноваженому органу.

5. *Міжнародне співробітництво.* Кожна країна повинна надавати іншій країні на основі договору, угоди чи з використанням іншого механізму взаємної правової допомоги і обміну інформацією вичерпну допомогу у кримінальному і цивільному провадженні, адміністративних розслідуваннях, запитах і процедурах, що стосуються тероризму, терористичних актів і терористичних організацій.

Країни повинні вжити всі можливі заходи щодо запобігання на своїй території можливості для притулку осіб, обвинувачених у фі-

нануванні тероризму, терористичних актів чи терористичних організацій, і встановити, при можливості, процедури щодо екстрадиції таких осіб.

6. *Альтернативні системи грошових переказів.* Кожна країна повинна вживати заходи щодо забезпечення того, щоб всі фізичні і юридичні особи, включаючи агентів, які надають послуги з переказу грошей або цінностей, включаючи неформальні мережі або системи переказу грошей або цінностей, отримали ліцензію чи були зареєстровані відповідно до всіх рекомендацій FATF для банків і небанківських фінансових установ. Кожна країна повинна вживати заходи з метою адміністративного, цивільного, або кримінального переслідування фізичних і юридичних осіб, що незаконно надають такі послуги.

7. *Грошові перекази.* Країни повинні вживати заходи, які б вимагали від фінансових установ, включаючи операторів грошових переказів, включати повну та достовірну інформацію про відправника коштів (ім'я, адресу, номер рахунку) і супровідне повідомлення. Ця інформація повинна супроводжувати переказ на всіх етапах його здійснення.

Країни повинні вживати заходи щодо того, щоб фінансові установи, включаючи операторів грошових переказів, приділяли підвищену увагу та відстежували підозрілу діяльність щодо переказів коштів, які не супроводжуються повною інформацією стосовно відправника коштів (ім'я, адреса, номер рахунку).

8. *Неприбуткові організації.* Країни повинні переглянути адекватність законодавства і нормативних актів, що стосуються установ, які можуть бути використані для фінансування тероризму. Неприбуткові організації є особливо вразливими для цієї мети, тому країни мають забезпечити неможливість зловживання ними:

- з боку терористичних організацій, замаскованих під законно діючі установи;
- для використання законно діючих установ як каналу фінансування тероризму, а також з метою уникнення заморожування рахунків та для приховання чи маскуванню навмисного виведення активів, призначених для фінансування законної діяльності, на фінансування терористичних організацій.

9. *Кур'єри з перевезення готівки.* Країни повинні передбачити заходи, такі як система декларування чи інші зобов'язання щодо розкриття інформації, з метою виявлення фізичного переміщення через кордон валюти чи оборотних цінних паперів на пред'явника.

Країни повинні забезпечити, щоб їх компетентні органи мали законні повноваження обмежувати чи затримувати кошти або оборотні цінні папери на пред'явника, щодо яких існує підозра, що вони мають відношення до фінансування тероризму чи відмивання коштів, або які були недостовірно задекларовані чи повідомлені.

Країни повинні забезпечити застосування ефективних, достатніх і переконливих санкцій до осіб, які подають недостовірні декларації або інші повідомлення. У випадках, коли валюта чи оборотні цінні папери на пред'явника мають відношення до фінансування тероризму або відмивання коштів, країни повинні також вжити заходи, включаючи законодавчі, відповідно до Рекомендації 3 та Спеціальної рекомендації III, що дозволяють конфіскувати таку валюту чи цінні папери³².

---

³² див. також: Вольфсбергські рекомендації щодо боротьби з фінансуванням тероризму; статтю 2 Конвенції Ради Європи “Про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму”, Варшава, 16 травня 2005 р. (CETS-198).

СВІТОВИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З ВІДМИВАННЯМ КРИМІНАЛЬНИХ ДОХОДІВ ТА ФІНАНСУВАННЯМ ТЕРОРИЗМУ

3.1. Сполучені Штати Америки

Стратегія Сполучених Штатів Америки з питань запобігання відмиванню злочинних доходів та боротьби з фінансуванням тероризму передбачає три основні цілі: 1) більш ефективно обмежувати доступ до фінансової системи для осіб, які займаються відмиванням доходів та фінансуванням тероризму; 2) розширювати можливості урядових органів щодо визначення основних організацій та систем, які використовуються для фінансування тероризму та відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом; 3) посилити та вдосконалити для фінансових установ порядок реалізації заходів з метою запобігання відмиванню доходів та фінансуванню тероризму³³ (ЗВД/ФТ).

У Сполучених Штатах здійснюється законодавче забезпечення регулювання та нагляд за належним виконанням фінансовими установами відповідних норм і правил. Передбачені цивільно-правові та кримінальні санкції за їх порушення. Сектори фінансових послуг досліджуються з точки зору їх вразливості для відмивання доходів та фінансування тероризму (ВД/ФТ)³⁴. Встановлені вимоги щодо належного контролю (такі як зберігання документів, звітування, ліцензування/реєстрація, спеціальні програми з ЗВД/ФТ), основою якого є належна оцінка ризиків.

Пріоритетними напрямками діяльності з ЗВД/ФТ у 2006 р. були:

- запобігання зловживанням благодійними фондами з метою фінансування тероризму;

---

³³ Financial Action Task Force (FATF): Third mutual evaluation report on Anti-Money Laundering and Combating of Financing of Terrorism, United States of America, 23 June 2006, p. 14.

³⁴ див. також: Звіт про стратегію міжнародного контролю за наркотиками 2006 р., підготовлений Бюро зі справ міжнародного контролю за наркотиками та правоохоронних органів США, березень 2006 р.; Оцінку Сполученими Штатами Америки загроз відмивання коштів, підготовлену Міністерством фінансів США, Міністерством юстиції США, Податковою службою США, Департаментом національної безпеки США, Радою директорів Федеральної резервної системи США, Поштовою службою Сполучених Штатів, грудень 2005 р.

- вжиття заходів з метою зменшення ризику використання кур'єрів з перевезення готівки для фінансування тероризму та інших злочинів;
- перевірка можливості виконання фінансовими установами, що пропонують нові технології, які не передбачають безпосереднього контакту з клієнтом, вимог з ЗВД/ФТ;
- посилення акценту на всебічній перевірці та належному виконанні вимог Закону “Про банківську таємницю”;
- розширення активних консультацій з приватним сектором, насамперед з питань впровадження вимог з ЗВД/ФТ;
- забезпечення балансу, щоб цілі уряду досягалися без застосування надмірних обмежень, а також не були занадто витратними для осіб, які надають фінансові послуги;
- надання кращих та більш досконалих рекомендацій для фінансових установ;
- вдосконалення послідовності впровадження заходів з ЗВД/ФТ на федеральному рівні, на рівні штатів та місцевих урядів;
- підтримка переговорного процесу з регуляторами нефедерального рівня;
- здійснення запуску бази даних BSA Direct, що розробляється Мережею застосування законодавства щодо фінансових злочинів з метою вдосконалення обміну інформацією між державними органами та фінансовими регуляторами (Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN)).

FinCEN є головним підрозділом у системі державних органів США, який відповідає за розробку, розвиток, управління та застосування цивільно-правових санкцій з питань впровадження заходів з ЗВД/ФТ на території цієї держави. Він створений і діє в структурі Міністерства фінансів і є також підрозділом фінансової розвідки США. FinCEN також здійснює адміністрування бази даних, яка сформована згідно з Законом “Про банківську таємницю”³⁵ та вживає заходи з метою забезпечення конфіденційності цієї інформації та належного її використання.

FinCEN надає органам банківського та фінансового нагляду інформацію про фінансові операції, повідомлення про які ним отримані, на підставі укладених меморандумів про взаєморозуміння. Правоохоронним органам, за їх запитом, чи за власною ініціативою FinCEN також надається інформація про відповідні фінансові операції. Банк може погодитись і надати до правоохоронного органу, за його запитом, додаткову інформацію стосовно фінансової операції, що стала об'єктом фінансового моніторингу. У випадку відмови банку в наданні такої інфо-

---

³⁵ Bank Secrecy Act (далі – BSA).

рмації вона може бути отримана правоохоронним органом за судовим наказом про явку до суду з документами (субпоеною). Документи за субпоеною вимагаються від банків не FinCEN, а правоохоронними органами. Без субпоени, за Листом з питань національної безпеки (National Security Letter), який видає Федеральне бюро розслідувань, банками має бути надана інформація, що містить банківську таємницю. Кількість таких листів протягом року складає одиниці. Нагляд за діяльністю FinCEN здійснює Секретар Міністерства фінансів та інші органи (зокрема, Рахункова палата Конгресу США).

FinCEN здійснює контроль за органами банківського нагляду та іншими органами у сфері запобігання легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. За 2005 р. FinCEN отримано 878 тисяч повідомлень про підозрілі фінансові операції (SAR), близько 500 тисяч з яких отримано від банків. Серйозною проблемою є те, що на сьогоднішній день лише близько 40 % повідомлень надається у електронній формі, оскільки повідомлення на паперових носіях (близько 60 %) є незручними для подальшої обробки за технологіями, що використовуються цією установою.

Офіс контролю за іноземними активами³⁶ здійснює адміністративні функції і, керуючись завданнями зовнішньої політики і національної безпеки США, запроваджує економічні та торгові санкції проти іноземних країн, терористів, міжнародних наркоторговців та осіб, чия діяльність пов'язана з поширенням зброї масового знищення. Що стосується обмежень на операції і замороження активів в юрисдикції США, OFAC діє згідно з повноваженнями Президента в умовах воєнного і надзвичайного стану, а також повноваженнями, наданими спеціальним законодавством. Більшість санкцій, запроваджених на підставі мандатів ООН та інших міжнародних мандатів, є багатосторонніми, і передбачають тісне співробітництво з урядами інших держав.

За законодавством США нагляд за діяльністю фінансових установ здійснюють:

1. **Офіс контролера грошового обігу**³⁷ здійснює нагляд за створеними за дозволами федеральної адміністрації 1818 комерційними банками з сумарними активами в 6 трлн. дол. США і 50 федеральними філіями (включаючи 5 з сумарними активами в 3 трлн. дол. США), та установами зарубіжних банків з сумарними активами 110 млрд. дол. США.
2. **Федеральна резервна система США**³⁸ здійснює нагляд за створеними за дозволами адміністрації окремих штатів 907 банками з су-

---

³⁶ Office of Foreign Assets Control (далі – OFAC).

³⁷ Office of the Comptroller of the Currency (далі – OCC).

³⁸ Federal Reserve System (далі – FRS).

марними активами 1,3 трлн. дол. США, які є членами FRS, та 204 незастрахованими філіями чи установами зарубіжних банків у США з сумарними активами в 1,2 трлн. дол. США.

3. **Федеральна корпорація страхування депозитів**³⁹ здійснює нагляд за створеними за дозволами адміністрації штатів 5245 комерційними та ощадними банками, які не є членами Федеральної резервної системи, з сумарними активами в 2 трлн. дол. США та 8 філіями зарубіжних банківських установ.
4. **Офіс нагляду за ощадними установами**⁴⁰ здійснює нагляд за 862 ощадними асоціаціями з сумарними активами в 1,5 трлн. дол. США.
5. **Національна адміністрація кредитних спілок**⁴¹ здійснює регулювання діяльності 5393 кредитних спілок, створених за дозволами федеральної адміністрації. Крім того, 3302 спілки, застраховані у NCUA, створені за дозволами адміністрацій окремих штатів, регулювання їх діяльності здійснюється наглядовими органами штатів, а також 319 кредитних спілок, які є приватно застрахованими, створені за дозволами адміністрацій окремих штатів, і їх регулювання здійснюється наглядовими органами штатів.

Основним регулятором та наглядовим органом щодо діяльності банків є Офіс контролера грошового обігу (ОСС) Міністерства фінансів США. При застосуванні, зокрема, як заходу впливу внесення посадової особи комерційного банку до реєстру осіб, які вчинили порушення банківських регулятивних норм, тягне за собою неможливість для цієї особи протягом всього життя займати посади в будь-якому банку в США. Якщо така особа буде прийнята на роботу до банку, а інспектори нагляду встановлять це порушення – на банк накладаються штрафні санкції.

Інспектори ОСС, за необхідності, залучають до перевірок представників інших органів і служб, зокрема FDIC, насамперед, під час здійснення перевірок проблемних банків. При роботі з проблемними банками вкрай рідко виникає потреба вводити тимчасову адміністрацію. Зазвичай, наглядовим органом видається наказ про злиття/поділ банку або про його продаж власниками. Такий наказ є обов'язковим для власників і існують форми його примусового виконання. Органи банківського нагляду інших держав можуть, за погодженням з ОСС, здійснювати перевірку філій своїх банків у США.

В ОСС створена Рада, на засіданнях якої фінансові регулятори зустрічаються з провайдерами програмних продуктів та обговорюють питання розвитку інформаційних технологій. Відсутність серйозних

---

³⁹ Federal Deposit Insurance Corporation (далі – FDIC).

⁴⁰ Office of Thrift Supervision (далі – OTS).

⁴¹ National Credit Union Administration (далі – NCUA).

зауважень з боку регуляторів до конкретних програмних продуктів служить позитивним сигналом для фінансових установ, які розглядають питання щодо придбання таких програм.

Центральним банком США є Федеральна резервна система США (FRS). Центральний апарат FRS має функції методичного керівництва, а перевірки банків здійснюють 12 окружних банків Федеральної резервної системи.

Планові перевірки банків здійснюються у термін 18 місяців. За наявності достатніх підстав можуть бути призначені позапланові перевірки (наприклад, у випадках, коли FinCEN або правоохоронний орган повідомляє про діяльність банку, яка може мати ознаки злочину). Особливо важливим для банків є надання повної інформації у випадку інформування FinCEN про підозрілі фінансові операції. Такі повідомлення ґрунтуються на наявній у банку мотивованій підозрі щодо здійснення вказаних операцій. У випадку неналежного виконання банками вимог про надання повідомлень про підозрілі фінансові операції до FinCEN органи фінансового нагляду США пропонують застосування найбільш жорстких санкцій до таких банків. Перевірка якості програмного забезпечення у найбільших банках США, які є об'єктами нагляду Федеральної резервної системи, здійснюється з залученням фахівців з інформаційних технологій.

У США близько 20 тисяч банківських установ⁴². Кожна банківська установа в середньому надає щорічно 25 повідомлень про підозрілі фінансові операції (SAR).

Основним документом, який регламентує процедури здійснення нагляду за фінансовими установами щодо виконання ними вимог законодавства з питань ЗВД/ФТ, є *Методичні рекомендації щодо проведення перевірок з питань запобігання легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом*⁴³, 2006 р., підготовлені Федеральною Радою з нагляду за діяльністю фінансових установ – Радою директорів Федеральної резервної системи США, Федеральною корпорацією страхування депозитів США, Національною адміністрацією кредитних спілок США, Офісом контролера грошового обігу США, Офісом нагляду за ощадними установами США.

В основу розробки цього документа покладено наявність адекватних процедур для визначення фінансовими установами рівня ризику певних категорій фінансових операцій (зокрема, електронного банкінгу, управління активами, купівлі/продажу монетарних інструментів та

---

⁴² Financial Action Task Force (FATF): Third mutual evaluation report on Anti-Money Laundering and Combating of Financing of Terrorism, United States of America, 23 June 2006, p. 95.

⁴³ Bank Secrecy Act, Anti-Money Laundering Examination Manual, 2006 (далі – BSA/AML Manual).

ін.), певних груп фізичних чи юридичних осіб (зокрема, нерезидентів, політично ангажованих осіб, небанківських фінансових установ, підприємницьких структур, які активно використовують готівку, іноземних банків-кореспондентів, трастів та ін.), а також інші критерії.

Цей документ визначає метою проведення інспекційної перевірки дотримання вимог Закону “Про банківську таємницю”, оцінку ефективності програми банку з забезпечення відповідності вимогам BSA/AML і дотримання банком нормативних вимог щодо BSA, включаючи перевірку практики управління ризиком.

У процесі визначення обсягу і планування інспекційної перевірки інспектор керується аналізом оцінки банком власного ризику BSA/AML. Інформація, яку інспектор одержує в результаті аналізу оцінки банком власного ризику BSA/AML, допомагає визначити обсяг і скласти план перевірки, а також оцінити адекватність програми забезпечення відповідності вимогам BSA/AML. Якщо банк не виконав оцінку власного ризику, цей факт слід обговорити з менеджментом банку. Щоразу, коли банк не виконав оцінку власного ризику, або коли виконана оцінка ризику є неадекватною, інспектор мусить сам оцінити ризик банку для потреб інспекційної перевірки. Визначення якості оцінки ризику BSA/AML проводиться в рамках процесу визначення обсягу і планування перевірки.

У рамках процесу визначення обсягу і планування перевірки інспектори повинні одержати і оцінити документацію незалежної ревізії (аудиту) програми банку щодо забезпечення відповідності вимогам BSA/AML. Обсяг і якість аудиту дають можливість інспекторам зрозуміти суть конкретних ризиків, на які наражається банк, а також уявлення про управління і контроль ризиків, статус дотримання банком вимог BSA. Обсяг і робочі документи незалежної ревізії допомагають інспекторам встановити сферу діяльності банку, охоплену аудитом, якість перевірки операцій та кількість перевірених операцій. Ця інформація допоможе інспектору визначити обсяг перевірки, ідентифікувати сфери, які вимагають більш-менш ретельного контролю, і встановити потенційну необхідність виконання процедур розширеної перевірки.

Мінімальними вимогами до виконання процедур перевірки з метою визначення наявності у банку адекватної програми забезпечення відповідності вимогам BSA/AML, яка відповідає профілю ризику банку, є наступні:

- визначення обсягу і планування інспекційної перевірки;
- оцінка ризику BSA/AML;
- програма забезпечення відповідності вимогам BSA/AML;
- формулювання висновків і завершення перевірки.

Розділ цього документа “Огляд і процедури базової перевірки, спрямовані на оцінку програми забезпечення відповідності вимогам BSA/AML” включає огляд інформації і процедури інспекційної перевірки політики, процедур і процесів, запроваджених банком з метою дотримання санкцій OFAC. В рамках процедур визначення обсягу і планування перевірки інспектори мусять розглянути оцінку ризику недотримання вимог OFAC, виконану банком, а також результати незалежної ревізії для того, щоб визначити глибину перевірки програми банку щодо забезпечення дотримання санкцій OFAC під час проведення інспекційної перевірки.

Під час проведення інспекційної перевірки цей план може зазнавати змін відповідно до одержаних на місці результатів; усі зміни початкового плану мають бути задокументовані. Інспектор повинен підготувати письмовий запит в банк. Виходячи з профілю ризику, якості аудиту, висновків попередньої інспекційної перевірки і перших даних, одержаних на початку перевірки, інспектори повинні виконати додаткові процедури базової і розширеної інспекційної перевірок за обставинами. Інспектор мусить внести в план або цикл наглядової діяльності оцінку програми забезпечення відповідності вимогам BSA/AML. Щоб оцінити дотримання вимог BSA/AML при інспектуванні великих і складних банківських організацій, інспектори в рамках наглядового плану або циклу мусять виконати різні типи перевірок. Так, в процесі здійснення перевірок увага може бути сконцентрована на одному або кількох напрямках бізнесу (наприклад, на банківському обслуговуванні заможних осіб, документарних операціях, або на кореспондентських відносинах з іноземними банками), виходячи з оцінки ризику банківської організації і висновків останньої аудиторської та інспекційної перевірок.

Перевірка операцій має на меті оцінити достатність дотримання банком нормативних вимог, визначити ефективність політики, процедур і процесів, запроваджених банком, і оцінити системи моніторингу підозрілих операцій. Перевірка операції – це важлива передумова для формування висновків щодо цілісності загальної системи механізмів контролю і процесів управління ризиком банку. Перевірку операцій необхідно виконувати в рамках кожної інспекційної перевірки з урахуванням ризиків банку. Визначення обсягу перевірки операцій і дій, які слід при цьому виконати, залежить від різних факторів, у тому числі від судження інспектора про ризики, механізми контролю і компетентність незалежної ревізії. Після прибуття на місце інспектування обсяг перевірки операцій можна розширити з тим, щоб включити в нього питання або проблеми, виявлені в процесі перевірки. Інспектори повинні документально оформити прийняті рішення щодо обсягу пе-

ревірки операцій, видів діяльності, для яких необхідно виконати перевірку операцій, і обґрунтування будь-яких змін обсягу перевірки операцій, внесених у процесі інспекційної перевірки.

Санкції, які застосовуються за результатами перевірок у випадках встановлення фактів неналежного виконання фінансовими установами вимог ЗВД/ФТ, є значними за своїми обсягами⁴⁴.

3.2. Федеративна Республіка Німеччина

Прийнятий у ФРН Закон “Про запобігання відмиванню грошей” від 14.08.2002 визначає, що підрозділ фінансової розвідки Німеччини входить до складу поліції.

Завданнями цього підрозділу є:

- збір та аналіз звітів про підозрілі фінансові операції;
- передача результатів аналізу до правоохоронних органів;
- статистичний аналіз звітів про підозрілі фінансові операції;
- публікація щорічних звітів;
- забезпечення установ, зобов’язаних здійснювати фінансовий моніторинг, інформацією про типології та методи відмивання кримінальних доходів;
- співробітництво з іншими підрозділами фінансової розвідки (стаття 5 Закону).

До цього часу інформація про підозрілі операції надається на паперових носіях. ПФР Німеччини вважає своїм важливим завданням створення правових та організаційних умов для забезпечення надання звітів про підозрілі фінансові операції у формі файлів встановленого стандарту.

У 2005 р. було надано 8241 повідомлення про підозрілі фінансові операції, з яких:

- банками надано 6662 повідомлення;
- страховими компаніями – 18 повідомлень;
- установами, що надають фінансові послуги – 1500 повідомлень;
- фінансовими підприємствами (пункти обміну валют) – 4 повідомлення;
- казино – 6 повідомлень;
- державними органами (відповідно до ст. 13, 16 Закону) – 9 повідомлень;
- іншими особами, які зобов’язані надавати звіти – 41 повідомлення.

Німецьке законодавство, і насамперед Закон “**Про запобігання відмиванню грошей**”, покладає наступні обов’язки на кредитні установи:

---

⁴⁴ Ріггс банк, наприклад, сплатив штраф у сумі 25 млн. дол. США.

1. здійснювати ідентифікацію клієнтів:
  - загальною вимогою є ідентифікація всіх клієнтів, які встановлюють довгострокові відносини, або які здійснюють фінансові операції на суму, що перевищує 15000 євро (стаття 2 Закону);
  - ідентифікація у випадку виникнення мотивованої підозри (стаття 6 Закону);
2. встановлювати економічного бенефіціара (стаття 8 Закону);
3. здійснювати облік та зберігання даних (стаття 9 Закону);
4. звітувати про операції, що викликають мотивовану підозру (стаття 11 Закону);
5. вживати відповідні заходи з метою виконання вимог щодо внутрішньої безпеки (стаття 14 Закону). Заходи включають: 1) призначення працівника, відповідального за здійснення заходів щодо запобігання легалізації кримінальних доходів; 2) застосування у внутрішніх процедурах заснованого на оцінці ризиків підходу до клієнтів; 3) відповідну перевірку працівників банку;
6. відповідно до статті 15 Закону банк має забезпечити виконання вимог цього закону своїми зарубіжними філіями.

Органом, який здійснює нагляд за діяльністю фінансових установ у Німеччині, є Федеральне відомство нагляду за діяльністю фінансових установ (BaFin⁴⁵).

BaFin здійснює нагляд за діяльністю: 2100 кредитних установ; 750 установ, які надають фінансові послуги; 112 філій зарубіжних банківських та фінансових установ; 160 страхових компаній, які пропонують страхування життя чи страхування від нещасного випадку з преміальним відшкодуванням.

BaFin здійснює нагляд за відповідними фінансовими установами за наступними напрямками:

- цілісність фінансового ринку;
- ліквідність;
- кредитний ризик;
- оцінка операційного ризику.

Здійснення заходів щодо запобігання відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, вимагається від усіх об'єктів нагляду, і впроваджуються вони спеціально утвореною Групою нагляду за здійсненням фінансовими установами заходів щодо запобігання легалізації кримінальних доходів.

Група нагляду за здійсненням фінансовими установами заходів щодо запобігання легалізації кримінальних доходів BaFin має 4 секто-

---

⁴⁵ Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht (далі – BaFin)

ри: 1) політичних рішень і міжнародного співробітництва; 2) перевірок банківських установ; 3) перевірок страховиків, установ, що здійснюють пересилання грошей; 4) система інформації про рахунки.

1-й сектор групи здійснює:

- представництво ВаFin на міжнародних зустрічах, форумах;
- представництво разом з іншими державними органами Німеччини у FATF;
- вивчення, аналіз та прийняття рішень з правових питань.

2-й сектор групи здійснює:

1. перевірки щорічних звітів банків у частині запобігання відмиванню злочинних доходів (декілька сот із загальної кількості звітів), в ході яких звертається основна увага на виконання наступних основних вимог:
  - наявність особи, відповідальної за виконання заходів щодо запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом;
  - індивідуальний аналіз особливих ризиків;
  - застосування та розвиток внутрішніх принципів забезпечення безпеки та контролю відповідно до банківських продуктів та окремих клієнтів, включаючи:
    - заходи щодо перевірки належної поведінки клієнта;
    - консолідовану (комплексну) систему безпеки для банківської групи;
    - “зобов’язання щодо активного пошуку” (до цих заходів належить визначення незвичних та підозрілих фінансових операцій чи ділових відносин. Програми мають враховувати внутрішню специфіку ризику для установи);
    - систему безпеки щодо кореспондентських стосунків банків;
2. проведення спеціального аудиту банків з питань запобігання відмиванню злочинних доходів на ротаційній основі чи на підставі аналізу конкретних подій (приблизно 25 випадків на рік). Банк оплачує проведення аудиту, який здійснюється за призначенням ВаFin. При призначенні аудиту не вказуються причини для його проведення;
3. зустрічі з представниками банків для обговорення вжиття ними заходів з метою запобігання відмиванню злочинних доходів. Форми “м’якого” (soft) нагляду наступні: 1) візити представників нагляду до банків; 2) запрошення представників банків до ВаFin; 3) листи; 4) телефонні розмови;
4. відповідає на запити банків стосовно вжиття заходів щодо запобігання легалізації злочинних доходів;
5. вживає заходи впливу за результатами контролю за виконанням установами заходів щодо запобігання відмиванню злочинних доходів.

BaFin застосовує наступні заходи впливу:

- адміністративна вимога;
- адміністративний штраф (не застосовувався протягом останніх 3 років);
- усунення менеджера з посади.

Відповідно до автоматичного пошуку інформації про рахунки кредитні установи зобов'язані зберігати та поновлювати комп'ютерні файли щодо усіх банківських рахунків та рахунків на зберігання цінностей у сейфі (включаючи прізвища та дати народження всіх власників та осіб, уповноважених управляти рахунком, а також прізвища всіх інших бенефіціарних власників).

Бундесбанк Німеччини є центральним банком цієї держави. Однак він не здійснює функцій регулювання та нагляду у сфері запобігання відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Оскільки Бундесбанк проводить фінансові операції, віднесені до категорії комерційних (таких, як обмін валют (зокрема німецьких марок, яких ще залишилося не зданими до обміну на суму близько 15 млрд.) на євро, а також погашення чеків Бундесбанку), відповідно до німецького законодавства він є фінансовою установою, що надає банківські послуги і, таким чином, має обов'язок щодо звітування про операції.

Своїх клієнтів залежно від їх статусу Бундесбанк розподіляє, з точки зору оцінки ризиків, на категорії (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Категорії клієнтів Бундесбанку
залежно від їх статусу та рівня оцінки ризиків**

Статус клієнта	Вид послуги	Рівень ризику
Комерційні банки	Рахунки, що належать банкам	Низький (комерційні банки дотримуються вимог з питань запобігання легалізації злочинних доходів)
Сектор роздрібних послуг	1. Перерахування без відкриття рахунку. 2. Рахунки компаній з забезпечення готівкою. 3. Прямі грошові платежі	Високий (принцип "Знай свого клієнта" не може бути виконаний у цьому випадку)
Компанії з забезпечення готівкою	Рахунки компаній з забезпечення готівкою	Високий (функція концентрації = направлення коштів клієнтів на рахунки компаній з забезпечення готівкою у комерційних банках)
Фізичні особи	Перерахування без відкриття рахунку	Низький (принцип "Знай свого клієнта" не виконується повною мірою, але, в основному державним органам сплачуються невеликі суми)

Бундесбанк має базу даних, яка складається:

- з інструкцій та застережень щодо використання;
- переліку документів, що надаються з метою ідентифікації, в алфавітному порядку;
- переліку бенефіціарів у алфавітному порядку;
- результатів перевірок осіб;
- результатів наступних перевірок бенефіціарів, осіб, рахунків.

При здійсненні ідентифікації клієнтів здійснюється перевірка шляхом:

- **встановлення відповідності елементів документів, які використовуються особою для ідентифікації, елементам захисту** таких документів, виданих компетентними органами відповідних держав. Для цього банк має базу даних зразків паспортів громадян країн світу;
- за необхідності здійснюється перевірка з використанням програми зчитування даних і звіряння з базою втрачених ідентифікаційних документів Німеччини;
- автоматично в процесі ідентифікації здійснюється перевірка наявності цих громадян чи підприємств у переліку осіб, щодо яких накладене ембарго (використовуються переліки ООН, Євросоюзу, ОФАС та інші).

Дойчебанк є одним із провідних світових банків. Ним розроблені комплексні заходи з метою запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Бюджет Дойчебанку на фінансування у 2006 р. заходів з метою запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, склав 65 млн. євро, штат – 220 працівників. У кожній країні є відповідальний працівник з фінансового моніторингу.

Банком використовуються відомості стосовно політичних діячів, які містяться у базі даних “Factiva”.

Банком ведеться автономна база даних. Використовуються різні зовнішні бази даних (IBSA – International Banking Security Association; IAFCI – International Agency for Financial Crime Investigation, правоохоронних органів, Інтерполу). До цієї бази даних здійснюються запити з філій та офісів – приблизно 17000 в день (дані за 2005 р.).

Для працівників фронт-офісів розроблена спеціальна база зі зразками паспортів держав.

Індикативна модель визначення на основі статистики ризику операцій клієнта “Смарагд”. З цією метою використовуються статичні, динамічні та композитні індикатори, які дозволяють розглядати рух коштів по рахунку з позиції:

- додаткової оцінки на основі ризику здійснення операції з метою відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, через створення особливих однорівневих груп;
- функції скорингу, яка вказує індивідуальний рівень підозри щодо клієнта;
- подібної функції для ідентифікації особливо визначених осіб;
- використання логіки N з M, яка демонструє взаємозалежність між рахунками.

За рік банк надав близько 600 звітів про підозрілі фінансові операції, з них близько 25 – за результатами IT-аналізу.

3.3. Французька республіка

Центром системи запобігання легалізації кримінальних доходів та боротьби з фінансуванням тероризму у Франції є TRACFIN – підрозділ фінансової розвідки у складі Міністерства економіки, фінансів та індустрії Франції. Чисельність TRACFIN – близько 50 службовців. Основними підрозділами у складі TRACFIN є: 1) центр збору інформації; 2) відділ фінансової експертизи; 3) оперативний відділ. TRACFIN є органом, у який повідомляється інформація про відкриті в банках рахунки фізичних та юридичних осіб. База TRACFIN⁴⁶ станом на сьогодні нараховує близько 300 млн. таких рахунків.

Законодавство Франції не містить вимог про надання інформації про фінансові операції у випадку, якщо сума фінансової операції перевищує певну межу. Критеріями для надання суб'єктами фінансового моніторингу інформації про фінансову операцію є мотивована підозра стосовно того, що вона здійснюється з метою легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а саме щодо коштів, які можуть мати відношення до:

- незаконної торгівлі наркотиками;
- організованої злочинності;
- фінансування тероризму;
- нанесення шкоди інтересам Європейського Союзу шляхом вчинення шахрайських дій;
- корупції.

Обов'язково повідомлення на адресу TRACFIN мають надаватися також у випадках:

- коли встановлення особи власника чи бенефіціара юридичної особи викликає сумніви;

---

⁴⁶ FICOBA system.

- щодо трастового фонду чи спеціально створеного утворення з управління активами, у якому:
  - невідомою є особа бенефіціара;
  - невідомою є особа довірителя.

Додаткової уваги потребують також фінансові операції на суму понад 150000 євро, якщо вони є незвичайно складними чи такими, що не мають очевидного економічного сенсу.

У 2004 р. TRACFIN отримано 10842 повідомлення про підозрілі фінансові операції. 78 % з них надано банківськими установами. Крім того, 2,7 % повідомлень надані Банком Франції.

Банк Франції є суб'єктом фінансового моніторингу, як і комерційні банки, оскільки він виконує окремі фінансові операції в рамках кореспондентських відносин з зарубіжними комерційними банками, а також здійснює погашення чеків і обмін пошкоджених банкнот та банкнот інших держав. Абсолютна більшість повідомлень Банку Франції до TRACFIN стосується саме погашення чеків та обміну банкнот. Банк Франції не є об'єктом нагляду Банківської комісії⁴⁷.

Банківська комісія є колегіальним органом, до якого входять сім членів. Очолює комісію Голова Банку Франції. Банківська комісія має широкі повноваження щодо проведення перевірок та вжиття заходів впливу до кредитних установ та інвестиційних фірм з метою забезпечення виконання ними відповідного законодавства і регулятивних норм. Відповідно до статті L613-1 Кодексу фінансів та грошового обігу Банківська комісія має повноваження щодо накладення адміністративних покарань та фінансових санкцій на порушників. Головним завданням Банківської комісії є захист вкладників та нагляд за банківською та фінансовою системами Франції, а також забезпечення її рентабельності та фінансової стабільності. Виконавчим органом комісії є Генеральний секретаріат. Генеральний секретаріат та персонал комісії забезпечують впровадження її рішень, а також здійснюють поточну діяльність щодо нагляду за кредитними установами та інвестиційними фірмами в режимі безвізного та виїзного нагляду з метою забезпечення впевненості, що вони працюють у безпечному режимі. Комісія відіграє також важливу роль як у Франції, так і на міжнародному рівні у розробці нових, більш досконалих пруденційних правил, та в обговоренні питань забезпечення фінансової стабільності. Комісія також уповноважена впроваджувати національні норми законодавства про запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Чисельність працівників комісії, які безпосе-

---

⁴⁷ la Commission Bancaire (франц.).

редньо здійснюють нагляд за цим напрямом діяльності, складає близько 40 осіб.

У процесі безвиїзного нагляду здійснюються наступні заходи:

- аналіз звітів про внутрішній контроль;
- аналіз процедур внутрішнього контролю, що вживаються установою;
- постійні контакти з менеджерами установи шляхом листування та опитування;
- найбільш важливим є системний аналіз наданих установами відповідей згідно з Опитувальником з питань запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом (далі – Опитувальник), відповідно до інструкції Банківської комісії № 2000-09.

Опитувальник є звітним документом, який підписується одним із керівників установи. Опитувальник надсилається кожного року всім кредитним та інвестиційним установам. Він складається з чотирьох основних частин:

- визначення кореспондентів TRACFIN;
- звітування про філії та представництва, розташовані у країнах, місцеві норми в яких забороняють впровадження рекомендацій головного офісу з питань запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом;
- опис процедур, прийнятих установами з метою впровадження процедур належної обачності, та кількісних показників за останній фінансовий рік;
- звіт про філії та представництва, розташовані у країнах, які не здійснюють співробітництва.

Опитувальник включає близько сотні запитань, системне вивчення яких надає змогу комісії здійснювати нагляд та мати доступ до:

- процедур, впроваджених установою на виконання статутних та регуляторних вимог;
- засобів централізації, встановлених установою, та узгодженості внутрішніх систем контролю;
- аудиту, що здійснюється з метою ефективної імплементації процедур.

Опитувальник був розроблений у 2000 р. і постійно доповнюється. Таким чином імплементуються нові положення законодавства та рекомендації міжнародних установ, які прийняті останнім часом.

Механізм контролю, що здійснюється Банківською комісією на підставі Опитувальника, базується на:

- систематичному аналізі відповідей;

- додаткових перевірок у випадках виникнення ускладнень;
- запитах про вжиття заходів з метою корекції у випадках, коли спостерігається недостатність таких заходів;
- витребуванні комісією окремих справ, у випадках, коли цього вимагає ситуація.

Банківська комісія здійснює також виїзні перевірки, зокрема:

- комплексну перевірку, яка має на меті встановлення належного виконання банківськими установами вимог відповідного законодавства, включаючи законодавство про запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом;
- спеціальну перевірку, обсяги якої обмежуються визначеними пунктами: кредитний ризик, внутрішній контроль, відмивання коштів та інші;
- тематичну перевірку, яка має на меті перевірку визначених питань в різних установах. Наприклад, після атаки терористів 11.09.2001 Банківська комісія провела перевірки з питань боротьби з фінансуванням тероризму у 66 установах.

Банківська комісія здійснює за рік близько 200 перевірок, у тому числі установ, що здійснюють обмін валют. В ході перевірки з питань запобігання легалізації кримінальних доходів вивчаються процедури та організаційні заходи, що вживаються установами, а також вибірково перевіряються справи клієнтів та вивчаються фінансові операції, яким притаманний найвищий ризик використання з метою легалізації кримінальних доходів.

За результатами перевірок Банківською комісією:

- направляються листи до керівників (у 2005 р. установам було направлено 59 листів до керівників). У цих листах вказується на встановлені недоліки та пропонується їх усунення;
- дисциплінарні процедури: у 2005 р. були застосовані санкції до 21 установи, у тому числі до 11 – за порушення, пов'язані з запобіганням легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Рішення публікуються у виданні *Official Gazettes* та у збірнику *Collection of jurisdictional decisions*, що видається Банківською комісією.

3.4. Організація процесу запобігання та протидії відмиванню кримінальних доходів в системі Національного банку України

Національний банк України було засновано як центральний банк нової незалежної держави у травні 1991 р. У законодавчому порядку на нього були покладені повноваження нагляду за фінансовим оздоровленням комерційних банків. Для цього у травні 1992 р. було запроваджено нову функцію та персонал банківського нагляду.

Перша структура банківського нагляду була представлена Головним управлінням по контролю за банківською діяльністю, в яке входило два управління: управління по контролю за дотриманням нормативів та управління інспектування. Ця структура проіснувала лише один рік, після чого було створене ще одне управління – реєстрації комерційних банків.

По закінченні ще одного року Головне управління було скасоване, а управління як самостійні знаходились під кураторством заступника.

У 1995 р. Національним банком України було прийнято рішення про створення профільних департаментів. Служба банківського нагляду в цій структурі була представлена департаментом банківського нагляду, до якого входили чотири управління: реєстрації та ліцензування комерційних банків та контролю за дотриманням економічних нормативів, інспектування банків, координації та організації банківського нагляду. З цього ж року було впроваджене ліцензування банківських операцій.

У 1995 р. розпочалася розбудова інфраструктури банківського нагляду, яка мала забезпечити методологію, організаційні структури, нормативні акти та закони, підготовку кадрів та збір інформації, достатні для того, щоб забезпечити ефективну та своєчасну систему нагляду. Значною мірою ця інфраструктура залежала від запровадження нової системи бухгалтерського обліку для Національного банку України та комерційних банків, яка узгоджувалася б з міжнародними стандартами бухгалтерської звітності. Належне функціонування системи нагляду, розвиток довіри до цієї системи та зайняття нею належного місця в системі ринкових відносин потребували надання банками надійної та прозорої фінансової інформації. У 1996 р. Національний банк України очолив роботу з реформування бухгалтерського обліку в банківській системі України, в результаті чого з 1 січня 1998 р. банки надають звіти згідно з міжнародними стандартами бухгалтерської звітності. У 1996 р. у складі департаменту банківського нагляду створено управління по контролю за діяльністю банків.

У жовтні 1999 р. Міжнародний валютний фонд зробив оцінку відповідності банківського нагляду, здійснюваного НБУ, принципам, сформульованим Базельським комітетом. Згідно з нею банківський нагляд в Україні повністю відповідає трьом Базельським принципам – другому і третьому, які визначають засади реєстрації та ліцензування банків, та сьомому, який стосується оцінки кредитної діяльності банків. Банківський нагляд, здійснюваний Національним банком України, за оцінкою МВФ, відповідає також дванадцяти іншим критеріям, за якими ступінь впровадження оцінюється як “значний”.

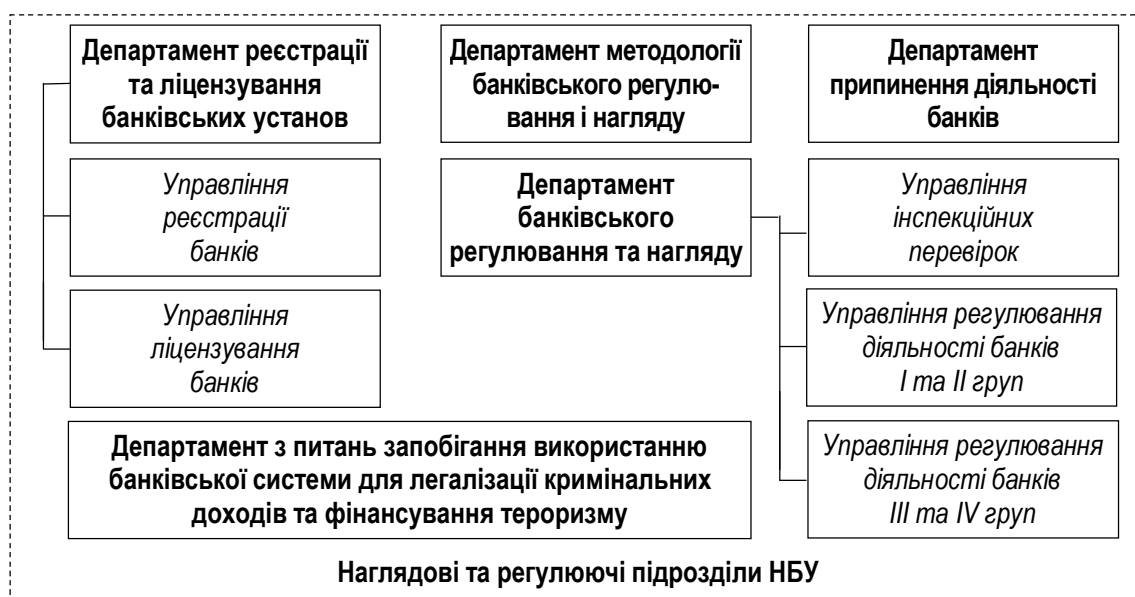
У 1999 р. знову відбулися структурні зміни в підрозділах банківського нагляду центрального апарату. Створено департамент пруденційного нагляду, управління методології та координації банківського нагляду і співробітництва з фінансовими установами, відділ нагляду за міжнародною діяльністю банків.

Національний банк України здійснює банківський нагляд на індивідуальній та консолідованій основі і застосовує заходи впливу за порушення вимог законодавства щодо банківської діяльності.

У 2003 р. знову відбулися зміни у структурі служби банківського нагляду НБУ.

З 1995 р., коли Україна приєдналася до Страсбурзької конвенції про пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, саме тоді Україна зобов’язалася розглядати ряд діянь як кримінальні й визначитися з тим, у якому порядку наше законодавство відбиватиме положення конвенції. На жаль, до 2000 р. цю проблему розв’язано не було. У 2001 р. FATF на пленарному засіданні розглянула питання щодо України та дійшла висновку, що ситуація вимагає радикального поліпшення.

Включення України до “чорного списку” відбулося за кілька днів до американської трагедії 11 вересня 2001 р. Групою розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF) було вирішено застосувати до України економічні санкції у випадку, якщо до 15 грудня 2002 р. Верховною Радою не буде прийнято відповідного Закону “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) грошей, отриманих злочинним шляхом”. Закон було прийнято 23.12.2002 за № 25-111. Відповідно до зазначеного документа на Національний банк України було покладено функції контролю за організацією процедури фінансового моніторингу у банківському секторі. У зв’язку з цим в системі банківського нагляду було зроблено відповідні організаційні зміни і створено Департамент з питань запобігання використанню банківської системи для легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Організаційна структура банківського нагляду НБУ

Відмивання грошей (ВГ) – обробка доходів, отриманих злочинним шляхом, з метою укриття їх незаконного походження і використання їх у легальній економіці.

Фінансування тероризму (ФТ) – використання коштів із законних або незаконних джерел з метою фінансування майбутньої терористичної діяльності.

До основних первинних злочинів, що призводять до відмивання грошей, належать: великі злочини/усі злочини; торгівля наркотиками; незаконна торгівля зброєю; корупція; ухилення від сплати податків; крадіжки і шахрайство; підробка документів; контрабанда; махінації з цінними паперами; інтелектуальна власність; **незаконне** використання коштів.

У таблиці 3.2 зазначені *відмінності* між відмиванням грошей та фінансуванням тероризму.

Таблиця 3.2

Відмінні риси ВГ та ФТ

Ознака	Відмивання грошей	Формування тероризму
Джерела коштів	- будь-які первісні злочини; - злочинна діяльність; - фінансування тероризму	1. Законні джерела: - заробітна плата; - продаж офіційно опублікованих видань; - державна спонсорська допомога. 2. Незаконні джерела: - торгівля наркотиками; - дорогоцінне каміння із зони конфлікту; - використання внесків на благодійність не за призначенням; - інші види злочинної діяльності
Використання коштів	- витрати на заможне життя; - фінансування іншої злочинної діяльності	- фінансова підтримка планування терористичних актів; - фінансування терористичних угруповань

Подібні риси ВГ та ФТ: методи, що використовуються; загальна мета.

Основні характеристики відмивання грошей та фінансування тероризму наведені у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Основні характеристики відмивання грошей та фінансування тероризму

Структурні складові ВГ та ФТ	Характеристика ВГ та ФТ
Елементи ВГ та ФТ	Інтеграція, розмежування, розміщення
Система введення коштів у фінансову систему	- переведення у інші валюти чи номінали; - депонування готівкових коштів на рахунок; - дроблення вкладів; - переведення у чеки, золото, цінні папери на пред'явника; - змішування із законними коштами
Маскування слідів	- розподіл коштів з наступним поєднанням; - операції між фінансовими установами; - альтернативні грошові перекази; - позики, депозити, цінні папери; - компанії – “оболонки”
Інвестиції у легальну економіку	- цінні папери; - нерухомість; - дорогоцінні метали і каміння; - антикваріат; - предмети розкоші

Роль наглядових органів у системі контролю за ВГ та ФТ представлено на рисунку 3.2.

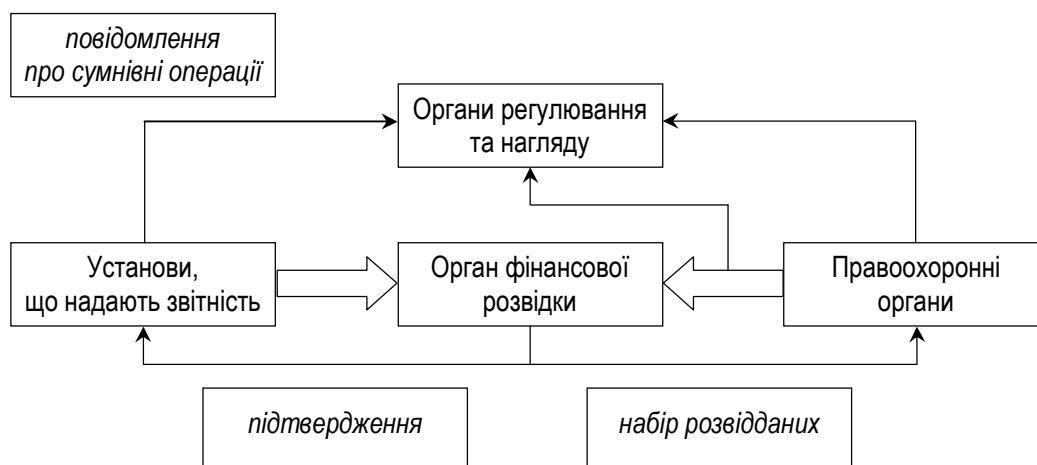

Рис. 3.2. Роль наглядових органів у системі ВГ та ФТ

Закон України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” від 24.12.2002 № 345-IV регулює відносини у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та спрямований на боротьбу з фінансуванням тероризму. Дія цього Закону поширюється на громадян України, іноземців та осіб без громадянства, а також юридичних осіб, їх філії, представництва та інші відокремлені підрозділи, що забезпечують здійснення фінансових операцій на території України, а також поза її межами відповідно до міжнародних договорів України.

Саме в цьому документі висвітлено функції, права та обов’язки всіх суб’єктів системи фінансового моніторингу на двох її рівнях, а також порядок здійснення процесу фінансового моніторингу.

Наступним правовим актом, що регулює процес здійснення фінансового моніторингу, є Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 № 2121-III. Саме цим документом регламентується порядок відкриття банківської таємниці спеціально уповноваженому органу з питань фінансового моніторингу. Ним регламентується обов’язок банківських установ розробляти, впроваджувати та постійно поновлювати правила внутрішнього фінансового моніторингу та програми його здійснення з урахуванням вимог законодавства.

Згідно з зазначеним Законом Національний банк України при здійсненні нагляду за діяльністю банків не рідше одного разу на рік проводить перевірку банків з питань дотримання ними законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

14 травня 2003 р. за № 189 була прийнята Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу”. Цим Положенням встановлюються загальні вимоги Національного банку України щодо:

- виявлення та реєстрації банками фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;
- ідентифікації клієнтів;
- надання банками спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу інформації відповідно до вимог законів України з питань запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Питання щодо внутрішнього фінансового моніторингу регламентує також Наказ Державного департаменту фінансового моніторингу від 24.04.2004 № 40 “Про затвердження вимог до організації фінансового моніторингу суб’єктами первинного фінансового моніторингу у

сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму”.

10 грудня 2003 р. за № 1896 Кабінет Міністрів України затвердив Постанову “Про Єдину державну інформаційну систему у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму”. Метою цієї Програми є створення та визначення засад функціонування Єдиної інформаційної системи для забезпечення інформаційної взаємодії державних органів, які в межах своєї компетенції здійснюють заходи у сфері боротьби з легалізацією злочинних доходів і фінансуванням тероризму, а також комплексний аналіз інформації про незаконно одержані доходи або ті, що використовуються для фінансування тероризму, виявлення способів їх легалізації, інформаційної підтримки розроблення та здійснення заходів протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму.

На рівні Національного банку України 7 лютого 2003 р. створено як самостійний структурний підрозділ центрального апарату Національного банку Управління методологічного та нормативно-організаційного забезпечення фінансового моніторингу.

У березні 2005 р. на базі зазначеного управління було створено Департамент з питань запобігання використанню банківської системи для легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму.

Департамент з питань запобігання використанню банківської системи для легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму (далі –Департамент) є структурним підрозділом центрального апарату Національного банку України. Він підпорядковується керівництву НБУ відповідно до розподілу функціональних обов’язків між Головою Національного банку України, його першим заступником, заступниками та виконавчими директорами.

Департамент у своїй роботі керується Конституцією України, законами України “Про Національний банк України”, “Про банки і банківську діяльність”, “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом”, іншими законодавчими актами України, нормативно-правовими актами та організаційно-розпорядчими документами Національного банку, а також цим Положенням. У своїй діяльності використовує рекомендації міжнародних організацій, спрямовані на протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Департамент очолює директор, який призначається на посаду та звільняється з неї Головою Національного банку відповідно до зако-

нодавства України про працю. Структура та чисельність Департаменту затверджуються Правлінням Національного банку.

Основними завданнями Департаменту є:

- забезпечення реалізації Національним банком України функції регулювання та нагляду за діяльністю банків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму;
- методологічне забезпечення виконання банками завдань та обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу;
- забезпечення міжнародного співробітництва Національного банку України з органами банківського нагляду інших держав, міжнародними організаціями щодо обміну досвідом та інформацією у сфері запобігання та протидії використанню банківської системи з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму.

Департамент відповідно до покладених на нього завдань виконує такі *функції*:

- координує роботу структурних підрозділів центрального апарату та територіальних управлінь Національного банку України з питань нагляду за виконанням банками вимог законодавства України, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму (далі – законодавство України з питань запобігання легалізації);
- розробляє нормативно-правові акти Національного банку, що стосуються запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму;
- готує роз'яснення для банків щодо застосування ними норм законодавства України та нормативно-правових актів Національного банку з питань, що належать до компетенції Департаменту;
- розглядає за дорученням керівництва Національного банку запити, листи та іншу кореспонденцію, що надходить до Національного банку з питань запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, а також в порядку, визначеному нормативними документами Національного банку України, готує відповіді на них;
- готує та надає керівництву Національного банку обґрунтовані пропозиції щодо проведення позапланових перевірок банків на предмет виконання ними вимог законодавства України з питань запобігання легалізації доходів;
- складає та подає на затвердження керівництву Національного банку плани перевірок банків щодо виконання ними вимог законодав-

ства України з питань запобігання легалізації, контролює виконання цих планів перевірок підрозділами банківського нагляду територіальних управлінь Національного банку;

- здійснює перевірки банків I та II груп щодо виконання ними вимог законодавства України з питань запобігання легалізації доходів;
- складає протоколи про адміністративні правопорушення при встановленні фактів вчинення працівниками банків адміністративних проступків, відповідальність за які передбачена законодавством України з питань запобігання легалізації доходів;
- ініціює застосування до банків I та II груп заходів впливу та інших санкцій за невиконання (неналежне виконання) ними вимог законодавства України з питань запобігання легалізації;
- аналізує результати перевірок банків з питань, що належать до компетенції Департаменту;
- доводить до відома територіальних управлінь Національного банку та банків України нормативно-правових актів Національного банку щодо питань, які належать до компетенції Департаменту;
- готує і надає голові Апеляційної комісії Національного банку висновки на звернення банків про правомірність прийняття Національним банком розпоряджень щодо застосування до них заходів впливу за порушення банківського законодавства з питань, що належать до компетенції Департаменту;
- надає територіальним управлінням Національного банку методичну допомогу з питань виконання ними функції нагляду за дотриманням банками законодавства України, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансуванню тероризму;
- узагальнює інформацію з питань фінансового моніторингу, що надається банками, а також, у разі потреби, проводить перевірки такої інформації відповідно до нормативно-правових актів Національного банку;
- здійснює контроль за виконанням банками I та II груп застосованих до них Національним банком заходів впливу;
- надає висновки про відповідність правил (процедур) платіжної організації міжнародної платіжної системи міжнародним стандартам у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму;
- проводить аналіз правових, економічних та організаційних аспектів запобігання використанню банківської системи з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму;

- вивчає, узагальнює та забезпечує впровадження у практику діяльності Національного банку та банків міжнародних стандартів фінансового моніторингу та передового досвіду у цій сфері;
- бере участь у підготовці міжнародних договорів Національного банку щодо запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, через банківську систему;
- бере участь, у межах своєї компетенції, в організації та проведенні круглих столів, семінарів та навчальних заходів, спрямованих на підвищення кваліфікації працівників центрального апарату Національного банку, його територіальних управлінь та відповідальних працівників банків, які виконують функції фінансового моніторингу;
- готує інформацію про діяльність Національного банку з питань запобігання використанню банківської системи з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- здійснює методологічне забезпечення нагляду за дотриманням банками вимог законодавства України з питань запобігання легалізації;
- опрацьовує дані форм статистичної звітності, що надходить від територіальних управлінь Національного банку щодо фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, кількості клієнтів банку, які підлягають ідентифікації тощо;
- розробляє форми статистичної звітності за напрямками діяльності Департаменту, вносить зміни до них, встановлює термін їх подання до Національного банку;
- бере участь у реалізації державних і міжвідомчих програм у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансування тероризму в межах отриманих від Національного банку повноважень;
- готує інформацію до річного звіту Національного банку;
- забезпечує зберігання інформації, одержаної від суб'єктів первинного і органів державного фінансового моніторингу і правоохоронних органів.
- здійснює інші функції організації фінансового моніторингу відповідно до нормативно-правових актів Національного банку та завдань керівництва Національного банку;

Під час діяльності *департамент має право:*

- вносити на розгляд Правління Національного банку пропозиції з питань, що належать до компетенції Департаменту;
- ініціювати проведення позапланових перевірок банків;
- залучати до перевірок банків I та II груп, за погодженням з керівництвом та керівниками відповідних структурних підрозділів На-

ціонального банку, працівників структурних підрозділів центрального апарату та територіальних управлінь Національного банку;

- ініціювати включення працівників Департаменту до складу інспекційних груп перевірок діяльності банків III та IV груп;
- вимагати та отримувати від структурних підрозділів центрального апарату та територіальних управлінь Національного банку інформацію, необхідну для виконання Департаментом покладених на нього завдань і функцій;
- погоджувати з керівництвом Національного банку свою участь у проведенні аудиту (комплексних перевірок) діяльності територіальних управлінь Національного банку та вносити пропозиції керівництву Національного банку про усунення виявлених недоліків і порушень, виявлених у ході цих перевірок;
- представляти Національний банк за дорученням його керівництва у міжвідомчих робочих групах, на нарадах, семінарах, конференціях тощо.

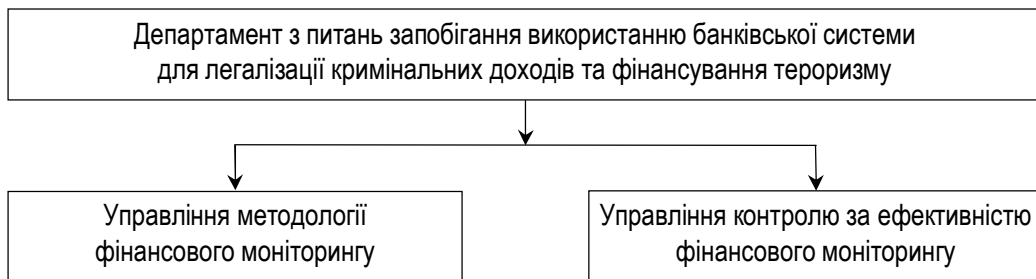
Директор Департаменту має наступні повноваження:

- вносити на розгляд Правління та Голови Національного банку пропозиції щодо удосконалення національної системи запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, інші питання, що належать до компетенції Департаменту;
- брати участь у роботі Комісії Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків;
- розподіляти обов'язки між заступниками директора, начальниками управлінь та відділів Департаменту;
- подавати на розгляд керівництва Національного банку пропозиції щодо структури та штатного розпису Департаменту, переміщення працівників Департаменту, оплати їх праці, заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності;
- затверджувати положення про структурні підрозділи та посадові інструкції працівників Департаменту;
- підписувати листи та інші документи з питань, що належать до компетенції Департаменту;
- представляти Національний банк в органах державної влади, державних установах і організаціях з питань, що належать до компетенції Департаменту;
- узгоджувати проекти нормативно-правових актів, організаційно-розпорядчих документів Національного банку та відповіді на звернення до Національного банку, підготовлені структурними підроз-

ділами центрального апарату Національного банку, з питань, що належать до компетенції Департаменту;

- організовувати і проводити, за дорученням керівництва Національного банку, наради з керівниками структурних підрозділів центрального апарату, територіальних управлінь, структурних підрозділів та одиниць Національного банку з питань, що належать до компетенції Департаменту.

Організаційно департамент має у своєму складі Управління методології фінансового моніторингу та Управління контролю за ефективністю фінансового моніторингу (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Структура Департаменту з питань запобігання використанню банківської системи для легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму

Управління методології фінансового моніторингу складається з відділу методологічного забезпечення фінансового моніторингу, сектора застосування заходів впливу та сектора планування та узагальнення результатів інспектування.

Відділ методологічного забезпечення фінансового моніторингу забезпечує розробку Національним банком проектів законів України та нормативно-правових актів Національного банку, які стосуються запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Відділ розглядає і вносить пропозиції та зауваження до проектів:

- нормативно-правових актів Національного банку, що розробляються іншими структурними підрозділами центрального апарату Національного банку з питань, що належать до компетенції Департаменту;
- законодавчих і нормативно-правових актів з питань, що належать до компетенції Департаменту і розробляються органами законодавчої та виконавчої влади і потребують узгодження з Національним банком.

Бере участь у розробці нормативних документів Національного банку України, що стосуються нагляду за діяльністю банків. Узгоджує

проекти нормативно-правових актів та організаційно-розпорядчих документів Національного банку, а також вихідної кореспонденції (листів), підготовлених структурними підрозділами Національного банку з питань, що належать до компетенції Департаменту.

Проводить аналіз правових, економічних та організаційних аспектів запобігання використанню банківської системи з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Вивчає, узагальнює та забезпечує впровадження у практику діяльності банків та Національного банку міжнародних стандартів та передового досвіду у цій сфері.

Надає висновки щодо відповідності міжнародним стандартам у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму процедур здійснення фінансового моніторингу міжнародної платіжної системи при реєстрації Національним банком договорів на членство або участь банків та інших фінансових установ у міжнародних платіжних системах.

Готує рекомендації та роз'яснення для банків щодо застосування норм законодавства та нормативно-правових актів Національного банку з питань, що належать до компетенції Департаменту.

Сектор застосування заходів впливу здійснює правове забезпечення застосування до банків I та II груп заходів впливу та інших санкцій за невиконання (неналежне виконання) вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Узагальнює практику застосування до банків заходів впливу та інших санкцій за невиконання (неналежне виконання) вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму і готує рекомендації та роз'яснення щодо правильного застосування відповідних вимог законодавств.

Надає голові апеляційної комісії Національного банку висновки з питань, що належать до компетенції Департаменту.

Бере участь у розгляді судових справ щодо оскарження банками I та II груп заходів впливу за порушення вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Сектор планування та узагальнення результатів інспектування узгоджує, координує та подає на затвердження керівництву плани перевірок банків з питань виконання вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочин-

ним шляхом, та фінансуванню тероризму, а також здійснює контроль виконання підрозділами банківського нагляду цих планів.

Надає територіальним управлінням Національного банку методичну допомогу з питань виконання ними функціональних обов'язків у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Узагальнює результати нагляду за банками III та IV груп та готує рекомендації щодо забезпечення якісного нагляду за діяльністю банків у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Узагальнює інформацію Державного комітету фінансового моніторингу України щодо фактів, які можуть свідчити про порушення банками вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і забезпечує їх врахування при плануванні та проведенні перевірок банків.

Розглядає запити правоохоронних, контролюючих органів, інших юридичних та фізичних осіб щодо порушення банками законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та надає висновки щодо доцільності проведення позапланових перевірок банків.

Управління контролю за ефективністю фінансового моніторингу (далі – Управління) є структурним підрозділом Департаменту з питань запобігання використанню банківської системи для легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму центрального апарату Національного банку України. Основними завданнями Управління є:

- перевірка банків I та II груп з питань дотримання ними вимог законодавства України, що регулює відносини у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму;
- інформаційне забезпечення перевірок банків з питань фінансового моніторингу, а також заходів щодо підвищення його ефективності.

Для реалізації основних завдань Управління виконує такі функції:

- здійснює перевірку банків I та II груп з питань дотримання ними вимог законодавства України, що регулює відносини у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму при їх комплексному інспектуванні або перевірці з окремих питань, згідно з відповідним річним планом інспекційних перевірок;
- за рішенням керівництва Національного банку здійснює позапланову перевірку банків з питань дотримання ними вимог законодав-

ства України, що регулює відносини у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, або бере участь в їх перевірці з окремих питань;

- забезпечує облік інформації, яка може свідчити про порушення банками вимог законодавства у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму;
- забезпечує збір та облік інформації про іноземні банки-кореспонденти українських банків, щодо яких маються підозри у відмиванні грошей;
- забезпечує доведення до підрозділів банківського нагляду територіальних управлінь Національного банку інформації про випадки, які можуть свідчити про порушення банками вимог законодавства у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, аналізує результати їх перевірки та готує проекти листів відповідним державним органам з цих питань;
- здійснює аналіз повноти і своєчасності заходів, спланованих банками I та II груп щодо усунення виявлених при їх перевірці порушень з питань фінансового моніторингу, а також перевірку їх усунення при проведенні чергової планової перевірки банку;
- готує для надання Уповноваженому органу з питань фінансового моніторингу інформацію згідно з положеннями відповідної угоди про інформаційну взаємодію;
- надає методичну допомогу банку під час здійснення його перевірки;
- бере участь у розробці методичних рекомендацій щодо проведення інспекційних перевірок банків з питань запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму;
- в межах своєї компетенції розглядає запити, листи та іншу кореспонденцію з питань запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму і в установленому порядку готує відповіді на них та інше.

До складу управління входять відділ перевірок банків та сектор інформаційного супроводження здійснення банками фінансового моніторингу.

Основними завданнями *відділу перевірок банків* є:

- здійснення перевірок банків I, II груп з питань дотримання ними вимог законодавства України, що регулює відносини у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, при їх комплексному інспектуванні або при перевірці цих банків по відповідному напрямку діяльності, згідно із затвердженим річним планом інспекційних перевірок;

- за рішенням керівництва Національного банку – здійснення позапланових перевірок банків з питань дотримання ними вимог законодавства України, що регулює відносини у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, або участь в їх позапланових перевірках з окремих питань.

Основними завданнями *сектора інформаційного супроводження* здійснення банками фінансового моніторингу є:

- облік інформації щодо здійснення фінансового моніторингу в банках;
- підготовка інформації щодо випадків, які можуть свідчити про порушення банками вимог законодавства у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, для її перевірки.

Під час виконання покладених на Департамент завдань і функцій він взаємодіє зі структурними підрозділами центрального апарату, територіальними управліннями Національного банку, спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу, іншими центральними органами виконавчої влади, зокрема:

а) з Департаментом банківського регулювання і нагляду щодо:

- узгодження планів перевірок банків та їх установ з питань фінансового моніторингу;
- надання копій довідок банків про перевірки банків I та II груп з питань фінансового моніторингу;
- надання пакета документів щодо ініціювання застосування до банків заходів впливу адекватно виявленим під час перевірок порушенням законодавства, нормативно-правових актів Національного банку з питань фінансового моніторингу;
- участі працівників Департаменту в комплексних, позапланових перевірках банків I та II груп, що проводяться Департаментом банківського регулювання і нагляду, а також розгляду матеріалів цих перевірок;
- надання інформації щодо кількості одержаних запитів від правоохоронних органів та здійснених Департаментом перевірок;
- отримання інформації, потрібної для здійснення перевірок банків, та ініціювання застосування до банків I та II груп заходів впливу;
- залучення за погодженням з директором Департаменту банківського регулювання і нагляду працівників департаменту для перевірок банків I та II груп, які проводить Департамент;
- отримання інформації про фінансовий стан банків I та II груп (стан кредитного портфеля, структуру активів та пасивів, прибуткову діяльність, дотримання банками економічних нормативів, у тому числі щодо регулятивного капіталу);

- б) Департаментом методології банківського регулювання та нагляду щодо:
- участі у розробці проектів нормативно-правових актів Національного банку, спрямованих на регулювання діяльності банків, підвищення ефективності банківського нагляду;
  - надання пропозицій щодо удосконалення процедур методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду;
- в) Департаментом реєстрації та ліцензування банків щодо погодження кандидатур на посади відповідальних працівників банків (філії банку, іншої фінансової установи) I та II груп, які забезпечують у банках виконання функції фінансового моніторингу;
- г) Департаментом платіжних систем щодо:
- участі у розробці проектів нормативно-правових актів Національного банку з питань, що стосуються ризиків використання банківських операцій з метою легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму;
  - ідентифікації клієнтів банків;
  - оцінювання на відповідність міжнародним стандартам у сфері запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму процедур здійснення фінансового моніторингу міжнародної платіжної системи при реєстрації Національним банком договорів на членство або участь банків та інших фінансових установ у цих міжнародних платіжних системах;
- г) Департаментом валютного контролю та ліцензування щодо вивчення та аналізу схем, що використовуються клієнтами банків для виведення капіталів за кордон;
- д) Департаментом персоналу щодо вдосконалення структури Департаменту; узгодження штатного розпису; навчання працівників Департаменту, відповідальних працівників банків (філії банку, іншої фінансової установи) I та II груп; розроблення положень про Департамент, його структурні підрозділи, посадових інструкцій працівників;
- е) територіальними управліннями Національного банку щодо:
- залучення працівників, які здійснюють нагляд за діяльністю банків з питань фінансового моніторингу, до перевірок банків I та II груп, які проводяться Департаментом;
  - участі у навчанні працівників, які здійснюють нагляд за діяльністю банків з питань фінансового моніторингу, щодо перевірок банків на предмет дотримання ними законодавства України з питань запобігання легалізації доходів;

- надання методологічної допомоги підрозділам банківського нагляду з питань, що належать до компетенції Департаменту;
- є) іншими структурними підрозділами Національного банку щодо участі відповідно до своєї компетенції, в підготовці та опрацюванні проектів законів України та нормативно-правових актів Національного банку, розроблених структурними підрозділами Національного банку;
- ж) спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу, іншими центральними органами виконавчої влади щодо обміну інформацією та узгодження проектів законодавчих і нормативно-правових актів з питань запобігання використанню банківської системи для легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму.

Основними заходами на 2007 р. із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму в Україні є наступні:

- забезпечення формування переліку осіб, пов'язаних з терористичною діяльністю, та доведення його до відома суб'єктів первинного фінансового моніторингу;
- вжиття заходів щодо забезпечення доступу: Національного банку до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців; банків – до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців;
- вжиття заходів щодо вирішення питання встановлення порядку надання органами державної влади за запитами банків та інших фінансових установ інформації, що стосується ідентифікації юридичних осіб та їх керівників;
- проведення роботи з виявлення нових фінансових технологій, що можуть використовуватися для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму, та вжиття заходів щодо запобігання їх використанню із зазначеною метою;
- проведення аналізу зовнішньоекономічних операцій і грошових переказів, що здійснюються суб'єктами господарювання через офшорні зони, з метою виявлення та припинення діяльності з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- проведення моніторингу укладених торговцями цінними паперами угод, сторонами яких є особи, зареєстровані в офшорних зонах, та аналіз фінансових операцій з цінними паперами, що здійснюються суб'єктами господарювання через офшорні зони, з метою виявлення та припинення діяльності з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

- проведення аналізу можливості використання цінних паперів на пред'явника, зокрема векселів з бланковим індосаментом та ощадних (депозитних) сертифікатів, з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та вжиття заходів, спрямованих на зниження відповідних ризиків;
- здійснення у межах своїх повноважень регулювання та нагляду за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу з метою безумовного виконання ними вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму;
- проведення аналізу ефективності вжитих суб'єктами первинного фінансового моніторингу заходів щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, результати якого необхідно враховувати під час підготовки пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму;
- здійснення у межах своїх повноважень методичного забезпечення діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу, а також вжиття заходів щодо організації навчання та підвищення кваліфікації їх працівників з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму;
- розробка типології легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, з урахуванням набутого в 2006-2007 рр. досвіду компетентних органів іноземних держав, фінансових, правоохоронних і контролюючих органів для використання з метою запобігання вчиненню відповідних злочинів, та доведення її до відома суб'єктів первинного фінансового моніторингу шляхом розміщення на офіційному веб-сайті Держфінмоніторингу;
- проведення аналізу тенденцій, методів та схем фінансування тероризму. Доведення результатів аналізу і відповідних рекомендацій до відома суб'єктів державного та первинного фінансового моніторингу;
- продовження роботи з вивчення, проведення порівняльного аналізу та узагальнення досвіду із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, набутого іноземними державами, які входять до Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), інших подібних міжнародних організацій, та забезпечення

його практичного використання з урахуванням законодавства України;

- забезпечення участі України у міжнародних заходах щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, що здійснюються під егідою FATF, Ради Європи, Світового банку, Міжнародного валютного фонду, в рамках міжнародних організацій універсального характеру, зокрема ООН та її відповідних департаментів, підрозділів, комітетів, а також у робочих комітетах Егмонтської групи, Євразійської групи з протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму;
- продовження роботи з інформування заінтересованих міжнародних організацій, зокрема Спеціального комітету експертів Ради Європи з питань взаємної оцінки заходів щодо протидії відмиванню коштів (MONEYVAL), Управління ООН з наркотиків та злочинності, Міжнародного валютного фонду та Світового банку, про заходи, що вживаються Україною для запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму;
- забезпечення відкритості діяльності суб'єктів державного фінансового моніторингу, інших державних органів, залучених до роботи із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, зокрема шляхом висвітлення у засобах масової інформації, у тому числі з використанням Інтернет, заходів, що вживаються цими державними органами.

ВИСНОВКИ

На межі ХХ-ХХІ ст. відмивання “брудних” грошей стало невід’ємною складовою будь-якої кримінальної діяльності, основною ланкою всієї економічної злочинності. Тому у розвинутих країнах боротьба з відмиванням грошей виділена як окремий напрямок у рамках загальної концепції заходів щодо протидії міжнародній організованій злочинності.

Першим кроком у протидії цьому явищу стало визнання наприкінці 1960-х років Конгресом США того факту, що готівка слугує важливим джерелом для організованої злочинності. Тому в 1970 р. там був прийнятий Закон “Про звітність з готівкових та валютних операцій”, який започаткував посилення боротьби державної системи з відмиванням злочинних доходів.

Проаналізувавши діюче антилегалізаційне законодавство деяких країн, можна виділити такий загальний аспект боротьби з цим злочинном, як залучення до співпраці з правоохоронними структурами різноманітних фінансових інститутів – як банківських, так і небанківських. Співпраця, в свою чергу, припускає, що персоналу фінансово-кредитних установ надаються обов’язки розпізнавати сумнівні угоди та повідомляти про них компетентні органи. А оскільки такі дії суперечать зобов’язанню зберігати банківську таємницю, то у багатьох країнах, які активно борються з відмиванням грошей, видаються нормативні акти, що врегульовують ці питання.

У 1995 р. США в роз’ясненнях до Закону “**Про таємницю банківських вкладів**” була представлена програма “Знай свого клієнта”, яка зобов’язала фінансові інститути вивчати своїх клієнтів та їх діяльність, щоб захистити себе від потенційної можливості ненавмисно стати каналом для відмивання грошей.

У Німеччині в 1993 р. в підтримку до параграфа 261 “Відмивання грошей” Кримінального кодексу країни був прийнятий Закон про виявлення прибутків від тяжких кримінальних злочинів (фактично, закон про боротьбу з відмиванням грошей), який звернутий до структур, що забезпечують легальність готівкового обігу кредитних установ, фінансових інститутів, страхових компаній, гральних домів, а також до федеральної пошти та деяких приватних осіб (наприклад, адвокатів та нотаріусів).

У Швейцарії 1 квітня 1998 р. також набрав чинності новий закон про боротьбу з відмиванням грошей. Він передбачає підвищення контролю за банками та фінансовими посередниками, причому його здійснюють як органи федеральної влади, так і різноманітні професійні організації. Проте, за швейцарським законодавством, під підозрою

може опинитися будь-який вкладник або підприємець, оскільки в законі не прописаний граничний розмір сумнівної суми.

У більшості розвинутих країн світу створена законодавча база для судового переслідування осіб, винних у відмиванні злочинних доходів, відпрацьована система заходів щодо конфіскації доходів, отриманих злочинним шляхом, у тому числі чітко регламентуються заходи щодо боротьби з відмиванням грошей, механізм взаємодії національних правоохоронних та контролюючих органів, пов'язаний з реалізацією даних заходів, а також відповідні вимоги щодо обмеження банківської і комерційної таємниці. Система заходів протидії відмиванню грошей в цих країнах базується на наступних основних принципах:

- встановлюється мінімальний рівень валютної операції, після якого усі подібні операції підлягають реєстрації банківською (або іншою фінансовою) установою з метою можливої подальшої перевірки;
- розробляється та вводиться у дію перелік ознак, які дозволяють визначити, чи належить здійснена валютна операція до числа тих, що проводяться з метою відмивання грошей;
- відповідальність за інформування правоохоронних та контролюючих органів покладається на працівників банківських (або інших фінансових) установ, через які здійснюються фінансові операції;
- уряди вказаних країн уповноважують один з органів виконавчої влади правом координації діяльності всіх правоохоронних та контролюючих органів країни в галузі боротьби з відмиванням грошей.

Подібні органи були створені в США (U.S. Financial Crimes Enforcement Network – Організація США по боротьбі з фінансовими злочинами), Великобританії (The Financial Intelligence Unit of the National Criminal Intelligence Service – Підрозділи фінансової розвідки у складі Національної служби кримінальної розвідки), Франції (Traitement du Renseignement et Action contre les Circuits Financiers Clandestins – Група з розслідування незаконних фінансових операцій), Бельгії (Cellule de Traitement des Informations Financieres – Група обробки фінансової інформації), Австралії (АУСТРАК). У міжнародній практиці такі органи отримали назву “Підрозділи фінансової розвідки”. Дане визначення було прийняте на пленарній зустрічі Групи Еґмонт у Римі в листопаді 1996 р. Відповідно до затвердженого визначення підрозділ фінансової розвідки являє собою центральний національний орган, відповідальний за збір, аналіз та передачу іншим компетентним органам інформації про виявлені факти фінансових порушень: а) що стосуються підозрілих доходів злочинного походження або б) недотримання державного законодавства або інструкцій з метою протидії відмиванню грошей.

Таким чином, проблема легалізації злочинних доходів носить загальний характер і пов'язана з такими особливо небезпечними соціальними явищами, як організовані злочинні угруповання, міжнародний тероризм та ін. Крім того, слід пам'ятати, що глобалізація процесів у світовій економіці неминуче веде до зростання злочинів транснаціонального масштабу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Банківський нагляд: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2004. – 406 с.
2. Барановський О. Боротьба з “відмиванням” грошей у банківському секторі економіки // Вісник Національного банку України (укр.). – 2002. – № 5. – С. 10-17.
3. Боброва А.В. Создание системы финансового мониторинга // Проблемы теории и практики управления (рус.). – 2006. – № 3. – С. 36-46.
4. Бондар Н., Остапчук Я. Боротьба з тіншовим капіталом шляхом скорочення позабанківського обігу грошей // Економіка. Фінанси. Право (укр.). – 2001. – № 9. – С. 3-8.
5. Бриков В. Проблеми інформаційного забезпечення боротьби з відмиванням брудних грошей // Підприємництво, господарство і право (укр.). – 2002. – № 12. – С. 77-79.
6. Бутузов В.М., Андрущенко І.Г. Доцільність створення та перспективи розвитку підрозділів фінансової розвідки в Україні // Актуальні проблеми економіки (укр.). – 2002. – № 6. – С. 10-14.
7. Галиць О. Проблемні аспекти боротьби з відмиванням грошей // Вісник Національного банку України (укр.). – 2002. – № 10. – С. 51-54.
8. Дмитричова О. Закон подвійного призначення // www.zn.kiev.ua/nn/show/419/36793/.
9. Енциклопедія банківської справи України: Довідкове видання. – К.: Молодь; Ін Юре, 2001. – 680 с.
10. Захарченко В.И. Стратегія оновлення // Фондовий ринок (укр.). – 2001. – № 1. – С. 16-21.
11. Льїна А.П. FATF уповноважена рекомендувати // www.zn.kiev.ua.
12. Інструкція про порядок відкриття та використання рахунків у національній та іноземній валюті, затверджена Постановою Правління НБУ від 04.06.2003 № 224 // www.rada.gov.ua.
13. Качка Т. Боротьба з відмиванням грошей: Комплексний порівняльно-правовий аналіз відповідності законодавства України законодавству Європейського Союзу в сфері боротьби та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом // www.eclc.gov.ua/projects/money-laundering.Htm.
14. Коваленко В.В. Фінансовий моніторинг: Навчальний посібник. – Суми: Видавничо-виробниче підприємство “Мрія-1”, 2005. – 120 с.
15. Ковбасюк М.Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємств: Навчальний посібник. – К.: Скарби, 2001. – 336 с.
16. Ковриженко Д. Боротьба з відмиванням брудних грошей по-українськи // krytyka.kiev.ua.
17. Кравченко Т.Г. Підходи до розрахунку і прогнозування тіншової економічної діяльності в Україні // Регіональна економіка (укр.). – 2001. – № 1. – С. 77-83.
18. Кротюк В.Л. Національний банк України – центр банківської системи України. Організаційно-правовий аналіз. – К.: Видавничий дім “Ін Юре”. – С. 56-159.
19. Кротюк В.Л., Карманов Є.В. Деякі аспекти правового регулювання боротьби з відмиванням грошей у банківській системі // Вісник Національного банку України (укр.). – 2002. – № 9. – С. 26-32.
20. Кузьменко Е.С. Экономические преступления и банковская система Украины // Актуальні проблеми економіки (укр.). – 2003. – № 2. – С. 8-15.

21. Куканова А.М. Тіньова економічна діяльність, її прояви та вплив на суспільство // Финансовая консультация (рус.). – 2001. – № 21. – С. 86-90.
22. Левченко З. Відмивання “брудних” грошей і боротьба з ним // Цінні папери України (укр.). – 2002. – № 39. – С. 10-12.
23. Методичні рекомендації з питань розробки банками України програм з метою протидії легалізації (відмиванню) грошей, отриманих злочинним шляхом: Постанова Правління НБУ від 30.04.2001 № 164 // www.rada.gov.ua.
24. Міщенко В.І., Кротюк В.Л. Центральні банки: організаційно-правові засади: Навчальне видання. – К.: Знання, 2004. – 372 с.
25. Новоселецька О. “За” і “проти” легалізації тіньової економіки // Економіка. Фінанси. Право (укр.). – 2000. – № 12. – С. 26-28.
26. Озерський І. Місце тіньової економіки у сучасному економічному середовищі // Економіка. Фінанси. Право (укр.). – 2003. – № 6. – С. 25-29.
27. Осипов С.К., Гамза В.А. Организационно-правовые проблемы противодействия легализации (отмыванию) денежных средств, полученных преступным путем // Финансы и кредит (рус.). – 2002. – № 19. – С. 2-8.
28. Перевозняк А. НБУ виявив нові схеми відпливу капіталу // Галицькі контракти. – 2003. – № 21. – С. 12-14.
29. Поліщук А.Г. Тіньова економіка і зовнішньоекономічна діяльність // Финансовая консультация (рус.). – 2000. – № 39. – С. 52-56.
30. Положення про оформлення та подання клієнтами платіжних доручень в іноземній валюті, заяв про купівлю або продаж іноземної валюти до уповноважених банків і інших фінансових установ та порядок їх виконання, затверджене Постановою Правління НБУ від 04.06.2003 № 225 // www.rada.gov.ua.
31. Положення про порядок накладання адміністративних штрафів, затверджене Постановою Правління НБУ від 21.05.2003 № 211 // www.rada.gov.ua.
32. Прісняков В.Ф. Тіньова економіка і методи визначення її обсягу // Фінанси України (укр.). – 2001. – № 7. – С. 3-9.
33. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // Урядовий кур’єр. – 2001. – № 8. – С. 5-13.
34. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) грошей, отриманих злочинним шляхом: Закон України від 23.12.2002 № 25-111 // www.rada.gov.ua.
35. Про затвердження Складу реквізитів та структури файлів інформаційного обміну між спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу та банками (філіями): Постанова Правління НБУ від 04.06.2003 № 233 // www.rada.gov.ua
36. Про здійснення банками фінансового моніторингу: Положення, затверджене Постановою Правління НБУ від 14.05.2003 № 189 // www.rada.gov.ua.
37. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – С. 238.
38. Пуховкіна М.Ф., Остапін Т.П., Білошапка В.С. Центральний банк і грошово-кредитна політика: Навчально-методичний посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 180 с.
39. Романченко О. Відмивання брудних грошей як злочин // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 9. – С. 42-46.
40. Росоляк О. Фінансовий моніторинг: історія розвитку та досвід запровадження в Україні // Підприємництво, господарство і право (укр.). – 2005. – № 11. – С. 30-33.

41. Скрипник А., Дудко В. Оцінка тіньового сектора економіки України // Вісник Національного банку України (укр.). – 2000. – № 4. – С. 16-19.
42. Соколюк Н.М. Аналіз ситуації та механізму поширення тіньової економіки в Україні // Финансовая консультация (рус.). – 2001. – № 15. – С. 105-107.
43. Степаненко А. Боротьба з “відмиванням” грошей у банківському секторі економіки // Банківська справа (укр.). – 2003. – № 5. – С. 3-11.
44. Структура процесса отмывания денег, полученных преступным путем // Финансовая консультация (рус.). – 2003. – № 7. – С. 15-24.
45. Тосунян Г.А., Викулин А.Ю. Противодействие легализации (отмыванию) денежных средств в финансово-кредитной системе: Опыт, проблемы, перспективы: Учебно-практическое пособие. – М.: Дело, 2001. – 256 с.
46. Файер Д. Легализация теневого капитала – стратегический путь к развитию // Фондовый рынок (укр.). – 2001. – № 2. – С. 18-20.
47. Черниш О.М. Проблеми боротьби з відмиванням грошей та впливом капіталу України в тіньовий сектор економіки та за кордон // Формування ринкових відносин в Україні (укр.). – 2003. – № 12. – С. 111-114.
48. Шевченко С. В Україні запрацювала фінансова розвідка // Галицькі контракти. – 2003. – № 23. – С. 10-12.
49. Шелудько М.Н. Проблема тіньової економіки в Україні // Фінанси України (укр.). – 2002. – № 9. – С. 80-87.
50. Щербакова О. Світовий досвід боротьби з відмиванням грошей // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 5. – С. 52-55.

СОРОК РЕКОМЕНДАЦІЙ ГРУПИ З РОЗРОБКИ ФІНАНСОВИХ ЗАХОДІВ БОРТЬБИ З ВІДМИВАННЯМ ГРОШЕЙ (FATF)

ВСТУП

Методи і способи відмивання грошей змінюються відповідно до розвитку контрзаходів. Останніми роками Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)⁴⁸ виявляла дедалі складніші комбінації способів, зокрема такі, як активізація використання юридичних осіб для приховання справжньої власності і контролю за доходами, одержаними злочинним шляхом, та активізація використання професіоналів для надання консультацій і сприяння у відмиванні кримінальних доходів. Ці фактори, що поєднуються з досвідом, набутим у країнах і на територіях, які не співпрацюють у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також ряд національних та міжнародних ініціатив зумовили перегляд і перевірку Сорока Рекомендацій FATF з метою посилення протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму в нових умовах. Нині FATF закликає всі країни вжити необхідні заходи для приведення їх національних систем стосовно боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму у відповідність з новими рекомендаціями FATF, а також для ефективного їх здійснення.

Процес перегляду Сорока Рекомендацій, який проводився з метою вищезгаданої перевірки, був широким, відкритим для членів FATF, не членів цієї організації, спостерігачів, фінансового та інших

---

⁴⁸ FATF – міжурядовий орган, який визначає стандарти та розробляє політику з метою боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. На сьогодні до його складу входить **33 члени: 31 країна та 1 уряд, 2 міжнародні організації, а також понад 20 спостерігачів: 5 регіональних органів FATF та більше ніж 15 інших міжнародних організацій або органів**. Перелік усіх членів та спостерігачів можна знайти на сайті http://www.fatf-gafi.org/members_en.htm.

секторів заінтересованих сторін. Цей консультативний процес дав змогу накопичити великий обсяг інформації, яку було повністю враховано в процесі перегляду.

Переглянуті Сорок Рекомендацій застосовуються не тільки до відмивання грошей, а й до фінансування тероризму, і разом з **Вісьмома Спеціальними Рекомендаціями** з боротьби з фінансуванням тероризму створюють розширену, вичерпну і послідовну структуру заходів у боротьбі з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму.

FATF визнає, що країни мають різні правові та фінансові системи, а отже, не можуть вживати ідентичні заходи для досягнення спільної мети, особливо стосовно деталей. Тому Рекомендаціями встановлюється мінімум стандартів для імплементації рішення відповідно до умов країни і конституційних рамок. Рекомендаціями охоплюються усі заходи, які повинні вживатися в межах системи кримінальної юстиції і регулятивної системи, а також превентивні заходи для фінансових установ та деяких інших підприємств і сфер діяльності, а також у сфері міжнародного співробітництва.

Базові Сорок Рекомендацій FATF були розроблені у 1990 р. як ініціатива щодо боротьби з протиправним використанням фінансових систем особами, які відмивають гроші, одержані від реалізації наркотиків. У 1996 р. Рекомендації вперше були переглянуті з метою відображення типів відмивання грошей, які змінюються. Сорок Рекомендацій у редакції 1996 р. були схвалені більш ніж 130 країнами і є міжнародним стандартом у сфері боротьби з відмиванням грошей.

У жовтні 2001 р. FATF поширила свій мандат на питання фінансування тероризму і зробила важливий крок, підготувавши **Вісім Спеціальних Рекомендацій** щодо боротьби з фінансуванням тероризму. Ці Рекомендації містять комплекс заходів, метою яких є протидія фінансуванню терористичних актів та терористичних організацій, і доповнюють Сорок Рекомендацій⁴⁹.

Основним елементом у боротьбі з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму є необхідність моніторингу систем країн на предмет їх відповідності вимогам міжнародних стандартів. Взаємна оцінка, проведена FATF та відповідними регіональними організаціями стосовно розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей, а також оцінки, проведені Міжнародним валютним фондом та Світовим банком, є надзвичайно необхідним механізмом забезпечення ефективної імплементації Рекомендацій FATF всіма країнами.

---

⁴⁹ Сорок Рекомендацій та **Вісім Спеціальних Рекомендацій** FATF були визнані Міжнародним валютним фондом та Світовим банком як міжнародні стандарти боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму.

А. Правові системи

Зміст кримінального злочину “відмивання грошей”

1. Країни повинні встановити карне переслідування за відмивання грошей на основі Конвенції ООН проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 р. (Віденська конвенція) та Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. (Палермська конвенція).

Країни повинні застосовувати поняття злочину “відмивання грошей” до всіх серйозних злочинів з метою охоплення якомога ширшого спектра предикатних злочинів. Предикатні злочини можуть описуватися шляхом посилання на всі злочини чи на поріг, пов’язаний з категорією серйозних злочинів або з таким видом покарання, як ув’язнення, встановлене за предикатний злочин (пороговий підхід), чи на перелік предикатних злочинів, або шляхом поєднання цих підходів. Якщо країни застосовують пороговий підхід, предикатні злочини повинні принаймні включати в себе всі злочини, які вважаються серйозними відповідно до свого національного законодавства, або включати в себе злочини, які караються таким максимальним покаранням, як позбавлення волі строком більш ніж один рік, або для тих країн, які мають мінімальний поріг для злочинів, встановлений правовою системою, предикатні злочини повинні включати в себе всі злочини, що караються таким мінімальним покаранням, як позбавлення волі строком більш ніж на шість місяців.

Незалежно від того, який підхід застосовується до встановлення предикатних злочинів, кожна країна повинна принаймні включити до них номенклатуру злочинів у рамках кожної з визначених категорій злочинів.

Предикатними злочинами для цілей відмивання грошей вважається також діяння, яке було вчинене в іншій країні, є злочином у ній і яке вважалося б предикатним злочином, якби воно було скоєне в країні. Країни можуть передбачити, що єдиною умовою є те, що таке діяння вважалося б предикатним злочином, якби воно мало місце в країні.

Країни можуть передбачити, що поняття злочину “відмивання грошей” не застосовується до осіб, які скоїли предикатний злочин, якщо цього вимагають фундаментальні принципи їх внутрішньодержавного законодавства.

2. Країни повинні:

- а) надавати відомості, які вимагаються для доведення факту злочину “відмивання грошей”, що відповідають стандартам, встановленим Палермською і Віденською конвенціями;

б) застосовувати кримінальну відповідальність, а там, де це неможливо, цивільну та адміністративну, яка повинна поширюватися на юридичних осіб. Це не повинно перешкоджати паралельному кримінальному, цивільному або адміністративному переслідуванню юридичних осіб у країнах, де існують такі форми відповідальності.

До юридичних осіб можуть застосовуватися ефективні, пропорційні та переконливі санкції. Такі заходи не повинні впливати на кримінальну відповідальність фізичних осіб.

Тимчасові заходи і конфіскація

3. Країни повинні вжити заходи, аналогічні наведеним у Віденській та Палермській конвенціях, включаючи законодавчі, які можуть бути необхідними для надання компетентним органам цих країн повноваження на конфіскацію відмитої власності, доходів, одержаних у результаті злочинних дій з відмивання грошей або предикатного злочину, засобів, що використовувалися або існував намір їх використання для вчинення цих злочинів, або майна відповідної вартості, за умови, що не порушується право добровільної допомоги третіх осіб.

До таких заходів необхідно включити повноваження на:

- а) встановлення, виявлення та оцінку майна, яке підлягає конфіскації;
- б) здійснення тимчасових заходів, таких як заморожування та арешт для запобігання будь-яким операціям з майном, його передачі або позбавленню від нього;
- в) здійснення заходів, які запобігають або анулюють дії, що впливають на здатність держави одержувати власність, яка підлягає конфіскації;
- г) здійснення будь-яких відповідних заходів з розслідування.

Країни можуть розглянути можливість вжиття заходів, які дозволяють конфіскацію таких доходів або засобів без кримінального переслідування, або які вимагають від правопорушника підтвердити законне походження власності, що інакше підлягає конфіскації, тією мірою, наскільки це відповідає принципам їх національного законодавства.

Б. Заходи, які повинні застосовуватися фінансовими установами та підприємствами у нефінансових сферах діяльності для запобігання відмиванню грошей і фінансуванню тероризму

4. Країни забезпечують, щоб закони про збереження фінансовими установами таємниці не перешкоджали виконанню рекомендацій FATF.

5. Фінансові установи не повинні відкривати анонімні рахунки або рахунки на явно фіктивні імена.

Фінансові установи повинні ставитися до клієнтів з обачністю, включаючи ідентифікацію та перевірку особи клієнтів у разі:

- встановлення ділових відносин;
- проведення окремих операцій: 1) що перевищують відповідний визначений поріг або 2) грошових переказів за обставин, описаних у Пояснювальній записці до Спеціальної Рекомендації 7;
- існування підозри у відмиванні грошей або фінансуванні тероризму або сумнівів фінансової установи у достовірності чи достатності попередньо отриманої інформації про ідентифікацію клієнта.

Правила обачності щодо клієнтів (ПОК), яких слід додержуватися:

- а) ідентифікація клієнта і перевірка особи клієнта з використанням надійних документів, даних чи інформації, одержаних з незалежних джерел;
- б) визначення вигодоодержувача і вжиття відповідних заходів для перевірки його особи таким чином, щоб фінансова установа була переконана в тому, що вона знає, хто є вигодоодержувачем. Для юридичних осіб та організацій фінансові установи повинні вживати розумні заходи щодо виявлення власника та керівної структури клієнта;
- в) одержання інформації про мету і передбачену природу ділових відносин;
- г) вжиття постійних заходів обачності щодо ділових відносин і спостереження за операціями, що відбуваються у процесі таких відносин з метою забезпечення відповідності цих операцій наявній в установі інформації про клієнта, його бізнес і характер ризику, включаючи у разі потреби джерела коштів.

Фінансові установи повинні застосовувати кожен із заходів ПОК, визначених у пунктах “а”-“г”, але можуть визначати, якою мірою їх застосовувати залежно від ступеня ризику, пов’язаного з типом клієнта, ділових відносин та операцій. **Заходи, що застосовуються, повинні відповідати будь-яким рекомендаціям компетентних органів.** До категорії операцій з високим ризиком фінансові установи застосовують більш жорсткі правила обачності. За певних обставин країни можуть вирішити, щоб фінансові установи застосовували скорочені або спрощені заходи до операцій з низьким ризиком їх використання з метою відмивання грошей.

Фінансові установи повинні перевірити особу клієнта і вигодоодержувача до або під час встановлення ділових відносин чи проведення операцій для непостійних клієнтів. Країни можуть дозволяти фі-

нансовим установам проводити перевірку після встановлення ділових відносин тоді, коли це доцільно, у випадках, коли ризики відмивання грошей ефективно контролюються і коли це необхідно, щоб не перешкоджати нормальному веденню бізнесу.

Якщо фінансова установа не може виконувати вимоги пунктів “а”-“в”, вона повинна відмовити у відкритті рахунку, започаткуванні ділових відносин чи здійсненні операції, або припинити ділові відносини та розглянути питання про можливість повідомлення про сумнівну операцію стосовно такого клієнта.

Ці вимоги застосовуються до всіх нових клієнтів, хоча фінансові установи застосовують їх також до існуючих клієнтів, виходячи із значущості та ризику і повинні своєчасно застосовувати правила обачності до таких відносин.

6. Фінансові установи повинні на додаток до звичайних правил обачності стосовно політичних діячів:
  - а) створити відповідну систему управління ризиками з метою визначення того, яких осіб слід відносити до політичних діячів;
  - б) одержати схвалення вищого керівництва на встановлення ділових відносин з такими клієнтами;
  - в) вживати заходи для визначення джерел збагачення та джерел фінансування;
  - г) проводити постійний моніторинг ділових відносин.
7. Фінансові установи стосовно закордонних кореспондентських банківських послуг та інших подібних відносин на додаток до звичайних правил обачності повинні:
  - а) збирати достатню інформацію про установу-респондента для повного розуміння характеру її діяльності та визначити за допомогою доступної для громадськості інформації репутацію установи та якість здійснення нагляду, включаючи інформацію щодо того, чи була установа предметом розслідування або акцією регулятивного органу з питань відмивання грошей або фінансування тероризму;
  - б) оцінювати якість контролю установи-респондента за відмиванням грошей та фінансуванням тероризму;
  - в) одержати схвалення вищого керівництва перед встановленням нових кореспондентських відносин;
  - г) документувати відповідні повноваження кожної установи;
  - г) стосовно “платежів за рахунками” переконатися, що банк-респондент перевіряв особу та застосував правила обачності до клієнта шляхом прямого доступу до рахунків кореспондента та здатний надати відповідну інформацію щодо ідентифікації клієнта на запит банку-кореспондента.

8. Фінансові установи повинні приділяти особливу увагу загрозі проведення операцій з відмивання грошей, яка з'являється унаслідок появи і розробки нових технологій, що можуть сприяти анонімності, і повинні у разі необхідності здійснювати заходи, спрямовані на запобігання їх використанню у схемах відмивання грошей. Зокрема, від фінансових установ необхідно вимагати здійснення процедур і політики, спрямованих на окремі ризики, пов'язані з діловими відносинами, або операціями, які відбуваються не безпосередньо.
9. Країни можуть дозволити фінансовим установам доручати посередникам або іншим третім сторонам застосовувати ПОК згідно з пунктами "а"- "в" або провадити діяльність за умови, що дотримуються наведені нижче критерії. Якщо таке дозволяється, остаточна відповідальність за визначення і перевірку особи клієнта лежить на фінансовій установі, яка дає такі доручення третій стороні.

Критерії, яких необхідно дотримуватися:

- а) фінансова установа, покладаючись на третю сторону, повинна одразу одержати необхідну інформацію щодо пунктів "а"- "в" ПОК. Фінансові установи повинні вжити відповідні заходи, щоб переконатися, що копії ідентифікаційної інформації та інша відповідна документація стосовно вимог ПОК буде надаватися третьою стороною на запит без зволікання;
  - б) фінансова установа повинна переконатися, що третя сторона підпадає під регулювання та нагляд і вживає заходи з метою дотримання вимог ПОК відповідно до Рекомендацій 5 і 10. Кожна країна сама визначає, в яких країнах може знаходитися третя сторона, яка задовольняє встановлені умови, на підставі наявної інформації про країни, які не застосовують або неадекватно застосовують Рекомендації FATF.
10. Фінансові установи повинні зберігати протягом п'яти років усі необхідні облікові документи стосовно внутрішніх і міжнародних операцій, на основі яких вони матимуть змогу оперативно відповідати на запити про інформацію, що надходять від компетентних органів. Обсяг цих документів повинен бути достатнім для того, щоб простежити хід окремої операції (включаючи суми і тип валюти, якщо таке було) і таким чином в разі необхідності надавати правоохоронним органам докази щодо переслідування осіб, які звинувачуються у кримінальних діях.

Від фінансових установ необхідно вимагати збереження документів, які стосуються ідентифікаційних даних, отриманих унаслідок застосування ПОК щодо клієнтів (наприклад копії ідентифікаційних документів – паспортів, посвідчень особи, прав водія або аналогічних

документів), облікових документів за банківськими рахунками і ділової кореспонденції протягом не менш ніж п'яти років після припинення ділових відносин.

Ідентифікаційні дані та дані про операції надаються внутрішнім компетентним органам країни, які мають відповідні повноваження.

11. Фінансові установи повинні звертати особливу увагу на всі складні, надзвичайно великі операції, на всі незвичні схеми проведення операцій, де не можна простежити очевидну економічну або законну кінцеву мету. Необхідно перевіряти наскільки це можливо зміст і цілі таких операцій і отримані висновки оформлювати у письмовій формі, щоб компетентні органи та аудитори могли ними користуватися.

12. Вимоги ПОК та вимоги щодо ведення обліку, викладені у Рекомендаціях 5, 6 та 8-11, застосовуються до визначених нефінансових підприємств та сфер діяльності у таких випадках:

- а) до казино – коли клієнти задіяні у фінансових операціях, які здійснюються на суму, що дорівнює відповідному встановленому порогу або перевищує його;
- б) до агентів з питань нерухомості – коли вони задіяні у фінансових операціях своїх клієнтів стосовно купівлі або продажу нерухомості;
- в) до торговців дорогоцінними металами та дорогоцінним камінням – коли вони залучені до будь-якої операції з готівковою, яка здійснюється на суму, що дорівнює відповідному встановленому порогу або перевищує його;
- г) до юристів, нотаріусів, інших незалежних професіоналів у правовій сфері, бухгалтерів, коли вони надають допомогу у плануванні або здійсненні операцій для свого клієнта стосовно таких дій:
  - купівля/продаж нерухомості;
  - управління грошима, цінними паперами або іншими активами клієнта;
  - управління банківським, ощадним рахунком або рахунком з цінними паперами;
  - організація здійснення внесків для створення, діяльності або управління компаніями;
  - створення, діяльність або управління юридичними особами чи компаніями, а також купівля/продаж об'єктів підприємницької діяльності;
- г) до трастів і посередників, що надають послуги компаніям, коли вони здійснюють фінансові операції для клієнта стосовно видів діяльності, зазначених у Глосарії (див. Глосарій на с.....).

Повідомлення про підозрілі операції та відповідність вимогам

13. Якщо фінансова установа підозрює або має достатні підстави підозрювати, що кошти є результатом кримінальної діяльності або пов'язані з фінансуванням тероризму, необхідно встановити вимогу (безпосередньо у законодавстві або у підзаконному акті) щодо негайного повідомлення про свої підозри підрозділу фінансової розвідки (ПФР).
14. Фінансовим установам, їх керівникам, посадовим особам та працівникам необхідно:
  - а) надавати визначений нормативними актами юридичний захист від кримінальної або цивільної відповідальності у зв'язку з порушенням будь-яких обмежень щодо розкриття інформації, обумовлених контрактом або будь-якими законодавчими, нормативними чи адміністративними положеннями, якщо вони добросовісно доводять свої підозри до відома підрозділу фінансової розвідки, навіть за умови, що вони не знали точно, з якими саме кримінальними діями пов'язана операція, а також незалежно від того, чи такі кримінальні дії насправді були;
  - б) заборонити згідно із законом розголошення факту повідомлення ПФР про підозрілу операцію або пов'язану з цим інформацію.
15. Фінансові установи розробляють програми протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. Ці програми повинні передбачати:
  - а) формування внутрішньої політики, розроблення процедур та важелів контролю, включаючи покладання функцій щодо забезпечення такого контролю на осіб з числа керівників, а також здійснення адекватних процедур перевірки для того, щоб переконатися у повній відповідності особи, яка приймається на роботу до установи, встановленим вимогам;
  - б) постійну організацію програм підготовки службовців;
  - в) заходи аудиторського характеру з метою перевірки системи роботи установи.
16. Вимоги, зазначені в Рекомендаціях 13-15 та 21, застосовуються до всіх визначених нефінансових підприємств та сфер діяльності у таких випадках:
  - а) юристи, нотаріуси, інші незалежні фахівці у правовій сфері та бухгалтери повинні повідомляти про підозрілі операції, якщо вони задіяні у фінансовій операції від імені або за дорученням клієнта, стосовно діяльності, визначеної в пункті "г" Рекомендації 12. Крайно нам рекомендується поширювати вимоги щодо повідомлення і на інші професійні заняття бухгалтерів, включаючи аудит;

- б) торговці дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням повинні повідомляти про підозрілі операції, якщо вони здійснюють будь-які операції з готівкою з клієнтами на суму, що дорівнює або перевищує відповідний визначений поріг;
- в) трасти і посередники, що надають послуги компаніям, повинні повідомляти про підозрілі операції, якщо від імені або за дорученням клієнта вони задіяні в операції стосовно діяльності, визначеної в пункті "Г" Рекомендації 12.

Від юристів, нотаріусів, інших незалежних фахівців у правовій сфері та бухгалтерів, які провадять незалежну професійну діяльність, не вимагається повідомляти про свої підозри, якщо відповідна інформація була одержана за обставин, коли вони повинні забезпечувати охорону службової таємниці, або завдяки правовим професійним перевагам.

Інші заходи запобігання та протидії операціям з легалізації (відмивання) грошей та фінансуванню тероризму

- 17. Країни повинні забезпечити застосування ефективних, адекватних та дієвих санкцій (кримінальних, цивільних або адміністративних) до фізичних або юридичних осіб, які не виконують вимог щодо боротьби з відмиванням грошей або фінансуванням тероризму.
- 18. Країни не повинні дозволяти створення або продовження роботи банків-оболонок. Фінансовим установами слід відмовлятися від вступу в кореспондентські банківські відносини з банками-оболонками або від продовження таких відносин. Фінансові установи повинні також вживати запобіжні заходи, щоб уникати встановлення кореспондентських банківських відносин з іноземними фінансовими установами, які дозволяють використання своїх рахунків банками-оболонками.
- 19. Країни повинні розглянути можливість:
  - а) здійснення заходів щодо виявлення або відстеження перевезень готівки та обігових грошово-кредитних документів на пред'явника через кордони за умови виконання жорстких правил щодо належного використання інформації та недопущення будь-яких обмежень свободи переміщення капіталів;
  - б) застосування і корисності системи, на основі якої банки та інші фінансові установи і посередники повідомляли б про всі внутрішні та міжнародні валютні операції, сума яких перевищує певний фіксований поріг, національний центральний орган з комп'ютеризованою базою даних, які можуть надаватися для розслідування справ, пов'язаних з відмиванням грошей або фінансуванням тероризму, у

розпорядження компетентних органів за умови виконання жорстких правил щодо належного використання інформації.

20. Країни повинні розглянути можливість застосування Рекомендацій FATF до інших підприємств та сфер діяльності, які можуть бути задіяні у відмиванні грошей або фінансуванні тероризму.

Країни повинні сприяти загальному подальшому удосконаленню сучасних і надійних методів регулювання фінансових операцій, що можуть використовуватися для відмивання меншою мірою.

Заходи, які слід вживати щодо країн, що не виконують або недостатньо виконують Рекомендації FATF

21. Фінансові установи повинні приділяти особливу увагу діловим стосункам і операціям з особами, в тому числі компаніями та фінансовими установами, з країн, де Рекомендації FATF не застосовуються або застосовуються недостатньою мірою. У кожному випадку, коли ці операції не мають очевидної економічної або законної мети, підстави та цілі їх проведення повинні бути максимально ретельно перевірені, одержана інформація, зафіксована у письмовій формі, надаватися для допомоги компетентним органам. Якщо така країна не застосовує або застосовує недостатньою мірою Рекомендації FATF, інші країни повинні мати можливість застосувати відповідні контрзаходи.

22. Фінансові установи повинні забезпечити застосування вищезазначених підходів також до роботи своїх відділень і закордонних дочірніх компаній, в яких вони володіють більшістю акцій, особливо в тих країнах, де ці Рекомендації не застосовуються або застосовуються недостатньою мірою, в тих межах, у яких це можливо з огляду на місцеве законодавство і нормативні акти. У тих випадках, коли застосування цих Рекомендацій заборонено законодавством та нормативними актами такої країни, фінансові установи повинні інформувати компетентні органи тієї країни, де розташоване центральне відділення установи, про неможливість застосування Рекомендацій FATF.

Регулювання та нагляд

23. Країни повинні забезпечити адекватне регулювання діяльності фінансових установ і нагляд за їх діяльністю, а також ефективно впровадження цими установами Рекомендацій FATF. Компетентні органи вживають необхідні правові або регулятивні заходи, щоб запобігти ситуації, коли злочинці або їх партнери стають власниками чи вигодоодержувачами значної або контрольної частини активів у фінансових установах, або коли вони беруть участь в управлінні фінансовими установами.

Щодо фінансових установ, які підпадають під дію Основних принципів, необхідно застосовувати з метою обачності регулятивні та наглядові заходи, які також пов'язані з боротьбою з відмиванням грошей, у такому порядку, як це робиться для цілей боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму.

Інші фінансові установи повинні отримати ліцензію, або бути зареєстрованими і підпадати під відповідне регулювання, або бути об'єктом нагляду в цілях боротьби з відмиванням грошей, зважаючи на ризик відмивання грошей або фінансування тероризму у відповідному секторі. Підприємства, які надають послуги з переказування грошей чи цінностей, обміну валюти чи грошей, повинні щонайменше мати ліцензію або реєструватися та бути об'єктом ефективної системи моніторингу з метою гарантування дотримання національних вимог у сфері боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму.

24. До визначених нефінансових підприємств та сфер діяльності повинні застосовуватися регулятивні і наглядові заходи, зокрема:

а) до казино – всеосяжний регулятивний і наглядовий режим, який забезпечує ефективне впровадження ними необхідних заходів протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму, у тому числі:

- казино повинні мати ліцензію;
- компетентні органи повинні вживати необхідні правові або регулятивні заходи щодо запобігання перетворенню злочинців або їх партнерів у власників або вигодоодержувачів значної чи контрольної частки активів, взяттю участі в управлінні чи керівництві казино;
- компетентні органи повинні забезпечити ефективний нагляд за казино щодо дотримання ними зобов'язань щодо боротьби з відмиванням грошей;

б) країни повинні забезпечити, щоб інші категорії визначених нефінансових підприємств і сфер діяльності були об'єктом ефективної системи моніторингу та забезпечити їх відповідність вимогам у сфері боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Це повинно забезпечуватися з урахуванням чутливості до ризиків і може здійснюватися виконавчою владою або відповідною саморегулювальною організацією, якщо така організація може гарантувати, що її члени виконують свої зобов'язання щодо боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму.

25. Компетентні органи повинні розробити методичні рекомендації та надавати інформацію, яка допоможе фінансовим установам та визначеним нефінансовим підприємствам і сферам діяльності застосовувати національні заходи боротьби з відмиванням грошей і фі-

нансуванням тероризму, зокрема щодо виявлення та повідомлення про підозрілі операції.

В. Інституційні та інші заходи, здійснення яких необхідне для боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму

Компетентні органи, їх повноваження і ресурси

26. Країни повинні створити підрозділи фінансової розвідки, які є національними центрами для одержання (і, якщо це дозволено, запиту), аналізу і передачі повідомлень про підозрілі операції та іншої інформації щодо потенційного відмивання грошей або фінансування тероризму. Фінансова розвідка повинна мати доступ, безпосередній чи опосередкований, на регулярній основі до фінансової, адміністративної та правоохоронної інформації, яка їй необхідна для належного виконання своїх функцій, включаючи аналіз повідомлень про підозрілі операції.
27. Країни повинні забезпечити **відповідальність визначених правоохоронних органів за розслідування** стосовно відмивання грошей і фінансування тероризму. Країнам рекомендується підтримувати і удосконалювати наскільки це можливо спеціальні технології, придатні для розслідування відмивання грошей, такі як контрольована доставка, таємні операції тощо. Країнам також рекомендується використовувати інші ефективні механізми, такі як використання постійних або тимчасових груп, які спеціалізуються на розслідуванні активів, та спільні розслідування з відповідними компетентними органами інших країн.
28. Під час проведення розслідувань стосовно відмивання грошей і відповідних предикатних злочинів компетентні органи повинні мати можливість одержувати документи та інформацію для використання у таких розслідуваннях, судовому переслідуванні та пов'язаних з цим діях. Сюди необхідно включити повноваження на використання обов'язкових заходів для одержання документів, які знаходяться у фінансових установах та у інших осіб, на обшук осіб та приміщень та на накладення арешту і одержання доказів.
29. Органи, що здійснюють нагляд, повинні мати адекватні повноваження для проведення моніторингу відповідності фінансових установ вимогам щодо боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, включаючи проведення перевірок. Цим органам повинні бути надані повноваження вимагати від фінансових установ надання будь-якої інформації, що має відношення до моніто-

рингу такої відповідності, та накладати адекватні адміністративні санкції за невідповідність таким вимогам.

30. Країни повинні надавати своїм компетентним органам, задіяним у боротьбі з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, достатні фінансові, людські та технічні ресурси. Країни повинні встановити процедури, які гарантуватимуть сумлінне виконання обов'язків персоналом таких органів.
31. Країни повинні забезпечити наявність ефективних механізмів для співпраці органів, які визначають політику підрозділу фінансової розвідки, правоохоронних органів та органів нагляду, а також для координації у разі потреби їх діяльності в межах країни з питань протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму.
32. Країни повинні надати своїм компетентним органам можливість оцінювати ефективність їх систем боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму шляхом ведення всеохоплюючої статистики з відповідних питань, зокрема щодо отриманих та надісланих повідомлень про підозрілі операції; про розслідування, переслідування та вироки стосовно відмивання грошей і фінансування тероризму; про заморожену, арештовану і конфісковану власність; про взаємну правову допомогу або інші міжнародні запити про співробітництво.

Прозорість юридичних осіб і трастів

33. Країни повинні вживати заходи щодо запобігання незаконному використанню юридичних осіб для відмивання грошей, а також забезпечити компетентним органам своєчасне надання адекватної інформації про вигодоодержувачів та контроль щодо юридичних осіб або надання своєчасного доступу до цієї інформації. Зокрема, країни, в яких юридичні особи мають право випускати акції на пред'явника, повинні вживати відповідні заходи для гарантування того, що вони не використовуються з метою відмивання грошей, та повинні бути здатними довести достатність таких заходів. Країни можуть розглянути доцільність вжиття заходів для фінансових установ, що взяли на себе зобов'язання відповідно до Рекомендації 5 щодо полегшення виявлення вигодоодержувача та контролю.
34. Країни повинні вживати заходи щодо запобігання незаконному використанню трастів з метою відмивання грошей. Зокрема, країни повинні забезпечити компетентним органам своєчасне надання адекватної інформації про трасти, у тому числі про засновників, членів правління та вигодоодержувачів, або надання своєчасного доступу до цієї інформації. Країни можуть розглянути доцільність вжиття заходів для фінансових установ, що взяли на себе зо-

бов'язання відповідно до Рекомендації 5 щодо полегшення виявлення вигодоодержувача та контролю.

Г. Міжнародне співробітництво

35. Кожна країна повинна негайно здійснити кроки для того, щоб імплементувати Віденську конвенцію, Палермську конвенцію та Міжнародну конвенцію ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 року. Країнам також рекомендується ратифікувати та імплементувати інші відповідні міжнародні конвенції, такі як Конвенція Ради Європи стосовно відмивання, розшуку, арешту і конфіскації доходів, одержаних у результаті злочинної діяльності, 1990 року, та Міжамериканська конвенція щодо боротьби з тероризмом, 2002 року.

Взаємна правова допомога та екстрадиція

36. Країни повинні забезпечити надання швидкої, конструктивної і ефективної правової допомоги у ході розслідування і карного переслідування у справах з відмивання грошей і фінансування тероризму та пов'язаних з цим розслідуваннях.

Зокрема, країни повинні:

- а) не забороняти або не встановлювати необґрунтовані чи надмірно обмежувальні умови надання правової взаємодопомоги;
- б) забезпечити ефективність процедур виконання запитів про правову взаємодопомогу;
- в) не відмовляти у виконанні запитів про правову взаємодопомогу лише на підставі того, що злочин включає в себе також і фіскальні питання;
- г) не відмовляти у виконанні запитів про правову взаємодопомогу на підставі того, що законодавство вимагає від фінансових установ зберігати таємність або конфіденційність.

Країни також повинні забезпечити, щоб до повноважень їх компетентних органів, передбачених Рекомендацією 28, належало надання відповідей на запити про правову допомогу, та, якщо це узгоджується з їх національним законодавством, відповідати на прямі запити іноземних судових або правоохоронних органів, надіслані відповідним державним органам.

Для уникнення колізій юрисдикцій необхідно передбачити можливість розроблення і застосування механізму найбільш правильного визначення місця кримінального переслідування обвинувачених виходячи з інтересів правосуддя у тих випадках, коли судові переслідування необхідно здійснювати у більш ніж одній країні.

37. Наскільки це можливо, країни повинні надавати правову взаємодопомогу незалежно від того, чи вважається скоєне злочином в обох країнах.

У разі, коли для надання правової взаємодопомоги або здійснення екстрадиції необхідно, щоб скоєне вважалось злочином в обох країнах, ця умова вважатиметься задоволеною незалежно від того, чи вважають обидві країни, що злочин належить до однієї й тієї ж категорії злочинів, або від того, чи визначають вони злочин за однією й тією ж термінологією, за умови, що обидві країни вважають відповідну поведінку злочином.

38. Необхідно утворити орган для здійснення оперативних заходів у відповідь на запити інших країн щодо виявлення, заморожування, накладення арешту і конфіскації власності, доходів, отриманих внаслідок відмивання грошей, засобів, використаних або запланованих для використання з метою вчинення таких злочинів, або власності відповідної вартості. Необхідно досягти домовленості про координацію процедур накладення арешту і конфіскації, якими може передбачатися також розподіл конфіскованих цінностей.

39. Кожна країна повинна визнати відмивання грошей злочином, який передбачає екстрадицію, і здійснювати екстрадицію своїх громадян. У випадках коли країна не здійснює екстрадицію лише на підставі громадянства, така країна повинна на запит іншої країни, яка вимагає здійснення екстрадиції, без затримки передати справу своїм компетентним органам з метою переслідування злочинів, викладених у запиті. Ці органи повинні приймати рішення та проводити переслідування таким же чином, як і у разі будь-якого іншого серйозного злочину відповідно до національного законодавства такої країни. Заінтересовані країни повинні співпрацювати між собою, зокрема, стосовно процесуальних і доказових аспектів з метою забезпечення ефективності такого переслідування.

Відповідно до свого законодавства країни можуть розглянути можливість спрощення процедури екстрадиції шляхом прямої передачі запитів про екстрадицію між відповідними міністерствами та здійснення екстрадиції осіб на основі лише ордерів на арешт або вироків та/або створення можливості спрощення процедури екстрадиції осіб, які відмовляються від формального розгляду питання про екстрадицію.

Інші форми співробітництва

40. Країни повинні забезпечити здійснення їх компетентними органами якнайширшого міжнародного співробітництва з іноземними партнерами. Необхідно визначити ефективні шляхи сприяння швидкому та конструктивному обміну інформацією безпосередньо

між відповідними органами (ініціативно або на запит) щодо відмивання грошей та предикатних злочинів. Такий обмін повинен здійснюватися без надмірно обмежуючих умов, зокрема:

- а) компетентні органи не повинні відмовляти у виконанні запиту про допомогу лише на підставі того, що злочин, як вважається, включає в себе також і фіскальні питання;
- б) країни не повинні посилатися на законодавство, яке вимагає від фінансових установ зберігати таємність або конфіденційність як підставу для відмови у співробітництві;
- в) компетентні органи повинні мати можливість з'ясовувати обставини справи, та, якщо можливо, проводити розслідування від імені відповідних іноземних органів.

Якщо отримання інформації, потрібної іноземному компетентному органу, виходить за межі компетенції цього органу, країнам рекомендується давати дозвіл своїм компетентним органам співпрацювати безпосередньо з іноземними компетентними органами, які мають інші функції, з метою сприяння швидкому та конструктивному обміну інформацією. Співробітництво з іноземними органами, які мають інші функції, може здійснюватися безпосередньо або з використанням третьої сторони. Компетентним органам спочатку необхідно визначити разом з відповідними іноземними органами, яким чином можна надати допомогу.

Країни повинні встановити контроль та вжити запобіжні заходи для того, щоб забезпечити використання інформації, одержаної в результаті обміну між компетентними органами, лише дозволеним способом, який відповідає їхнім зобов'язанням стосовно захисту приватного життя та персональних даних.

Глосарій

У цих Рекомендаціях вживаються такі терміни та абревіатури:

вигодоодержувач – фізична особа (особи), яка в остаточному підсумку володіє чи контролює клієнта та/або особу, від імені якої здійснюється операція, а також особа (особи), що здійснює остаточний реальний контроль над юридичними особами або правовою домовленістю;

основні принципи – вживається щодо Основних принципів ефективного банківського нагляду, виданих Базельським комітетом з банківського нагляду, Цілей та принципів регулювання ринку цінних паперів, виданих Міжнародною організацією комісій з цінних паперів, та Принципів нагляду за страховою діяльністю, виданих Міжнародною асоціацією органів нагляду за страховою діяльністю;

визначені категорії злочинів – це: участь в організованій злочинній групі та рекет; тероризм, у тому числі фінансування тероризму; торгівля людьми та організація нелегальної міграції; сексуальна експлуатація, в тому числі сексуальна експлуатація дітей; незаконна торгівля наркотичними засобами та психотропними речовинами; незаконна торгівля зброєю; незаконна торгівля речами; корупція і хабарництво; шахрайство; підробка валюти; підробка товарів; злочини проти навколишнього середовища; вбивство, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень; викрадення людей, незаконне позбавлення волі та взяття в заручники; грабіж та крадіжка; контрабанда; вимагання; використання підроблених документів; піратство; інсайдерні торговельні операції та ринкові маніпуляції. Під час прийняття рішення щодо переліку злочинів, які вважаються предикатними, за кожною категорією, зазначеною вище, кожна країна відповідно до свого національного законодавства може вирішувати, як визначити такі злочини та природу будь-яких окремих елементів таких злочинів, які перетворюють їх на серйозні;

визначені нефінансові підприємства та сфери діяльності – це:

- а) казино (у тому числі Інтернет-казино);
- б) агенти з нерухомості;
- в) торговці дорогоцінними металами;
- г) торговці дорогоцінним камінням;
- г) юристи, нотаріуси, незалежні юристи та бухгалтери – практикуючі спеціалісти, партнери чи найняті спеціалісти в рамках професійних фірм. Термін не вживається щодо “внутрішніх” спеціалістів, які є працівниками інших видів підприємств, а також щодо спеціалістів, які працюють у державних установах і можуть підпадати під дію заходів щодо боротьби з відмиванням грошей;
- д) трасти та посередники, що надають послуги компаніям – усі, не охоплені цими Рекомендаціями, особи чи підприємства, які провадять діяльність з надання третім сторонам будь-якої із наведених нижче послуг:
  - створення юридичних осіб;
  - виконання обов’язків (або організація виконання обов’язків іншою особою) директора чи секретаря компанії, партнера у товаристві, або обов’язків за аналогічною посадою стосовно інших юридичних осіб;
  - надання зареєстрованого офісу, ділової, адміністративної чи поштової адреси або приміщення для компанії, будь-якої іншої юридичної особи чи утворення;
  - виконання обов’язків (або організація виконання обов’язків іншою особою) довіреної особи трасту;

- виконання обов'язків (або організація виконання обов'язків іншою особою) призначеного акціонера для іншої особи;

визначений поріг – сума, визначена в Пояснювальній записці;

фінансова установа – будь-яка фізична чи юридична особа, яка провадить один чи декілька видів діяльності чи операцій для/або від імені клієнта, таких як: прийняття від населення вкладів та інших коштів, які підлягають поверненню⁵⁰; надання позик⁵¹; фінансовий лізинг⁵²; послуги з переказу грошей або цінностей⁵³; випуск платіжних засобів і управління ними (наприклад кредитні і дебетні картки, чеки, дорожні чеки, грошові поштові перекази, тратти, електронні гроші); фінансові гарантії або зобов'язання; торгові операції з засобами грошового ринку (чеки, векселі, депозитні сертифікати, похідні від них тощо), іноземною валютою, обмінними інструментами, цінними паперами за банківськими відсотками та індексами, переказними цінними паперами; ф'ючерсна торгівля товарами; участь у випуску цінних паперів і надання фінансових послуг, пов'язаних з їх випуском; індивідуальне і колективне управління портфелем цінних паперів; зберігання та адміністрування готівки або ліквідних цінних паперів від імені інших осіб; інші види інвестування, адміністрування або управління фондами, грошима чи коштами від імені інших осіб; організація страхування життя та інших видів страхування, пов'язаних з інвестиціями⁵⁴; обмін валюти і розмін грошей. Якщо фінансова діяльність провадиться особою чи установою на нерегулярній або дуже обмеженій основі (зважаючи на кількісні та абсолютні критерії) і ризик відмивання грошей є невеликим, країна може вирішити, що застосування заходів щодо боротьби з відмиванням грошей є повністю або частково непотрібним. За дуже обмежених і виправданих обставин, на підставі доведеного низького ризику відмивання грошей країна може вирішити не застосовувати деякі або всі Сорок Рекомендацій до деяких визначених вище видів фінансової діяльності;

ПФР – підрозділ фінансової розвідки;

---

⁵⁰ У тому числі приватними банками.

⁵¹ Включаючи, зокрема, споживчий кредит, іпотечний кредит, факторинг з правом або без права регресу, та фінансування комерційних операцій (включаючи неустойки).

⁵² Не стосується угод про фінансовий лізинг щодо споживчих товарів.

⁵³ Стосується фінансової діяльності як у формальному, так і у неформальному секторі, наприклад альтернативної діяльності щодо грошових переказів (див. Пояснювальну записку до Спеціальної Рекомендації 6). Це не стосується будь-якої фізичної або юридичної особи, яка надає фінансовим установам можливість користуватися інформаційними чи іншими системами підтримки для переказу грошей (див. Пояснювальну записку до Спеціальної Рекомендації 7).

⁵⁴ Застосовується як до підприємств, які займаються страхуванням, так і до посередників, які займаються страхуванням (агенти та брокери).

правові домовленості – трасти або інші подібні організації, створені на аналогічній правовій основі;

юридичні особи – корпорації, фонди, анштальти, товариства, асоціації або будь-які інші подібні організації, які можуть встановлювати постійні клієнтські відносини з фінансовою установою або іншим чином володіти власністю;

рахунки, через які проводяться платежі, – кореспондентські рахунки, що безпосередньо використовуються третіми особами для здійснення ділових операцій від свого імені;

політичні діячі – особи, які виконують або виконували важливі державні функції у зарубіжній країні, наприклад глави держав або урядів, вищі урядові, судові або військові посадові особи, вищі посадові особи державних корпорацій, впливові діячі політичних партій. Ділові відносини з членами сімей та близьким оточенням політичного діяча включають ризики для репутації, подібні до тих, що існують у разі підтримання стосунків з самими політичними діячами. Визначення не поширюється на середніх та молодших посадових осіб зазначених вище категорій;

банк-оболонка – банк, зареєстрований в юрисдикції, де він фактично не знаходиться, і не пов'язаний з будь-якою регламентованою фінансовою групою;

ППО – повідомлення про підозрілі операції;

наглядові органи – визначені компетентні органи, відповідальні за забезпечення дотримання фінансовими установами вимог щодо боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму;

Рекомендації FATF – ці Рекомендації та Спеціальні Рекомендації FATF щодо боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму.

Пояснення до Сорока Рекомендацій

Загальні

1. У цьому документі під терміном “країни” повинні також розумітися “території” чи “юрисдикції”.
2. У Рекомендаціях 5-16 і 21-22 зазначається, що фінансові установи або визначені нефінансові підприємства та сфери діяльності повинні здійснювати певні заходи. Це вимагає від країн вжиття заходів, які зобов'язують фінансові установи, визначені нефінансові підприємства та сфери діяльності виконувати кожну Рекомендацію. Основні зобов'язання згідно з Рекомендаціями 5, 10 і 13 повинні бути визначені в законі або у регулюючому акті, тоді як більш детальні елементи цих Рекомендацій, так само як і зобов'язання за іншими

Рекомендаціями, можуть визначитися законом, регулюючим актом або шляхом застосування інших примусових заходів компетентним органом.

3. У разі посилання на фінансову установу, яка впевнена стосовно порушеного питання, така установа повинна бути здатна підтвердити свою оцінку перед компетентними органами.
4. З метою виконання Рекомендацій 12 і 16 країни можуть не видавати закони або регулюючі акти, що стосуються винятково адвокатів, нотаріусів, бухгалтерів, інших визначених нефінансових підприємств та сфер діяльності, якщо ці види підприємств або сфер діяльності включені в закони або регулюючі акти, що охоплюють основну діяльність.
5. Пояснювальні примітки, які застосовуються до фінансових установ, також застосовуються, якщо це можливо, до визначених нефінансових підприємств та сфер діяльності.

До Рекомендацій 5, 12 і 16

Встановлено такі пороги для операцій (відповідно до Рекомендацій 5 і 12):

- для фінансових установ (для непостійних клієнтів відповідно до Рекомендації 5) – 15 тис. дол. США/євро;
- для казино, включаючи Інтернет-казино (відповідно до Рекомендації 12) – 3 тис. дол. США/євро;
- для дилерів дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння у разі здійснення будь-яких операцій готівкою (відповідно до Рекомендацій 12 і 16) – 15 тис. дол. США/євро.

Фінансові операції, що перевищують встановлений поріг, включають і такі випадки, коли здійснюється одна чи декілька операцій, стосовно яких виникає підозра в тому, що вони зв'язані між собою.

До Рекомендації 5

Правила належної обачності щодо клієнтів (ПОК) і попередження

1. Якщо під час встановлення чи протягом підтримання відносин із клієнтом або під час здійснення нерегулярних операцій фінансова установа підозрює, що операції стосуються відмивання грошей чи фінансування тероризму, установа повинна:
  - а) у звичайному порядку намагатися ідентифікувати і перевірити особу клієнта і вигодоодержувача незалежно від того, постійний він чи не постійний, і незалежно від будь-якого звільнення або встановленого порогу, який міг би бути застосований в іншому випадку;
  - б) повідомити про підозрілі операції підрозділ фінансової розвідки відповідно до Рекомендації 13.

2. Рекомендація 14 забороняє фінансовим установам, їх директорам, службовцям і працівникам розголошувати факт повідомлення підрозділу фінансової розвідки про підозрілі операції чи пов'язану з цим інформацію. За таких обставин існує ризик, що клієнти можуть одержати ненавмисний натяк при виконанні фінансовими установами ПОК. Поінформованість клієнта про можливе повідомлення про підозрілі операції чи розслідування може поставити під загрозу всі зусилля щодо розслідування операції за підозрою у відмиванні грошей чи фінансуванні тероризму.
3. Отже, якщо фінансові установи підозрюють, що операції стосуються відмивання грошей чи фінансування тероризму, вони повинні враховувати ризик просочення інформації при виконанні ПОК. Якщо установа має обгрунтовані підстави вважати, що виконання правил належної обачності щодо клієнтів може бути натяком клієнту чи потенційному клієнту, вона може не продовжувати цей процес і повідомити про підозрілу операцію. Установи повинні поінформувати своїх службовців з цих питань і забезпечити, щоб вони були обережними при виконанні ПОК.

ПОК щодо юридичних осіб і структур

4. При виконанні пунктів “а” і “б” ПОК щодо юридичних осіб і структур фінансові установи повинні:
  - а) перевірити, що будь-яка особа, яка має намір діяти від імені клієнта, має відповідні повноваження, та ідентифікувати цю особу;
  - б) ідентифікувати клієнта і перевірити його особу, що передбачає одержання підтвердження реєстрації чи подібних доказів правового статусу юридичної особи чи домовленості, а також інформації щодо імені клієнта, імен довірительів, юридичної адреси керівництва і договірних умов, що регулюють повноваження, покладені на юридичну особу чи структуру;
  - в) ідентифікувати вигодоодержувачів, включаючи одержання інформації щодо власності і структури управління, і вжити відповідні заходи для перевірки ідентифікації таких осіб, що передбачає ідентифікацію фізичних осіб з контрольним пакетом акцій та ідентифікацію фізичних осіб, які приймають рішення і здійснюють управління юридичними особами чи домовленостями. У тих випадках, коли клієнт чи власник контрольного пакета акцій є державною компанією, яка підпадає під дію регулювальних вимог щодо розголошення інформації, немає необхідності намагатися ідентифікувати і перевіряти ідентичність будь-якого акціонера такої компанії.

Відповідна інформація чи дані можуть бути одержані з державного реєстру, від клієнта чи з інших надійних джерел.

Надійність ідентифікації і перевірки

5. Заходами щодо виконання ПОК, викладеними в Рекомендації 5, не передбачено для фінансових установ необхідності повторної ідентифікації і перевірки ідентичності кожного клієнта щоразу, коли клієнт здійснює операцію. Установа має право покладатися на результати вжитих заходів щодо ідентифікації і перевірки, якщо не виникає сумнівів щодо вірогідності такої інформації. Прикладом ситуацій, що могли б призвести до виникнення в установи таких сумнівів, може бути підозра такого клієнта у відмиванні грошей чи істотна зміна способу використання рахунку клієнта, що не сумісно з діловим профілем клієнта.

Час перевірки

6. Прикладами видів обставин, за яких було б припустимо закінчити перевірку після встановлення ділових відносин, оскільки важливо не переривати нормальне ведення бізнесу, є:
- ведення непрямого бізнесу;
  - здійснення операцій з цінними паперами. В індустрії цінних паперів до компаній і посередників можуть бути застосовані вимоги виконати операції дуже швидко відповідно до ринкових умов під час контакту клієнта з ними і може виникнути необхідність здійснення операцій до закінчення перевірки ідентичності;
  - провадження діяльності із страхування життя. Щодо діяльності зі страхування життя, то країни можуть дати дозвіл, щоб ідентифікація і перевірка одержувача за страховим полісом відбувалася після встановлення ділових відносин з власником страхового полісу. Однак в усіх таких випадках ідентифікація і перевірка повинні відбутися до або під час виплати, або до того часу, коли одержувач за страховим полісом може скористатися правами, наданими йому згідно з полісом.
7. Фінансові установи також повинні встановити процедури для зменшення ризику щодо умов, за яких клієнт може використовувати ділові відносини до перевірки. Ці процедури повинні включати комплекс заходів щодо обмеження кількості, видів та/чи обсягу операцій, що можуть бути здійснені, і моніторингу великих чи складних операцій, здійснених за рамками встановлених норм для такого типу відносин. Фінансові установи повинні використовувати Базельський документ ПОК⁵⁵ (розділ 2.2.6.) для одержання кон-

---

⁵⁵ Керівний документ стосовно правил обачності щодо клієнтів для банків, виданий Базельським комітетом нагляду за банківською діяльністю у жовтні 2001 р.

кретних інструкцій щодо прикладів зменшення ризику в непрямому бізнесі.

Вимога ідентифікації існуючих клієнтів

8. Слід керуватися принципами, визначеними в Базельському документі ПОК щодо ідентифікації існуючих клієнтів при застосуванні заходів обачності до клієнта, до залучених у банківську діяльність установ, а також до інших фінансових установ, якщо це необхідно.

Спрощені чи скорочені заходи ПОК

9. Загальним правилом є те, що клієнти повинні підпадати під дію повного діапазону заходів ПОК, включаючи вимогу ідентифікувати вигодоодержувача. Незважаючи на це, можливі обставини, за яких ризик відмивання грошей або фінансування тероризму є невеликим, інформація щодо особи клієнта і вигодоодержувача клієнта є доступною для громадськості, або відповідні перевірки і контроль вже здійснюються в інших національних системах. За таких обставин було б слушним для країни дати дозвіл її фінансовим установам застосовувати спрощені чи скорочені заходи ПОК при ідентифікації і перевірці ідентичності клієнта і вигодоодержувача.
10. Типи клієнтів, до яких можуть бути застосовані спрощені чи скорочені заходи ПОК:
  - фінансові установи, якщо вони відповідають вимогам щодо боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, додержуються Рекомендацій FATF і за ними здійснюється відповідний нагляд;
  - державні компанії, що відповідають регуляторним вимогам щодо розголошення інформації;
  - урядові адміністрації чи підприємства.
11. Спрощені чи скорочені заходи ПОК можуть також застосовуватися до вигодоодержувачів об'єднаних рахунків, що належать визначеним нефінансовим підприємствам чи сферам діяльності, за умови, що ці підприємства чи сфери діяльності відповідають вимогам щодо боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, які узгоджуються з Рекомендаціями FATF і підпадають під ефективні системи моніторингу і забезпечення додержання ними цих вимог. Банки повинні також використовувати Базельський документ ПОК (розділ 2.2.4.), який містить конкретні вказівки щодо ситуацій, коли установа, яка є власником рахунку, може покладатися на клієнта, який є професійним фінансовим посередником, для виконання щодо його клієнтів або клієнтів установи (тобто вигодоодержувачів банківського рахунку) заходів обачності стосовно клієнтів. У разі

потреби Базельським документом ПОК можна керуватися також щодо подібних рахунків, власниками яких є інші фінансові установи.

12. Спрощені чи скорочені заходи ПОК можуть також бути прийнятними для різних типів продукції чи операцій, таких як (тільки приклади):

- поліси страхування життя, коли щорічна страхова премія не перевищує 1000 дол. США/євро чи разова страхова премія не перевищує 2500 дол. США/євро;
- страхові поліси для програм пенсійного забезпечення, якщо немає пункту про відмову і поліс не може бути використаний як допоміжний;
- пенсія по досягненні віку чи така ж схема, що надає забезпечення працівникам після виходу на пенсію, коли внески робляться за допомогою відрахування від заробітної плати і правила схеми не дозволяють призначення часткового відсотка відповідно до схеми.

13. Країни можуть також вирішувати, чи можуть фінансові установи застосовувати ці спрощені заходи тільки до клієнтів у їх юрисдикції чи дозволяти їм робити це стосовно клієнтів з будь-якої іншої юрисдикції, стосовно якої первісна країна переконана, що та відповідає і ефективно реалізує Рекомендації FATF.

Спрощені заходи ПОК не прийнятні у разі, коли є підозра у відмиванні грошей, фінансуванні тероризму або можуть застосовуватися сценарії особливо підвищеного ризику.

До Рекомендації 6

Країни закликаються поширювати вимоги за Рекомендацією 6 на осіб, які займають високу державну посаду в цих країнах.

До Рекомендації 9

Ця Рекомендація не застосовується до аутсорсингу чи відомчих зв'язків.

Ця Рекомендація також не застосовується до відносин, рахунків чи операцій, що здійснюються між фінансовими установами для їх клієнтів. Такі відносини охоплені Рекомендаціями 5 і 7.

До Рекомендацій 10 і 11

Щодо страхової діяльності під терміном “операції” розуміються ті операції, що стосуються самого предмета страхування, преміальної виплати та вигод.

До Рекомендації 13

1. Посилання на злочинну діяльність в Рекомендації 13 стосується:

- а) усіх актів злочину, які можуть належати до предикатних злочинів з відмивання грошей у юрисдикції; або б) злочинів, які можуть належати до предикатних злочинів, згідно з вимогами Рекомендації 1.

Країнам рекомендується обрати альтернативу “а”. Про всі підозрілі операції, включаючи спроби здійснення операцій, необхідно повідомляти, незалежно від суми операції.

2. Під час виконання Рекомендації 13 фінансові установи повинні повідомляти про підозрілі операції незалежно від того, чи стосуються вони питань оподаткування. Країни повинні враховувати, що для того, щоб фінансові установи не надавали інформацію про підозрілі фінансові операції, особи, які займаються відмиванням грошей, намагатимуться стверджувати, що їхні операції пов’язані з питаннями оподаткування.

До Рекомендації 14 (попередження)

Випадки, коли адвокати, нотаріуси та інші незалежні юристи-професіонали і бухгалтери, які діють як незалежні фахівці, намагаються запобігти веденню клієнтом протизаконної діяльності, не прирівнюються до попередження.

До Рекомендації 15

Перелік заходів, які слід вжити щодо кожної з вимог, викладених у Рекомендації, повинен повністю відповідати ризику відмивання грошей та фінансування тероризму, а також розміру операції.

Для фінансових установ відповідні заходи з управління повинні включати призначення відповідального працівника на рівні керівника.

До Рекомендації 16

1. Кожна окрема юрисдикція повинна визначити, які питання пов’язані з юридичними професійними привілеями, а які становлять професійну таємницю. Це, як правило, стосується інформації, яку адвокатам, нотаріусам або іншим незалежним професіоналам і бухгалтерам надають, чи яку вони одержують від одного з своїх клієнтів під час визначення юридичного статусу своїх клієнтів, або під час захисту чи представлення такого клієнта, або стосовно процедур юридичного, адміністративного, арбітражного чи посередницького характеру. У випадках, коли бухгалтери підпадають під такі ж самі зобов’язання стосовно додержання таємниці чи привілеїв, від них не вимагається надання інформації про підозрілі фінансові операції.
2. Країни можуть дати дозвіл адвокатам, нотаріусам та іншим незалежним професіоналам і бухгалтерам надсилати свої повідомлення про підозрілі операції до відповідних саморегулювальних організацій за

умови, що існують відповідні форми взаємодії між цими організаціями та ПФР.

До Рекомендації 19

1. Для сприяння викриттю і проведенню моніторингу операцій з готівкою без створення перешкод вільному обігу коштів країни повинні розглянути можливість перевірки та адміністративного моніторингу стосовно відповідності вимогам декларування або реєстрації всіх закордонних грошових переказів, що перевищують встановлений поріг.
2. У разі виявлення незвичного міжнародного перевезення валюти, монетарних інструментів, дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння тощо країна повинна розглянути питання про можливість повідомлення про це, залежно від обставин, митної служби або інших компетентних органів країни, з якої було організовано таке перевезення та/або в яку воно здійснюється, і діяти разом з цими органами з метою встановлення джерела, місця призначення та мети такого перевезення і вжиття відповідних заходів.

До Рекомендації 23

Рекомендацію 23 не треба вважати такою, що потребує запровадження регулярного перегляду системи ліцензування контрольного пакета акцій у фінансових установах лише з метою боротьби з відмиванням грошей, але, з точки зору FATF, нею підкреслюється бажаність такого перегляду щодо акціонерів, які володіють контрольним пакетом акцій у фінансових установах (банках та особливо інших). Отже, у разі коли є тести на відповідність акціонера (наприклад “підпадає та відповідає”), увага органу нагляду повинна бути зосереджена на тому, чи відповідають вони цілям боротьби з відмиванням грошей.

До Рекомендації 25

Розглядаючи питання про те, яка повинна надаватися зворотна інформація, країни повинні враховувати Інструкцію з ведення найкращої практики з надання зворотної інформації фінансовим установам та іншим особам.

До Рекомендації 26

У разі створення ПФР країна повинна розглянути питання про подання заяви про вступ до Егмонтської групи. Країни повинні враховувати Протокол про цілі Егмонтської групи та її Принципи обміну інформацією між підрозділами фінансової розвідки для випадків відмивання грошей. Ці документи визначають важливі принципи стосовно ролі та функцій ПФР, механізмів обміну інформацією між ПФР.

До Рекомендації 27

Країни повинні розглянути питання про можливість здійснення заходів, у тому числі законодавчих, на національному рівні, які б дали змогу їх компетентним органам під час розслідування справ щодо відмивання грошей відстрочити арешт підозрюваних осіб та/або накладення арешту на гроші з метою встановлення осіб, причетних до цієї діяльності, або для збирання доказів. Без цих заходів неможливе застосування таких процедур, як контрольовані поставки або таємні операції.

До Рекомендації 38

Країни повинні розглянути можливість:

- a) створення фонду конфіскованого майна у відповідній країні, до якого передаватиметься все конфісковане майно або його частина для правоохоронних цілей, цілей охорони здоров'я, освіти тощо;
- б) вжиття заходів, які можуть бути необхідними для розподілу конфіскованого майна між іншими країнами, особливо коли конфіскація безпосередньо або опосередковано є результатом скоординованих правоохоронних заходів.

До Рекомендації 40

1. Країни повинні розглядати:
  - поняття “партнери” стосується органів, які несуть аналогічну відповідальність та мають аналогічні функції;
  - поняття “компетентні органи” стосується всіх адміністративних та правоохоронних органів, причетних до боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, включаючи ПФР та органи нагляду.
2. Вид каналу, який використовується для обміну інформацією, залежить від типу задіяного компетентного органу, характеру і мети співпраці.

Для обміну інформацією використовуються такі механізми або канали, як двосторонні або багатосторонні угоди чи договори, меморандуми про взаєморозуміння, обмін на основі взаємності або через відповідні міжнародні або регіональні організації. Проте ця рекомендація не включає співпрацю стосовно правової взаємодопомоги або екстрадиції.

3. Посилання на непрямий обмін інформацією з іноземними структурами, іншими, ніж партнери, включає ситуацію, коли необхідна інформація проходить від іноземного органу через один або більше внутрішніх чи іноземних органів до того, як її одержить орган, який звернувся із запитом про надання інформації. Компетентний

орган, який звернувся з таким запитом, повинен чітко сформулювати мету цього запиту і назвати від чийого імені він здійснюється.

4. ПФР повинні мати змогу звертатися із запитом від імені іноземних партнерів, якщо це стосується аналізу фінансової операції. Запит щонайменше повинен містити:

- пошук у власних базах даних інформації, яка стосується повідомлень про підозрілі операції;
- пошук в інших базах даних, до яких вона може мати прямий чи непрямий доступ, включаючи бази даних правоохоронних органів, загальнодоступні бази даних, адміністративні та комерційні бази даних.

За наявності дозволу ПФР повинні підтримувати контакти з іншими компетентними органами та фінансовими установами для одержання відповідної інформації.

Наукове видання

Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню
доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму
Монографія

Коваленко Вікторія Володимирівна
Дмитров С.О.
Єжов А.В.

Редактор
Н.І. Одарченко
Комп'ютерна верстка
В.А. Івакін

Підписано до друку **02.07.2007**. Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. **6,0**. Умов. друк. арк. **8,7**. Тираж **300** пр. Зам. № 739.

Інформаційно-видавничий відділ
Української академії банківської справи Національного банку України
Адреса: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК № 2316

Надруковано на обладнанні Української академії банківської справи
Національного банку України